

— X. zvezek —

POVESTI

slovenskemu ljudstvu
v pouk in zabavo.

Zbral in uredil
ANDREJ KALAN,
urednik „Domoljuba“.

Ponatis iz „Domoljuba“.

V Ljubljani 1896

Založilo „Tiskovno društvo“.

Cena 20 kr.

Tisek „Katoliške Tiskarne“.

I.

Zadnji nasmehljaj.

(Iz leta 1866. pripoveduje Valoušek. Poslovenil F. H—e.)

Iz bojišča severne armade na Češkem so prihajale v Olomuc nepričakovane novice. Že prve so bile toli žalostne, da jim ni hotel nihče verjeti, in vsaka naslednja je bila še hujša. Naposled je zagromela kot grom Jobova vest: »Vse je izgubljeno, naši beže!»

Nepopisljiv strah se je polastil vseh v trdnjavi in okolici. Onim, ki so se popred najmanj bali, je srce upadlo do cela. Mnogi so se zaverovali v gotovo zmago avstrijskih vojakov tako, da niso mogli umeti kraljevo graškega poraza. Še-le, ko so pribežali v Olomuc prvi oddelki v divjem teku in neredu, se ni moglo več dvomiti o tužni resnici.

»Prusi derejo v Moravo!» bila je zadnja novica, ki je pretresla srce vsakega in provzročila splošnjo zmešnjavo. Nekateri so menili, da zadrži Olomuc zmagovalce in da se vname pod njegovim zidovjem obupen boj. Kdor je mogel, je zapustil mesto. Ali drugi so prav slutili, da ne bodo zadržale Prusov naše zmedene čete in in trdnjavski jarki, da je njih cilj Dunaj ne Olomuc.

Dné 9. julija je dospela glavna moč premagane severne armade. Vojaki so se vtaborili na desnem bregu Morave pri južnem delu mesta. Utrujeni, pobiti in zmešani polki so upali, da se spočijejo v Olomucu, a povelje se je glasilo: »Naprej, hitro naprej proti Dunaju!« In naša vojna je drla liki povodenj i brez oddihljeja naprej proti jugu in vzhodu, za njo pa Prusi.

Z begom so hoteli uničiti pruski namen: v tesni olomuški trdnjavi armado premagati do cela. Prusi so obšli Olomuc in predno se je kdo nadejal, so že stali pri Kremsirju. Le s težavo se je posrečilo našim uiti . .

Dné 14. julija zvečer je prejel tudi ulanski polk ukaz zapustiti Olomuc na vse zgodaj. Bil je prednja straža zadnjega oddelka bežeče armade. Nihče ni mislil na spanje.

Ritmajster Z. je naznanil svojim podložnim ukaz ter šel v mesto, da se odpočije, a ni mogel spati, ker je bil ogorčen radi poraza in sramotnega bega. Kako drugačen je bil boj pred dvema letoma v Šlesvik-Holštajnu! Ondi se je s hrabrostjo odlikoval ter se hitro naprej pomaknil, in danes?! — Mlad je bil še, zdrav in močan, toda dogodki zadnjih dni so uničili skoraj popolnoma njegovo duševno moč. Nemirno se je premetaval na postelji. Ni umel ne vzrokov, ne posledic nesrečne vojske. Vprašanje za vprašanjem se je rodilo v njegovi glavi, a odgovoriti ni znal niti na jedno. Slednjič je vzdihnil:

»E, po kaj se trudim? Moja dolžnost je bojevati, ne pa vpraševati se zakaj! Treba je, da se za jutri pokrepčam!«

Reče, pritisne desnico na oči ter skuša obrniti svoje misli drugam.

Tu mu pride pred oči podoba stare matere. Vidi njeno nagubančeno lice, pripognjeno telo, tresoče se roke ter gleda v ljubeznipolne oči, ki so se vpirale v njega.

Ogorčenost se je umaknila tihi žalosti. Celo njegovo dušo je prešinil otožni spomin na dan, ko je videl zadnjič svojo mater. Hitel je k njej pred vojsko, da se ž njo poslovil in jo potolaži. Ali pogumna mati je toložila njega.

»Zakaj bi se bala záte?« je dejala. »Povsod smo v božjih rokah in ne vemo, kdaj in kje nas pokliče njegova sveta volja. Če bi tudi padel v boju, ne bodem tožila! Trdno namreč upam, da se zopet enkrat snideva. — Toda sin moj, srce bi mi počilo, če bi zvedela, da si umrl — od Boga za vekomaj zavržen! Vi vojaki pozabite prepogostoma na Boga!«

To rekši se je stresla in zjokala. Potem je nadaljevala:

»Zato te prosim, moj sin: ne hodi v boj ne da bi se bil popred spravil z Bogom! — Obljubi mi!«

Sin tega ni mogel odreči materi. Stisne njeno vro roko, poljubi njeno objokano lice in reče tiho: »Obljubim!« Potem se je odpeljal.

Vse se je vrinilo v spomin mlademu stotniku. Napolnjevala ga je sladka in mila žalost. In vendar je čutil nekaki boj v srcu, neko očitjanje. Tolikokrat je že gledal smrti v obraz: ali je storil, kar je obljubil materi? In ako bi bil umrl, ali bi se bila videla z materjo? Odgovor je bil novo očitjanje v srcu.

Ali — materina podoba je bledela, se zgubljala, oči so se zapirale polagoma, srce se je pomirilo, zaspal je.

Stotnik je spal zelo nemirno. I v spanju je čul, kako ropotajo bobni, kako rezgetajo konji in kako pokajo topovi. Zdaj je počil na čelu svoje čete bežeče Pruse, zdaj se je zaman branil njih moči. Kar obmolkne boj, grobna tihota je okrog njega. Po vojakih ni ne duha ne sluha. Tiha, globoka tema ga obdaja. Ali počasi se spreminja tema v čudno luč. Ali spi, ali bedi?

Pri postelji stoji — mati! Častnik odpira oči. Ne navadna svetloba razsvetljuje znano materino postavo. Vidi jo, hoče spregovoriti, v roko seči: a ne more. Glava in vsi udje so mu težki, jezik kot železen. Tiho leži in gleda zavzet mater.

In mati stoji pri njegovem ležišču roki križem na prsih. Lica so blede, v očeh se blišče solze, na obrazu se bere izraz bojazni in silne prošnje.

Odkod je prišla in kaj hoče?

Sin jo vidi, spoznava vsako gubo na njeni obleki, ali govoriti ne more.

Mati mu namigne s solzečim [se očesom, polaga mu počasi svojo hladno in tresočo se roko na njegovo in prosi:

•Pojdi za menoj!« To rekši odide. Sin se vzdigne na postelji in gre za njo.

Gresta tiho in lahno, koraki se ne slišijo. Zapustita sobo, gresta po stopnjicah, prideta na ulico. Neka medla luč jima razsvetljuje pot. Prešla sta že nekaj ulic in stopala sta po trgu. Stotniku so znane ulice in trg, celo vsaka hiša.

In mati ga pelje naprej. Slednjič se ustavi pri visoki steni brez oken, z nizkimi vrati. Na vrata kaže sinu z roko, neizrekljivo preseče mu gleda v oči in — se zgubi ter zgine v črni temi.

Stotnik se zbudi in vstane na postelji. Krog njega je vse tiho. Skozi okno prihaja bleda luč ugašajočih zvezd. Zaman se ozira po materi. Povsod je mrak.

Ali so bile sanje ali resnica?

Mane si čelo, briše oči in vnovič išče okrog sebe. Matere ne vidi, sanje so bile. Toda kake sanje?

Neznan nemir in čudni strah prešinja njegovo dušo. Nekaj časa sedi na postelji. Nejasne in nečuvvene misli ga napolnujejo. V tem mu šine čudna misel. Ustraši se je, a zatreti je ne more, vrača se vnovič in vnovič.

»Tako je, tako je!« šepeta konečno z bolestjo.
»Draga mati, umem te!«

Oči so mu bile solzne in v srcu je bilo tesno. Neki sklep je vstajal v njem. Negotovost, strah in neodločnost so se borile v njegovi duši. Ali naj stori, ali ne?

»Bodi!« reče konečno odločno, vstane in se hitro obleče. V hipu zapusti prenočišče ter stopi na ulice.

Bito je še prav zgodaj, po ulicah je bila še tema. Tu se zopet ritmojster ustavi. Ali kmalu se odloči. Zapne suknjo, prime z levico za sabljo ter gre po isti poti, po kateri ga je vodila mati v sanjah.

Kmalu se ustavi pod visokim stolpom. Pozna ga pozna tudi vrata, na katera mu je mati kazala. Samostanska vrata so.

Ko zagleda vhod, se zopet ustavi. Nespametno in nemožno se mu je zdelo njegovo počenjanje. Toda spomni se na nespolnjeno obljubo, na živo preseči pogled ma-

terin in vzdigne roko. Po hodniku zapoje zvonček, kojega glas je predrl mrzlo ritmojstrovo srce.

V trenutku zadoné tihi koraki, vrata se odpró. Prikaže se belolasi vratar.

»Kaj želite gospod?« vpraša tiho vratar.

Ritmojster odgovori še bolj tiho ter gre za vratarjem. Vrata se zapró. V nekaj minutah kleči že pred očetom opatom kot spokornik. Dolgo kleči, in ko vstane poljubi roko, katera ga je blagoslovila in z Bogom spravila.

V pol uri gre zopet iz samostana. Oddahnil se je globoko, ko je stopil v hladni jutranji zrak. Nad mestom se je že danilo.

»Zadovoljna si lahko, mila mati, danes z menoj!« pravi poluglasno ter krene hitro proti mestnim vratom. Njegovo srce je mirno in duša pokojna. Radostna zadovoljnost mu je polnila dušo, raz katero je padlo težko breme.

Ko je prišel ritmojster k svojemu polku, žarilo se je nebo na vzhodu. Po ostregu se je začelo življenje: trobente so pele, vojaki so vstajali, kurili in kuhali. Na mestnem zidovju so se blesketali topovi, višja poslopja so rdela v jutranji zarji.

Lica vojakov so bila bleda, obleka umazana, raztrgana. Malosrčnost se je brala na obrazu vsakemu.

Ko je solnce izšlo je ukazal ritmojster Z. odsedlati konje. Brez vneme so vojaki ubogali. Pripravljeni na odhod so čakali polkovnika.

Ob peti uri je odrinil polk od Olomuca.

»Danes bode gorak dan! A upam, da bode tudi miren: o Prusih ni duha ne sluha«, obrne se polkovnik proti ritmojstru Z., ko je vodil polk proti Tovačovu.

»Čudim se, da nas na begu ne vznemirjajo«, odgovori mirno ritmojster.

»Nikar se tega ne želite«, reče polkovnik. »Mislim pa, da bodo Prusi mirni«.

»Da bi nas le zaskočili ne! Prusom to godi, radi iznenadijo sovražnika«.

»Ah, tega se ne bojim! Hitro bi morali hoditi in še prav daleč okoli Olomuca«.

»Nič ni nemogoče«, opomni ritmojster in si prižge smodčico.

Polkovnik ga je zavrnil z roko in trenil konja z uzdo.

Solnce je že začelo pripekati. Vojaki so bili tihi. Prašni oblaki so se vzdigovali izpod konjskih kopit. Za ulanci so stopali v primerni dalji pešci in za temi so ropotala kolesa nekaj baterij.

Vojaki so že prešli nekaj vasij. Po njivah je bilo pusto, nikjer ga ni bilo videti delavca. Le topot konj ropot koles in ropotanje bocnov je motilo mrtvo tišino. Tu pa tam je donelo resno petje zvonov, ki je vabilo ljudi k pobožnosti.

Oddelek se je pomikal najprej kakor bi bil pozabil na sovražnika. Še ogleduhov niso razposlali!

V dalji se je že videl tenki stolp tovačovskega gradu. Iz dimnikov se je valil dim v stebrih naravnost proti nebu. V bližini se je razprostiral na obeh straneh ceste bukov in hrastov gozdček.

Vojakom nasproti je korakala počasi stara žena. Ko je prišla do ritmojstra in polkovnika, ki sta jezdila na čelu polka, se je ustavila.

»Mati, ali ste videli tu blizo kakega vojaka?« jo popraša ritmojster.

»Videla, gospod!« odgovori žena plašno se oziraje »In mislim, da so Prusi! Zgodaj zjutraj se je čulo od Prostejova proti Tovačovu ropotanje in videti je bilo modre suknje«.

»Eh, kaj še!« smeje se polkovnik. »Motite se mati, Saksonci so bili!«

»Blagovolite, prosim prevdariti, da so šli naši s Saksonci po levem bregu Morave proti Prerovu!« ugovarja ritmojster.

»Ljudje so rekli, da so bili Prusi, in da jih je pri Tovačovu vse polno. Vrnite se!« svetuje žena.

»Že vemo!« odgovori polkovnik in požene konja.

»Pazite, ljudje božji! Sinoči so se slišali streli od Kralic sem!« svari žena ter krene po stranski poljski poti v najbližjo vas.

»Gospod polkovnik, menim, da ima žena prav. Kraj pred nami je nevaren!« opomni ritmojster.

»Naprej!« veli polkovnik in polk se pomika naprej.

Bližala se je ura osma. Globoka tihota je vladala okrog, še listje na drevju se ni gibalo. Tiho in kakor boječe je stopal polk kake pol ure ter prišel v gozd.

Kot bi trenil se zabliskne v goščavi, zagrmi top, granata nad polkovnikovo glavo se razpoči in pade v sredino naših vrst. Ob jednem zazveni kroglja in polkovnik pade raz konja.

»Nazaj!« veli ritmojster in obrne konja. A bilo je že prepozno! Grozen prizor se mu odpre pred očmi: Od vseh strani se kadi, bliska, pokajo puške in rjové topovi. Polk je bil od drugih vojakov odtrgan. Zmešnjava je nastala med ulanci, ki so padali raz konj, konji so se vspenjali in boječe razgetali.

»Raz konje!« zapove ritmojster; toda v tem hipu se vspne konj pod njim, skoči in zdirja ž njim v goščo.

»Vse je izgubljeno! Izgubljeni smo!« reče in za-grabi z desnico sabljo, z levico pa revolver. V groznem neredu so se obrnili ulanci na polje, niso videli sovražnika, pač pa padali v dežju krogelj.

Prusi so zadeli na pešce, in tudi ti so bežali v pičli pol uri proti Prerovu in Olomucu.

Ulanski polk je bil razkropljen.

Kot po čudežu je predrl ritmojster Z. skozi sovražniške vrste, ki so bile razvrščene po gozdu. V divjem teku ga je nesel konj skozi hosto, veje so mu izbile sabljo iz roke, odnesle tudi bliščečo se čelado. Okrog ušes so mu žvižgale pruske svinčenke, ali vendar je ušel — splašen konj je drl ž njim naprej in naprej med njive. Za njim se je podilo nekaj sovražnih dragoncev. Bila je strašna gonja za žive in mrtve. V diru je sprožil vse strele svojega revolverja, ali srečno ni vedel. Konj je padel pod njim, zopet se vzdignil ter priganjan z ostrogama letel je dalje. Gosta vroča sopara je šla iz nosnic, bela pena je škropila na vse strani, težko je že pihala dobra žival. Pregarjalec je čutil, kako se vzdigujejo lakotnice med njegovima kolenoma in hitro vpadajo, še trenutek, in konj pade pod njim! In za seboj čuje bližje in bližje topot pruskih dragoncev, sliši pokanje pušk in žvižganje svinčenk. Že vidi strehe bližnjega trga. Vidi belo zidovje pokopališča, križe okrog kapelice, vidi znano znamenje ob cesti, trume gledalcev, izmed katerih beže jedni domov, drugi pa gledajo grozno gonjo ter mu migajo kot avstrijskemu častniku. Še jeden trenutek in

rešen je! Prusi se ne bodo upali v trg — tam je tudi njegova mati, kakšen bode sestanek?

Zadnjič stisne konja, zarije ostroge v strani in potegne uzdo. Konj se vspne, preskoči jarek in pade na zeleno trato. V tem pa čuti tudi ritmojster bolečino v plečih, sapa se mu zapre, usta so polna krvi, v očeh se mu zatemni, usta bruhnejo kri na travo.

Prusi so sprožili zadnjič, se obrnili ter leteli nazaj. Gonja je končana!

* * *

»Pri znamenju leži mrtev ulanski častnik!« tako gre govorica od ust do ust. Žene si lomijo roke, katere so pa manj boječe, hité gledat.

Tu na trati leži konj, gorka sopara mu gre iz nosnic, zraven konja leži na obrazu ritmojster Z. Na plečih se vidi velik rudeč madež, obraz je v krvi.

»Hitro vode!« oglasi se močen glas in nekaj usmiljenih žen teče v mesto.

Med radovedneži stopa tudi stara ženica drobne postave, nagubančenega čela a milih oči.

»Dobrotljivi Bog, ne dopusti!« vzdihuje. Noge se pod njo tresejo, srce utriplje. Preriva se skozi množico kakori bi mela prvo pravico pri padlem. Oni pa, ki stojé najbližje, si nekaj šepetajo in se prostovoljno umikajo.

»Nikar se ne ustrašite mati!« pove jeden pogumnejših, in uboga žena se vrže na padlega.

»Sin moj!« toži in se joka, težko glavo privzdiguje in poljubuje krvavo lice.

»Pozor! še diha. Vode.« kliče zopet nekdo in v tem hipu mu že ponujajo vodo.

Pazno vzdignjejo ranjenca, odpró suknjo in ga umijejo. Slabo je dihal, ali oči so bile zaprte. Mater so tolažili, a zaman. Konečno pogleda znamenje, vidi Mater božjo, v njenem naročju pa mrtvega Sina.

»O žalostna Mati božja! potrpežljivo hočem prenasati to britkost in vnovič vpre svoje oči v bled obraz sinov in nova bolečina prešinja njeno dušo.

»Moj Bog, rada, rada prenesem to žalost, samo če bi vedela, da je umrl moj sin s Teboj spravljen! Zato sem Te vedno prosila, da bi rešil njegovo dušo. Ali sem molila zastonj? Kdo mi pové, moj Bog?« To šepetaje je gledala na sinove ustne, kakor bi hotela na njih prebrati odgovor.

In glej! Ustne se zganejo, oči se odpró. Začudeno gledajo okrog, dokler se ne vpró v mater. Nekaj hipov so tako gledale: kar oživé, ustne se stegnejo, zašepetajo: Spravljen! in se zaokrožijo v nasmehljaj. In nasmehljaj je segel v materino srce kakor topli žarek.

Brez sape je gledala mati smehljajoči obraz. Mati ga je dobro umevala! Prepričala se je, da je spolnil njen sin obljubo, kajti tako mirno in milo se more smehljati ob smrtni uri le čista vest.

»Rešen je rešen! Hvala tebi večni Bog!« se je radovala njena duša in ni se motila.

Tudi okolistoječi so opazili zadnji nasmehljaj umirajočega vojaka.

Mati se nagne, poljubi smehljajoče se ustnice, iz katerih je prišel tih vzdihljaj, in stotnika Z. ni bilo več.

II.

Zadnji šopek.

(Povest.)

Vedno nove trume rimskega ljudstva vrvijo v velikansko gledišče, kjer se bodo obhajale krvave igre v zabavo razujzdanim Rimljanom. Že ga ni skoro sedeža praznega v ogromnem prostoru, ali vedno še prihajajo bogato okičene, črnolase Rimljanke, spremljane od množice sužnjev in suženj in od rimskih gizdalinov, kojih srca so že otrpnela za vse, kar navdušuje in blaži dušo človeško, kojih jedino veselje je še pasti oči svoje na prelivanji krvi človeške, in poslušati vzdihne in stoke umirajočih kristijanov.

Noč in dan zasledujejo ovađuhi carjevi privržence in častilce Kristusove. Tisoč vernikom odrobil je smrtonosni meč glave in jih preselil iz časnega, zemskega življenja v rajski dom.

Ali vse zaman.

Vera nova prodira vedno živeje na dan.

Zopet danes so se zbrali Rimljani gledat, kako bodo umirali kristijani, trgani od krvoločnih levov in tigrov.

Duri gledališča so se zatvorile. Pisano oblečeni sužnji urejujejo še po gledišču in težko pričakujejo višjega povelja, da privedo na morišče, glumišče, nedolžne žrtve, in da spuste iz železnih gajb sestradano in razdraženo zverino na nje. Visoko v balkonu sedi v bagreni z zlatom okičeni obleki, obdan od velikašev rimskih, njega veličanstvo car Nero. Mračno plavajo nje-

gove krvave oči po ogromnem prostoru in radovednih gledalcih, ki nestrpno čakajo krvolitja.

Zdajci nastane tišina.

Vse oči uprte so proti vходу na glumišče. Skozi velikanska vrata stopa množica ljudi proti sredi gledišča.

Na čelu stopa jim starček z velim licem in na prsi se vsipajočo brado, ki je bela kakor planinski sneg. Za njim pa se vrste paroma možki in ženske, vsi veselih in jasnih lic tiho pevajoč pesem na slavo Rešeniku sveta. Niti jednemu ni brati strahu na lici, podobni so svatom, ki prihajajo na kraljevo ženitnino.

Sredi gledišča se vstavijo. Belobradi starček izvije izpod obleke na križu razpetega Boga, in vse njegovo spremstvo pade na kolena šepetaje: »Ave, Kriste, sprejmi nas v naročje svoje, pripelji tudi brate naše v svojo cerkev«.

Tako kleče pričakujejo svojega vladarja, ki jih boče popeljal v svoj dom. Globoka tišina vlada po ogromnem gledišču.

Zdajci zarjovejo levi in tigri, da se strese celi prostor. Gledalci strepetajo na svojih sedežih, ali klečočih kristijanov se nihče ne zgane, temveč junaško gledajo smrti v oči. Od vseh strani pridrve krute in razdražene zveri v mirno množico, in krvavo klanje se prične.

Kri lije curkoma iz žrel in izpod krempljev gladnih živalij, in poluglasni »Kriste« se čujejo.

Sredi krvavega vrtinca stoji liki angelj miru visoka, vitka Rimljanka, oblečena v belo snežno togo, prepasana z modrim pasom. Črni njeni lasje vsi se jej po belem vratu in ramenih skoro do tal. Mirno

stoji in pričakuje smrti. Ali celo nespametne živali boje se skoro pred njo.

Zdajci jej prileti visoko s sedežev po zraku nežen šopek ter ji pade pred noge. Ona se sklone in ga pobere.

Bile so duhteče vijolice.

Rimljanka dvigne glavo in se ozre tje, od koder je priletel šopek. Tako ljubko in tako milo uprlo se je njeno črno oko na višino, kakor večerno solnce na vrhove gorá. Mladenič, ki je sedel med gledalci in vrgel devi šopek, strepetal je pri tem pogledu.

Zdelo se mu je, kakor bi mu bila hotela reči : »Stopi doli k meni in združi se z menoj na veke«.

Mirno stoji s šopkom v roki sredi umorjenih kristijanov in pričakuje smrti. Tudi na njo pride vrsta. Velikanski lev plane ji od zadaj na tilnik. Jeden sam »Kriste« izvije se njenim prsom, potem pa se zgrudi pod levovimi kremplji.

Končana je igra. Zveri trgajo mrtve kristijane in se koljejo med seboj.

Rimsko ljudstvo zapušča gledišče nasitivši se krvi. Njega veličantvo Nero vstal je mračnega lica s svojega sedeža . . .

II.

Šale in burke, katere so uganjali iz amfiteatra vračajoči se rimski dobrovoljci, niso danes mogli razvedriti duše mladega Rimljana Cilicija, ki je bil sicer tudi dobrovoljec in ob jednem razujzdanec rimljanski, kojemu ni bilo nobeno zlo preveliko in nobena šala prerobata. Vedno je videl v duhu ono ponosno deklico sredi med levi, kateri je on v šali vrgel vijoličen šopek. Vedno ga je gledalo njeno milo in nedolžno oko, in

vedno se mu je zdelo, da mu šepeta v uho: »Pridi za menoj!«

»Ali si se levov tako prestrašil, da se držiš kakor pajk« pošali se razposajeni Scipijon z molčečim Cilicijem, in ostali tovariši zaženo glasen smeh.

»Zbijajte šale, kakor vam je drago; danes me ne pripravite v dobro voljo« odgovori nejevoljno Cilicij.

»Veš kaj, stopimo v gostilno ‚ad Tiberim‘ na čašo Sicilijanca, on ti gotovo razpodi nadležne misli« predlaga jeden iz med družbe.

Kmalu je stala polna čaša pred njimi na mizi. Ali govor nikakor ni mogel priti v pravi tir, ker je bil glavni ud vesele družbe slabe volje.

»Pritegni požirek, da se ti možgani zopet uredi«, sili Cilicija nadležni Scipijon.

Cilicij nastavi čašo, ker rad bi se bil v resnici znebil nadležne slike, ki mu je vedno živeje stopala pred oči.

»Kakšna je ta vera, vsled katere je vedno toliko Rimljanov, bogatih in revnih pomorjenih?« prične Cilicij. Nato Scipijon:

»Kakšna? — bedasta, da je bolj bedaste dobiti ne moreš. Sicer je vera jedna kot druga, meni so vse jednake. Jupiter, Apolon in drugi to so bili le bogovi v prejšnjih časih, ko je bilo ljudstvo še bolj zagovedno. Kdo bo pa dandanes veroval vanje? Ti menda gotovo ne, če še veliki duhovnik opravlja njim službo le na videz, ne da bi veroval vanje«, razlaga učeni Scipijon in ostali mu prikimajo.

»Mene ne briga naša vera, za katero vem, da nič ni, jaz sem te vprašal za vero kristijansko, če ti je kaj znana«.

»Saj sem že rekel, kaka je. Oni mislijo, da bodo po smrti nekje, ne vem kako se kraju reče, večno živeli, in vsled tega silijo tako trdovratno levom in tigrum v goltanec. Nek Galilejec jim je zmedel pamet. — Po noči se navadno zbirajo po kletih in pozemskih jamah, kaj tam počno tega ne ve še živ človek. Mnogo se sicer pripoveduje o njihovem početji, na primer, da nedolžne otroke jedo in mnogo družih hudobij. Zastran mene naj počno, kar hočejo. Jaz nimam nič zoper nje; a v gledišči se pa le zabavam, kadar jih cel roj spuste med leve«, tu preneha modri Scipijon svojo učeno, na vse plati utemeljeno razpravo in nastavi čašo na usta.

Še nekaj časa je posedela družba v gostilni in pila močnega Siciljanca, in učeni Scipijon je še marsikatero debelo razdril, ki je pa prepodla, da bi se tu dalje pisalo o njej. — Ciliciju tudi vino ni moglo razpoditi resnih mislij. Vedno mu je še stala pred očmi krasna žrtva, vedno ga je še zrlo njeno proseče, milo oko. Kmalu je ostal in zapustil družbo.

III.

Krasna noč se je vlegla na rimsko mesto. Jasno nebo je lesketalo v milijonih zlatih lučic.

Tibera je mirno tekla skozi mesto. Cilicij je počasi hodil ob Tiberi in zrl v čarobno žuboreče valove. Vedno iste misli se mu podijo po glavi vedno ista slika mu stopa pred oči.

»Kaj ima ta ženska opraviti z menoj? Kaj sem tako nemiren? Bogovi pomagajte mi«, mrmral je poluglasno in obstal pri mostu.

»Spanec beži od mojih oči. Ne veseli me niti družba, niti zabave. Kaj mi je? — Kaj če bi bila ona

vera v Kristusa res prava? Zakaj tako radi umirajo za njo? Če bi imel koga, da bi me seznanil z njo«, take in jednake misli so mu rojile po glavi.

Sedaj pride neki človek po cesti tesno zaviti v togo in gre mimo njega čez most. Cilicij se strese in gleda za njim. Ali podoba kmalu zgine onstran za visokim zidom. Ni dolgo stal, že pride drugi še tesneje zaviti v togo.

»Kdo je to zopet? Kam gre? Morda so pa kristijani in se zbirajo k ponočnim shodom«. Ta slednja misel je ugajala Ciliciju, in pohitel je za neznanim človekom.

Cilicij je hodil počasi, da bi ga stopinje ne izdajale, in se držal zidu, kjer so ga sence visokih palač zavijale v svoje temno krilo. Pot ju je peljala po najbolj odročnih, ozkih ulicah, kjer je stanovalo ubogo ljudstvo rimsko. Po mnogih ovinkih prispeta ven iz mesta, in neznan človek krenil je s ceste proti krasni vili, ki je stala streljaj od ceste na vrtu. Do nje je vodil temen drevored. Radovednost žene Cilicija tudi todi za njim. Ko neznanec pred vrati obstane in potrka, stisne se Cilicij za senčnat grm tik njega in posluša, kaj bode.

Vratica se odpró in čuje se glas od znotraj: »Kaj je nocojšno noč znamenje?«

»Življenje za vero.«

Došlec vstopi in duri se zapró.

Kristijani so imeli v onih burnih časih posebna znamenja, po katerih so se pri ponočnih shajališčih spoznavali, da se ni kak vohun pritihotopil med nje. Znamenje današnjega večera je bilo, kakor smo slišali, »Življenje za vero«.

Cilicij postoji nekaj časa pred vratmi in preišlja, bi se li vrnil v mesto ali bi šel za tujcem in pogledal celo skrivnost. Da se tu zbirajo kristijani, bil je prepričan popolnoma. Samo bal se je, če bi bili kristijani v resnici taki ljudojedi, da bi žrli nedolžne otroke, da bi morda njega samega ne umorili, ako bi ga slučajno spoznali, da ni njihov ud. Ali pred oči mu zopet stopi ono milo obličje iz gledišča in sploh vsi, ki so bili danes umorjeni; saj vendar niso imeli tako krutih obrazov, da bi se jim bilo moglo brati, da bi bili v resnici sposobni za taka grozodejstva.

Osrči se tedaj in potrka na dveri. Kmalu se te odpró in neznan človek ga vpraša po znamenji.

»Življenje za vero«, odgovori Cilicij in vstopi.

Vratar zapre in pelje mladeniča s seboj po temnem hodniku v palačo. Ciliciju je bilo sicer malo tesno pri srcu, ko je stopal za neznanim človekom po temnem prostoru.

Naposled se vstavi ta in neznanec odpre močne železne dveri. Pred njim se pokaže velika krasno okičena in razsvitljena dvorana, v kateri je bilo zbranega že mnogo ljudstva, ki je klečé poluglasno molilo. Na vzvišenem prostoru je stal duhovnik in obhajal vernike.

Cilicij je bil v zadregi. Obstal je pri dverih in gledal cel prizor. Po vrsti so se bližali po kolenih verniki pred duhovna, ki jim je dajal v obrambo za vse muke in težave duševne hrane, telo Kristusovo.

Cilicij je storil kakor drugi, da bi ne vzbudil suma. Pokleknil je na tla pri vratih; ali pred duhovnika se vendar ni upal, čakal je, kaj bode sledilo.

Ko so bili že vsi obhajani, in je vladala sveta tišina po vsem prostoru, obrnil se je duhovnik proti ljudstvu in pričel govoriti:

»To telo najvišjega Boga, katero ste zavžili nocoj, naj vas krepi in navdušuje, da ostanete stanovitni veri in Bogu svojemu. Ljubite nje, ki vas preganjajo, saj oni vam odpirajo vrata v nebeški raj.«

Tako in jednako je navduševal duhovnik kristijane in sklenil svoj govor:

»Morda se vidimo nocoj slednjič na tem mestu, morda se brusijo že meči, ki bodo morili vas, ali bodite hrabri in veseli; onkraj groba snidemo se zopet za večno. Amen.«

»Za Boga in za vero smo pripravljene umreti«, ponavlja ljudstvo in se pripravlja na odhod.

Cilicij je ves čas molčal in poslušal. Bilo mu je čudno pri srci. Zlasti zadnje besede duhovnikove, da se onkraj groba zopet vsi snidemo, so mu presunile dušo. Še zadnji blagoslov dá duhovnik vernim, potem pa se ti polagoma posamič skozi dveri razidó.

Ali Cilicij še ne misli na odhod, mirno kleči na svojem prostoru poleg duri, da poslednji odide skozi nje. Duhovnik je še klečal pred Presvetim, ko je zavládala že sveta tišina po dvorani.

Sedaj se vzdigne Cilicij s svojega prostora in se bliža duhovniku in obstane pri njem.

»Kaj želiš, moj sin?« nagovori ga duhovnik.

»Jaz nisem vaše vere.«

»Nisi naše vere? Po kaj si prišel? Ali nas hočeš mar naznaniti, in si nas prišel zasledovat?«

»Ne.«

»Tedad kaj te je privedlo sem?«

»Povedi mi, če veš, kdo je ona ženska, ki je bila danes dopoldne umorjena v gledališču?«

»Mogočna Sempronija, poveljnika pretorijancev hči. Bila je kristijana, in umorili so jo na povelje lastnega očeta«, mu odvrne duhovnik.

»In zakaj se je pustila usmrtiti?«

»Ker je ljubila svojega Boga v nebesih bolj nego življenje!«

»In kje so tista nebesa, ali more priti vsak vanje?«

»Vsak, ki veruje v Boga, ki se varuje greha in ljubi vse ljudi, prijatelje in sovražnike!«

»Ali ne sovražite nikogar, tudi onih ne, ki vas zasledujejo in morijo.«

»Tudi tistih ne. Saj ravno oni nas vodijo v večno življenje, in jim moramo biti hvaležni in Boga prósiti za-nje, da pridejo za nami.«

»Kakšno pa je tisto večno življenje? Ali se gori zopet snidejo tisti ljudje, ki so bili na zemlji skupaj?«

»Večno življenje je kraj veselja in radosti. Ljudje, ki so na zemlji skupaj živeli, se gori zopet snidejo.«

»Ali bom videl zopet tisto Rimljanko, ki je danes umrla v gledališču?«

»Da, po smrti zopet, ako prestopiš v našo vero. Ali prestopiti moraš iz ljubezni do Boga, ne zaradi nje.«

»Kak pa je vaš Bog?«

»Naš Bog je dober, ki je dal svojega lastnega Sina usmrtiti v blagor ljudi. Mi ga imenujemo Očeta vseh ljudi, katere on ljubi kot svoje otroke, katere vse želi k sebi v nebo.«

»Kaj pa naj storim, da pridem k njemu?«

»Daj se krstiti in stopi v našo vero, ako imaš pogum. Trpeti boš moral zaničevanje in zasramovanje na zemlji, morda boš moral preliti še celo kri za svojo vero. Ali za vse to te bode tvoj Oče v nebesih obilno nagradil.«

»Ali počnete res take hudobije, kakor se pripoveduje o vas kristijanih?«

»Lahko se prepričaš sam, da so to gole izmišljotine naših zatiralcev.«

»Ali smem semkaj prihajati?«

»Kadar ti je drago. V našo vero stopi lahko vsakdo. Mi smo vsi bratje na zemlji. Kdo pa si?«

»Jaz sem dostojanstvenik na Neronovem dvoru, Cilicij, sin Julijske rodbine.«

»Kako si prišel danes notri? Kje si čul naše znamenje?«

»Pritihotapil sem se in znamenje sem čul od nekega vernika, ki je sem notri stopil.«

»Bog te blagoslovi, moj sin!«

Po tem razgovoru odide Cilicij. Čudne misli so se mu vrtile v glavi. Bil je duševno umirjen. Žarek milosti prisijal mu je iz nebes.

IV.

Čudno so zrli raz sedeže rimski gizdalini na sredi gledišča stoječega Cilicija, obdanega od majhne trumice kristijanov, zajetih pri službi božji. »Kako da je prestopil k tej veri? Kaj se mu je li zmešalo v glavi, da je tako neumno zavrgel milost carjevo in tako bogato službo?« Taka vprašanja so se vrstila v njihovi družbi.

Ali Cilicij je stal miren na mestu, na njegovi desnici pa ga je navduševal in krepil s svetim križem v roci tisti duhovnik, kateri ga je prvi večer podučeval in pozneje krstil.

Zajet je bil sinoči pri službi božji od cesarjevih beričev in cela truma kristijanov, ki ga sedaj obdaja. Ni se jim protivil, temveč mirno se jim je dal prijeti in odpeljati.

Kmalu zarjovejo levi in se zakadé v mirno množico, ki je v sveti molitvi pričakovala smrti, liki volkovi v krotka jagnjeta.

Človek za človekom se je zgrudil pod njihovimi kremplji in zobmi.

Velikanska levinja podrla je Cilicija na tla z gromčim rjoenjem in mu zasadila ostre kremplje v prsa. Ni mu padel šopek iz galerije v slovo; pač pa se je spustil iz višav angelj Gospodov s palmovim vencem in mu ga položil na mrtvo glavo, dušo njegovo pa je odnesel na svojih krilih v rajske višave.

Dragoš.

III.

Krvavo preganjanje Armencev.

(Poročilo misijonarjev.)

Na Turškem gre vse narobe. Kristijan tam ne dobi pravice, ker mu turške gosposke včasih nočejo, včasih pa ne morejo pomagati, ker nimajo dosti moči in veljave.

Pod turškim cesarjem namreč ne živé le Turki, ampak tudi več drugih narodov. Med temi so tudi Armenci, pošteni in delavni ljudje krščanske vere. Te so Turki že dolgo časa sem zatirali. Armenci so to večinoma mirno potrpeali, in se tolažili z nado, da se bo obrnilo na boljše. Toda sovražstvo Turkov je postajalo vedno večje in nazadnje so začeli z mečem v roci preganjati uboge Armence in jim požigati njih vasi. Kako se je vse to zgodilo, dozdej nismo natanko zvedeli, ker so hoteli Turki vse utajiti.

V zadnjem času so pa popisali misijonarji, ki v onih krajih delujejo, to preganjanje prav natanko in po njih pismih smo tudi mi sestavili naslednje poročilo.

Že leta 1894 so začeli Turki po nekaterih krajih moriti Armence. Toda evropejski vladarji so se potegnili pri turškem sultanu (tako se imenuje turški cesar) za uboge Armence, in ta je obljubil, da jih bo branil in jim olajšal njih stanje. Na to je bil nekaj časa mir, to se pravi, Turki niso ravno morili Armencev, pač pa so jih še zmeraj zatirali, da je bilo groza.

Zdaj je hotelo nekaj Armencev, bilo jih je okoli 400, meseca septembra lanskega leta pokazati v Cari-

gradu, kjer prebiva turški cesar, očitno svojo žalost in nezadovoljnost. Turke je to jezilo in so planili na nje z orožjem v roci. Armenci se pa niso dali meni nič tebi nič pobiti in so se postavili v bran. Nato se je začel po mestu boj, kateri je trajal več dni. Turki so napadali tudi popolnoma mirne ljudi in jih mesarili in pobijali.

Le s težavo se je posrečilo turškemu sultanu, da je napravil mir v svojem glavnem mestu.

Malo dnij po teh dogodkih se je začelo mesarjenje v vasi Akisar, kjer je prebivalo okoli 150 armenskih družin. Ker je bil tisti dan ravno semenj, je prišlo tudi iz sosednjih krajev dosti ljudi v vas. Tu planejo na določeno znamenje Turki na neoborožene in nič hudega sluteče kristijane, jih brez usmiljenja pobijejo in zmečejo njih trupla v vodnjake in v mimo tekočo reko, da bi jih gosposka ne zapazila. Še le proti večeru je prišel iz bližnjega mesta turški poveljnik in zapovedal mir.

Dne 4. oktobra se je začelo grozno klanje v Trapecuntu, glavnem mestu neke turške pokrajine ob Črnem morji. Najprvo se je zaslišalo po mestu trobentanje, kar je bilo določeno znamenje. Zdaj napadejo turški razbojniki od vseh strani kristijane in jih moré in mučijo cele štiri dni. Toda to še ni bilo dovolj. Siloma vde-rejo tudi v hiše armenskih trgovcev, poberejo vse blago po skladiščih in prodajalnicah in razbijejo omare, v katerih je bil shranjen denar; gospodarje pomoré z vsemi pomočniki vred.

Še celo praznih hiš niso pustili pri miru, ampak jih požgali in razdejali, tako da so bili oni reveži brez

strehe, katerim se je posrečilo ubežati groznemu klanju. Da bi se ne zmotili, so že popred vsako armensko hišo s posebnim znamenjem zaznamovali. Niso si namreč upali napasti hiš tujcev, ker so vedeli, da bi jim stopili potem tuji vladarji na prste.

Pri vsaki zaznamovani hiši so najprej z meči, sekirami in bajoneti razbili vrata. Nato so vdrli v hišo; grozovitosti, katere so tukaj počeli z ubogimi trpini, ne moremo in ne smemo popisati. Neki nemški popotnik, kateri je nekaj dnij potem šel skozi mesto, pravi, da je videl po vseh cestah in trgih široke mlake krvi. Kakor še zmeraj dozdej, tako se je tudi tukaj pokazalo, da so najboljši prijatelji revežev in trpinov katoliški duhovniki in redovniki.

Več sto preganjanih Armencev je namreč dobilo v onih nevarnih dneh varno zavetje pri kapucinih, ki so stanovali v mestu, in pri šolskih bratih. Pri zadnjih je nasadil pogumni brat Jožef na streho francosko zastavo in vzel pod njeno varstvo okoli 1500 nesrečnežev. V samostanu je seveda nastala velikanska gnječa, vendar so obdržali bratje reveže toliko časa pri sebi, da se je vrnil mir v razburjeno mesto. Neki armenski duhovnik se je skril v klet in je ostal tu šest ur, akoravno bi se bil skoraj zadušil. Truplo bogatega trgovca so našli v drobne kosce sesekano. Vseh pomorjenih je bilo najmanj 800—900. Še le četrti dan je posegla gosposka vmes in ukazala najhujše razbojnike zapreti in postreliti. Toda kaj je to potem, ko je nedolžna kri že prelita! Tej prvi nesreči je sledila druga, namreč lakota in bolezen. 500 katoliških družin je sedaj brez kruha in brez pravega stanovanja. Bog se jih usmili!

Še hujše kot tukaj se je godilo v Erzerumu, glavnem mestu Armenskega. Dne 30. oktobra se je zaslišalo ravno opoludne zgovorjeno znamenje, in takoj so začele po vsem mestu pokati puške. V treh urah so bile že vse armenske hiše, skladišča in prodajalnice prazne in oropane, trgovci in njih služabniki pa so ležali mrtvi na trgu in po cestah. Večino prebivalcev so pomorili že v hišah. Neusmiljeno so sekali tukaj glave. Niso jih ganile ne selze nedolžnih otrok, ne do srca segajoče zdihovanje mater, ne boječi klici nesrečnih deklet. Kogar so dosegli morilci, je moral umreti, naj je bil že star ali mlad, zdrav ali bolan. Pero se brani popisati vse, kar se je godilo tisti dan v nesrečnem mestu. Še le noč je ustavila grozno klanje.

V srce segajoč je bil drugi dan pogled po mestu Erzerumu. V hudem mrazu so tavalı otroci, katerim so pobili stariše, po mestu in po okolici; bili so vsi lačni in premrazeni. Oni, kateri so ubežali gotovi smrti, so se zdaj vrnili nazaj in začeli iskati svoje domače. Tu so jokali otroci okoli svoje mrtve matere, tam je zdihovala žena za svojim možem. Slišalo se je vpitje ranjenih in ječanje umirajočih.

Zdaj so začeli tudi mrtve pokopavati. Turška gosposka je dovolila, da je smel vsak svoje domače pokopati. 580 mrtvih je bilo pa tako razmesarjenih, da jih niso mogli spoznati. Zato so jih položili v jeden velik skupen grob. Duhovnik, kateri jih je blagoslovil, je od žalosti komaj zamogel pogrebne molitve opraviti.

Skoraj neverjetno je, da so se tudi turški vojaki udeležili moritve in to na povelje svojih višjih. Neki Anglež je prašal turške vojake: »Kje ste bili, ko se je

klanje začelo?« Ti mu odgovoré: »Ravno smo kvartali, kar zaslišimo glas trobente, ki nas je klical skupaj. Hitro se postavimo v vrsto. Naš častnik nam reče: Nabrusite svoje sablje; potem pa pojdite in pomorite vse kristijane, kolikor jih zamorete v šestih urah. Ubijte vsakega, kogar zagledate!« In res niso smeli vojaki nikomur prizanesti. Jeden izmed njih je hotel svojega armenskega prijatelja rešiti. Častnik to zapazi in mu osorno zapové, naj ga takoj prebode.

Iz glavnega mesta se je razširilo preganjanje tudi po deželi. Nad 50 vasi so Turki pokončali. Pridrvtli so se kar nenadoma v vas med mirne nič sluteče prebivalce, in jih začeli sekati. Vse je moralo umreti, kar je dosegel njih meč. Na več krajih so obstopili hiše, da ni mogel nihče na prosto in so jih potem prestrašenim prebivalcem nad glavami zažgali. Kmalo je reževe dosegel ogenj in začeli so klicati v neizmernih bolečinah z vso močjo na pomagaje.

Toda ti pretresljivi glasovi niso ganili src razdivjanih Turkov. Da, ti so se jim še celo posmehovali in jih zasramovali. Ko ni bilo več živega bitja v vasi, začeli so ropati. Pobrli so po hišah, kar se jim je zdelo kaj vredno; posebno poželjivo so iskali denar, obleko in živež. Podobe svetnikov so razrezali in razbili. Po cerkvah so najpoprej poropali svete podobe, potem jih pa oskrunili. Duhovnike so brez usmiljenja pomorili. Sploh so le tistim prizanesli, kateri so odpadli od krščanske vere in sprejeli turško. V nekej vasi je to storila polovica prebivalcev in si s tem rešila življenje. Ostali niso hoteli zatajiti Kristusa in so morali na mestu umreti. Ne daleč od tam je postala cela vas turška;

vaščani so si s tem sicer rešili časno življenje, toda kako bo z večnim?

Tako so razsajali Turki po celi armenski deželi. Razdejali so več sto vasij in pomorili na tisoče ljudi. Vseh mrtvih je okoli 100.000 kristijanov. Predolgo bi bilo, ako bi hoteli za vsak kraj posebej opisati grozovitosti, ki so se tam godile. Saj razumni ljudje sami vedó, česa je zmožen razdivjan človek in poznajo sovraštvo Turkov proti kristijanom.

Priznati pa moramo, da se nahajajo tudi med Turki usmiljeni ljudje, kateri ne odobrujejo ravnanja svojih rojakov. V mestu Amaziji n. pr. se je že začelo divjanje in 50 Armencev je bilo že mrtvih, ko zvé za to turški mestni poveljnik. Ta takoj pokliče vojake iz vojašnic in naredi z njih pomočjo mir. Toda kmalo bi bil moral z življenjem plačati to svoje blago dejanje. Neki častnik je namreč pred vsemi vojaki imenoval poveljnika »prijatelja krščanskih psov« in pozivljal vojake naj ga vstrelé. K sreči ga nobeden ni ubogal.

Katoliškim redovnikom in usmiljenim sestram so Turki skoraj povsod prizanesli. Dobro namreč vedó, da so ravno ti njihovi največji dobrotniki. Neki Turek je rekel: »Ker so nam očetje in sestre takrat, ko je bila pri nas kolera, tako ljubeznivo stregli, se jim zdaj ni treba nič bati. Jih bomo že mi varovali.«

Še mnogo bi lahko pisali o nesrečnih Armencih, toda prostora nam zmanjkuje. Pa saj so spoštovani bralci že sedaj dosti groznega in neusmiljenega slišali, in si tudi lahko mislijo, kolika beda in koliko pomanjkanje vlada sedaj med onimi nesrečneži, ki so si z begom rešili življenje. Saj so nekateri zgubili čisto vse, dom,

premoženje, sorodnike, itd., in nimajo pod milim Bogom družega svojega kot obleko na sebi. Misijonarji jim pomagajo kolikor morejo, toda kaj, ko jim samim vsega zmanjkuje. Povsod, kjer bijejo gorka srca za nesrečo bližnjega, se nabirajo mili darovi za nesrečne kristijane, ki toliko trpé pod turškim jarmom.

IV.

Skrinjar in njegov hlapec.

(Postna slika.)

Tisto zimo, ko je tudi v naši vasi hripa, ali kakor so jo zdravniki krstili »influenca«, potrkala na marsikatera vrata, tedaj jih je precej moralo zapustiti ta božji svet, ker take, ki se za hripo niso dosti zmenili, je kaj hitro obiskala še plućnica in jih spravila v krtovo deželo. Posebno stari ljudje so precèj mrli.

Necega dné pa se po vasi raznese novica, da sta se morala vleči krčmar Skrinjar in njegov hlapec. Ta hlapec Matija je bil prav za prav le dninar in je dolgo dolgo prej služil pri Skrinjarju, potem pa je vzel malo hišico z nekaj majhnega travnikov in njiv v najem. On in njegova žena Meta sta silno varčevala, zlasti sedaj, ko je bil njun jedini sin pri vojaki in si dobra stara dva nista mogla drugače pomagati, ko da sta mu včasih poslala kako krono za poboljšek, katero sta si sama pri-trgala. Tudi lanska žetev je kaj slabo izpadla, ker so

miši večino zita uničile. Zato je bila ravno to zimo pri Matiji huda revščina in zdaj se ga loti še bolezen. To je bila pač huda poskušnja, ko niti za sol in kruh nista imela, pa je zdravnik ukazal to in ono. Kje naj vzame denar za zdravilo in kurjavo?

V tej sili se je Meta večkrat zatekla k stari Barbi, ki je prebivala na drugem koncu hišice in ki je ravno toliko imela, da je skromno živela. Ta Barba je bila silno usmiljenega srca in prav rada je kaj posodila ali pa celo podarila revnemu Matiji in Meti, če je le sama kaj imela, če pa je tudi njej ušel drobiž, tedaj so se vsi skup tolažili in prosili Boga, naj jim kako preloži to nadlogo.

Barbi pa ni vedno tako pičla hodila, ampak njega dnij, ko ji je mož še živel, sta gospodarila na lepem posestvu. Pa nesreče, zidje, oderuhi in sleparji pripravili so ju ob vse in še taki, ki bi bili jima lahko pomagali, gledali so le na svoj dobiček. Ko ji je mož umrl, je Barba postala revna vdova, ki pa je vedno nosila kaj radovoljno svoj križ in si vkljub vsem prevaram ohranila dobro srce. Če je le mogla, je pomagala takim, ki so bili še bolj revni ko ona, zlasti pa našemu Matiji in Meti. Z nikomur ni živela v sovraštvu in tudi zdaj se ji je smilil bolni krčmar Skrinjar, in prav nič mu ni te nadloge privoščila, kajti, če bi bil Skrinjar komu toliko hudega naredil, ko je njej, ne vem, če bi bil kdo tako potrpežljiv in prizanesljiv, ko stara Barba. Ko je namreč Barbino in njenega moža posestvo prišlo na boben, bi ju bil lahko Skrinjar, ki je imel dobro napolnjenega mačka, rešil, a trdosrčni mož si je celo njiju nesrečo obrnil v svojo korist, kar gotovo ni bilo lepo zanj.

Skrinjarju je moralo biti precej slabo, ker poklicali so zdravnika iz mesta, voz za vozom je pripeljal sorodnike, ki so hoteli pozvedeti, kako mu je in tudi usmiljeno sestro so dobili iz bližnjega mesta, da je stregla bolniku, ki je bil pri svojih 60 letih doslej še precej trden. Zato pa tudi Skrinjarju nič ni bilo tako hudo, ko da je moral skleniti tesno zvezo s posteljo, a tudi o smrti ni hotel nič slišati. Zato je imela usmiljena sestra pri njem hude ure.

Bolnega Matija pa ni nihče obiskal. Kdo se pač zmeni za reveža? Le stara Barba mu je skazovala to delo usmiljenja in dejala, naj pošljejo po Gospoda nebes in zemlje. Rekla je: »Če bo prejel Jezusa v presv. Zakramentu, bo dovelj srečen in več pa tudi cesar v svoji boleznini ne more dobiti, kakor svojega Boga.« Matija sicer še ni bil nič posebno slab, a pameten se mu je zdel ta svet in zato je dejal, da hoče jutri, to je v četrtek, račun narediti sam s seboj in s svojo dušo, da potem prejme v petek sv. popotnico.

Tudi Skrinjarju so prigovarjali, naj se dá prevideti. Pa kaj se je za to zmenil, dasi je bil sv. spovedi drugače potreben, ko pa Matija, celo zaropotal je nad svojo ženo, ko ga je nato opomnila. To je vedel župnik, to je vedela njegova žena in tudi usmiljenka in zato so prav vneto molili, da bi se mož vendar dal prevideti. Žena pa ga je tudi spomnila, naj povrne škodo, ki jo je storil nekdam Barbinemu možu.

»Za to, kar sem Barbi in njenemu možu naredil, me po nobeni postavi ne morejo kaznovati«, odrezal se je Skrinjar. »To je bila kupčija, to je bil dobiček, pa nič družega ne. Družega pa tacega nisem storil, da bi se moral spovedati.«

Drugič ga zopet usmiljena sestra opomni: »Meni se zdi, da se vam samemu ta stvar vendar ne zdi tako majhna in da ni vse prav in jaz bi na vašem mestu vendar le to duhovniku povedala, da bi on razsodil.«

On pa odgovori: »Župnik že vse to vé. Barba in njen mož sta hotela tekmovati z menoj, ker jaz sem bil preje jedini krčmar v vasi. In mislim, da ni nič čudnega, če jima jaz pri njih delu nisem na roko šel. Po raznih nesrečah prišlo je tako daleč, da sem tudi jaz videl, da se ne moreta vzdržati. Župnik jima je hotel pomagati, zato me je prosil, naj mu posodim denarja. Denarja ne posodim, dejal sem mu, pa oni travnik pri potoku kupim od Matije, ker mi je tako všeč in blizu mojega posestva. Tako je moral priti Barbin mož k meni, ker mu nikdo ni hotel dati denarja in mi ponuditi oni travnik. Kako se je mož ustrašil, ko sem mu 300 glđ. manj ponudil, ko je bil travnik v resnici vreden! Še sedaj ga vidim, kako je prosil in jokal in tarnal pred menoj. Mirno sem mu dejal, da na travnik lahko še počakam, ker prej ali slej bo vendar le moj, ne dam pa nič več, kolikor sem obljubil. Kaj je mož hotel, vzel je denar, katerega sem mu naštel in tako sem po ceni prišel do lepega travnika. Pa to naj bi bil greh?«

»Skrinjar, ali ste morda že kaj slišali o vnebovpijočih grehih?« vpraša sestra.

»Kaj, vnebovpijoči grehi«, zarohni mož, »to so vse druge stvari, o tem mi pa le molčite!«

Molči nekaj časa, toda vest mu ni dala miru in slednjič spregovori: »Da pa ne mislite, sestra, da sem jaz skopuh, vam nekaj povem, česar še nikomur, niti svoji ženi nisem povedal. Enkrat se mi moje ravnanje

z Barbinim možem vendar ni popolnoma pravilno zdelo, in zato sem hotel stvar poravnati. Odposlal sem skrivaj 50 gld. v mesto, kjer so nabirali za neki dober namen. Pa kaj se zgodi? Predno preteče teden, pride moj denar nazaj in bilo je pripisano, da so že dovelj nabrali in da je moj denar došel prepozno. Zopet sem odposlal petdesetak, ko so dobri ljudje nabirali neki revni deklici za balo. Toda predno je moj denar došel na pravo mesto, je bila deklica že v samostanu, ker ji je neki dobrotnik oskrbel vse potrebno, in zopet je priromalo mojih 50 gld. nazaj. V tretjič hotel sem 50 gld. podariti, pa zvedel sem, da je isti, komur sem jih namenil, nič vreden človek in nevreden vsake podpore. No, in tedaj se mi je zdelo, da Bog mojega denarja noče, ker pri nakupu onega travnika nisem storil nobene krivice. Vsekako pa se mi je cela ta stvar silno čudna zdela.*

Sestra nekoliko časa pomisli in spregovori: »Skrinjar, ali vam smem povedati, kaj jaz o tej stvari mislim?«

»Zakaj pa ne«, odgovori mož.

In mirno prične sestra: »Ljubi Bog zato ni hotel vašega denarja, ker ta denar gre Barbi, katerega moža ste na led speljali, ko ste njegovo zadrego sebi v korist obrnili. S 50 gld. pa ta škoda ni povrnjena, ampak povrniti bi morali vso vsoto, za katero ste ga opeharili. To bi bilo zadoščenje in popravljenje storjene krivice.«

»To se pravi, jaz naj bi Barbi izplačal 300 gld., za kolikor sem takrat travnik prepoceni dobil? Tega pa že ne, tako neumen pa nisem«, zavrne jo Skrinjar.

Sestra je sprevidela, da je vsaka beseda le bob v steno in zato je sklenila prav vneto moliti za izpreobrnjenje, zlasti ker je Skrinjar veljal kot pošten, veren mož

in skoraj gotovo ni imel nad seboj druge take stvari, katera bi bila na poseben način obteževala njegovo vest, in je le pri tem svojem nelepem činu se dal zapeljati od zavisti, skoposti in častilakomnosti.

Pa poglejmo, kako se godi ubogemu Matiji? Slabo, prav slabo. Zelo se mu je shujšalo. Poslali so po duhovnika, in bolnik je opravil dolgo spoved. Drugo jutro potem, tako so se domenili, naj bi prejel sv. popotnico. Ko po župnikovem odhodu Meta vstopi, jo ogovori Matija: »Veš Meta, zdaj sem se spovedal, a nekaj moram še poravnati, in pri tem mi boš gotovo rada pomagala, sicer bi jutri Jezusa ne mogel prejeti z mirno vestjo.«

Žena ga začne tolažiti in pravi: »O, Matija, kaj bi pač tacega bilo? Saj sva že 40 let vkup in poznam te kakor sebe in zmeraj si bil pošten. No, pa le povej, kaj naj storim?«

»Glej, Meta, ko sem bil še neoženjen in sem služil pri Skrinjarju, se ga je mož enkrat malo navlekel, in — bilo je ravno o Št. Janžu — v tej meglenosti je izplačeval posle. Meni je naštel moj denar pa goldinar preveč. Ker sem si mislil, da je dovolj bogat in pa z menoj tako robat in surov, mu tega goldinarja nisem vrnil. Sčasoma sem vse to pozabil. A danes po noči, ko sem si spraševal vest, prišlo mi je tudi to na misel in silno me je težilo, dokler se nisem spovedal. Toda še zdaj nimam miru, dokler ne bo denar povrnen. In zato te prosim, ljuba žena, pojdi k staremu Skrinjarju in mu povrni oni goldinar.«

»Nič rada ne storim tega, ker Skrinjar je osoren mož«, odgovori žena, »pa vendar bom storila po tvoji volji in sicer zdaj precej.«

»Ali pa imaš tudi toliko denarja, Meta? Goldinar, to je v naših časih že precej.«

»Nič te naj ne skrbi«, reče Meta malomarno ter gre iz sobe. Toda zunaj postoji in se zamisli, kje bi pač dobila goldinar, ko vendar ni imela niti cvenka pri hiši? Tu se spomni stare Barbe in jo poprosi jednega goldinarja, ter ji tudi pové, čemu ji bo. Barba pa v svoji dobrodušnosti da zadnji goldinar, ki ga je še imela in pravi: »Sedaj sicer nimam tudi jaz nič, pa Bog nas ne bo zapustil. Recite Matiji, da ga pozdravim in mu želim, da skoro ozdravi.«

Kake četrte ure pozneje zahteva Meta, da jo pusté k Skrinjarju. Seveda ji tega domači niso hoteli takoj dovoliti, toda ker ni odnehala, so jo peljali k bolniku. Ko je tudi sestra zapustila sobo, tedaj pove, kar ji je mož naročil in popisuje Skrinjarju, kako se je Matija bal smrti in sodbe, ker še ni vsega poravnal, in prosila je bolnega krčmarja v moževem imenu, naj odpusti. Ihteč položila je goldinar na mizico poleg postelje in pomolila svojo suho roko bolniku, rekoč: »Kaj ne, Skrinjar, vi odpustite Matiji?« Skrinjar je požiral in požiral, solze so mu silile v oči in krepko stisne Meti roko v znamenje, da odpusti njenemu možu. »Bog vam stotero povrni, Skrinjar«, reče žena veselo, »in naj vam da kmalu ljubo zdravje.« Ko pride Meta domu in Matiji vse pové, se mu je kakor kamen odvalilo od srca, in bil je vidno vesel.

Ko je Meta odšla, je Skrinjar gotovo več ko dvajsetkrat obrnil goldinar sem in tja in ko ga je tako ogledoval, jelo se mu je srce topiti in začel je krepko ihteti. Ko sestra vstopi in ga vidi v takem stanju, ga začudena

vpraša, kaj mu je. »Nič, nič«, odgovori mož, »le po gospoda župnika mi pojdite, pa le naglo, se imava nekaj pomeniti.« Žena krčmarjeva in sestra sta se čudno pogledali, pa Skrinjar pravi: »Da, da, tako je, ne blede se mi ne; pa še danes naj gospod župnik pride.« Kdo je to pač raje spolnil, kō dobra krčmarjeva žena?

In Skrinjar je opravil skesano in dobro spoved; ko je bila ta končana, prosi župnika, naj še malo počaka, in ukaže poklicati ženo. Potem pa pravi: »Zdaj moram popraviti, kar sem takrat Barbi in njenemu možu storil krivice pri nakupu travnika. Za 300 gld. sem ga takrat opalil, ker je bil v hudi stiski. Če pa računam še obresti od onega denarja za toliko let 200 gld., potem je to 500 gld., ki jih moram povrniti.«

»S tem bo Barba prav gotovo zadovoljna«, pravi župnik, »in vi ste tudi potem lahko mirni, ker ste vse poravnali.«

»Toraj, le koj prinesi denar«, veli Skrinjar svoji ženi, »in daj ga gospodu župniku, da ga izročē Barbi, potem bom imel zopet mirno vest. Kaj ne, vi, gospod župnik, pa bodete v mojem imenu prosili odpuščanja?«

»Prav rad to storim«, reče župnik, in že je žena prinesla denar, ter ga dala župniku.

»Zdaj moraš pa še kaj dati Matiji in Meti, ker če bi mi ta dva ne bila odprla oči s svojo poštenostjo, bi bil morebiti jaz v pekel prišel. Daj jima 10 gld., pa vsak dan naj pride Meta po vina in jedi za moža, da kmalu ozdravi.«

Kako se je stara Barba začudila, ko ji župnik pri- nese toliko denarja. Ni ga hotela vzeti in šele, ko ji je župnik prigovarjal, je denar vzela. Ko jo je župnik za-

pustil, je pokleknila in prav prisrčno zahvalila Boga za prejeto dobroto in pa za povračilo malega posojila. Tudi Matiji in Meti je dala koj 200 gld., da jima pomaga v njiju revščini.

Drugo jutro je župnik obhajal i Skrinjarja i Matijo. Oba sta bila vsa srečna in v obeh hišah si našel pravi mir in pa udanost v voljo božjo. Tega pa je bilo obema najbolj treba, ker njune ure so bile štete. Pobožno sta oba umrla čez nekaj dnij in sta prejela, kakor smemo upati, zasluženo plačilo v nebesih. Po končanem delu velikega tedna čaka ju gotovo dan večnega vstajenja.

v.

Ljubo doma.

(Slika iz domačega življenja. Spisal Jeronim Anonim.)

I.

Lepo pomladno jutro je.

Po stezi, ki vodi po hribu navzgor, proti Slemenom, gresta brat in sestra. Brat, krepki mladenič v najboljših letih, koraka naprej, opirajoč se na grčavo gorjačo. Za njim gre sestra, šibko dekletce. Na glavi nese sveženj, kakoršnega jemljejo naši možje, kadar odhajajo od doma po kupčiji.

Molče speta po strmejši stezi, sliši se le škrtanje okovane gorjače, kadar se krepki mladenič opre nanjo. Hitro stopa brat, da ga sestra komaj dohaja po strmejši stezici.

Dospeta na malo ravnino.

»Oh, Martin, dej, postojva tu-le nekoliko! Saj si se menda tudi ti vpehal?« izpregovori deklica.

»Le počivaj, kjer hočeš in kolikor dolgo hočeš. A še najljubše mi je, če se takoj vrneš,« glasi se osoren bratov odgovor.

»Martin, ne bodi vendar tak, daj si kaj dopovedati! Saj te mati . . .«

»Molči!« zavrne jo brat trdo. »Sem te mar prosil, da me spreliš? Kaj mi je treba še na poti iz domačega kraja poslušati te kačje besede. Seveda, zagreniti mi hočete še slovo, da bi se tem težje spominjal na dom.« Nekaj časa molči, potem pa nadaljuje kakor bi sam s seboj govoril:

»No, no, tako daleč je prišlo, da moram bežati iz domače hiše. Mati, moja mati me odganja od doma, brezčutno me izroča ptujini, mrzli ptujini. — — Gorje mi! — Toda vse to jim ni zadosti: Boje se, da bi se ne oziral nazaj — ha kam nazaj? — pošljejo za menoj sestro, milo sestrico, da bi me spremila od doma, spremila za vedno. Na pot jej dajo sladkih besed, tistih besedic, s katerimi so me pikali doma, češ odtuji Martina popolnoma od doma, da se ne vrne več. Prijetnejše se bo živelo brez njega! — Toda bodi! — Umaknil se vam bom, umaknil za vedno. A dom, po rajnem očetu moj dom, naj vas živi, jaz pa bom vsaki dan prosil tuje roke koščeka kruha.«

Sestre se poloti nekak strah.

»Moj Bog . . .« vzdihne in skoro, da jej ne omahne sveženj raz glavo. Prime se za leskov grm in spravi sveženj zopet v ravnotežje. Tiho sledi bratu — oba molčita.

Steza zavije v jelov gozdiček. Skrivnostno, kakor vedao, vrše temna drevesa, od vetra se pripogibajo veje, kakor bi hotele lajšati žalostni deklici bol, ki jej stiska srce. Solze stopajo dekletu v oči, komaj jih zadržuje.

A pred njo stopa brat, brat okamenelega srca, brezčutni brat, kateri odhaja iz trmoglavosti in kljubljivosti od doma. Doma zapušča veliko posestvo in vsa dela na polju stari materi in šibki sestri, sam pa gre pohajat na Koroško, saj za zaslužek mu ni mar. Med tem ko materi doma in sestri, katera mu odnaša pertljago, krvavi srce, smeje se njemu kljubljiva škodoželjna duša, češ to je moje maščevanje. Oh grozno maščevanje za jedno samo materino besedo, katero je govorila le iz ljubezni do njega!

Neznosno se zdi sestri molčanje. Rada bi govorila bratu, rada bi ga prepričala, da njegove misli, njegovi sklepi in nameni niso pravi, a boji se poseči v živo oglje. Saj stopa brat pred njo tako trdo, tako temno gleda pred se, kakor bi bil iz kamena.

Strma steza pridrži do vrha hriba, potem pa se nagne na drugo stran.

Do tu navadno spremljajo naše žene svoje može, sestre svoje brate, kadar odhajajo ti z doma. Kaj lepo se vidi od tu cela dolinica, holmci in ravnina, gozdi, polje, travniki in mala sela z ličnimi hišicami. Od tu se vidi tudi cerkev Cikava, kjer Marija tako rada uslišuje prošnje naših krošnjarjev. Zatorej tudi ne pozabijo nikoli, kadar odhajajo z doma, iti gor na prijazni hribček, da se v novič priporoče nebeški Devici za srečo pri kupčiji, katero jim vsako leto sprosi pri Bogu. — In res, dobrotljiva nebeška Mati ne pozabi nikoli svojih

častilcev. Ko se vračajo »zdomarji« v pozni jeseni domov, dobe doma napolnjene žitnice in vse gospodarstvo v lepem redu. A sami prinesejo iz ptujine denarja, kolikor ga potrebuje hiša, kajti o tem, kar mu vzraste na primeroma malem polju, bi se hiša ne mogla vzdrževati. Tak je naš kmet v svojem dejanji in nehanji.

Tudi naša dva znanca sta prišla do vrha hriba.

Martin je stopil na cesto, katera drži po vrhu malega pogorja. Malomarno se je ozrl po dolini, katero je zapuščal, kakor je pravil, za zmerom. Človek bi mislil, da se mu je storilo inako pri zadnjem pogledu na rodno dolino, na rodno vas in domačo hišo. A zaničljiv nasmeš, katerega mu je izvabil ta pogled, je pričal, da mladeniču ni nič za dom. Popačeno srce, katero je doma preveč obsipala sreča!

Tudi sestra je stopila s steze na cesto, oddahnila se ter ozrla nazaj. Pogledala je brata in zopet se jej je porosilo oko. Do tu je navadno spremljala rajnega očeta in brata, ko sta skupaj hodila z doma. Nekako žalostno se je vračala vselej od tu, a ta žalost je bila povsem drugačna, kakor bolest, katera jej danes stiska srce. Saj je upala poprej pri vsakem slovesu na veselo in srečno svidenje, saj so jo dobri oče vselej, kadar so jej stiskali roko v slovo, prijazno tolažili, naj se ne solzi, nekaj časa in zopet se bodo videli. A sedaj? — Ljubljenega očeta krije hladni grob! Brat pa, katerega je vselej tako ljubila, zašel je po očetovi smrti na kriva pota, zapravljal je v slabi družbi denar ter zahteval vedno večje svote od matere. Nekaj časa mu je mati vstrezala, kajti bala se ga je, ker je vedela, kako hude jeze

je. A slednjič mu ni mogla več prizanašati. Prav po materinsko ga je posvarila.

Takoj je bil ogenj v strehi. Nič več se ni dalo z njim občevati. Zahteval je odločno, naj mu mati izroči posestvo, katero je po moževi odredbi oskrbovala do sinove polnoletnosti. Mati se seveda ni mogla odločiti za tak korak, zlasti ker je videla, kako se jej sin vedno bolj odtuja. Prosila ga je, naj počaka do štiri in dvajsetega leta.

Ker se ni dalo s silo ničesar doseči, poskusil je s kljubljivostjo. Odpravil se je od doma, češ, da se ne vrne nikoli več domov.

»Martin, vrh Vrnileka sva, jaz moram nazaj!« izpregovori sestra, ko stopita na cesto.

Nič odgovora.

»Saj veš, Martin, da smo se vselej tukaj ločili. Vselej smo se lepo poslovili, z jezo v srcu menda tudi danes ne boš odšel?«

Zopet nič odgovora.

»Kako moreš biti tako trdosrčen? Martin spomni se rajnega očeta —« deklici se udero solze in ihteč nadaljuje:

»Tu-le doli pri sv. Marku počivajo, misliš li, da ne gledajo zdaj na naju? Saj veš, kako so vselej radi videli, če smo se ljubili med seboj? Vsaj mrtvega očeta spoštuj . . .« dalje ne more govoriti, solze zalijo ubogo dekletce.

Bile so bridke solze, ljubeče sestrine solze, in glejte — niso ostale brez odmeva. Brata je obšla nekaka zona in trepalnici na očeh sta se mu zganili. Ozrl

se je nazaj in neljubo zmajal z glavo videč sestro v takem stanju.

»Kaj pomaga zdaj vse javkanje in tarnanje? Šele zdaj bo vama prišlo spoznanje, a prepozno je.« Skušal je govoriti s trdim osornim glasom, teda poznalo se mu je, da ga je ganil sestrin jok. Spoznal je, da ne dela prav, videl je, da bi ga sestra mogla popolnoma omečiti, zato se je je želel, prej ko mogoče iznebiti, želel je proč od doma. Popačeno srce mu ni dalo, da bi se uklonil.

Zgrabil je torej zveženj, zamrmral nekaj med zobe in odšel. Zaman ga je klicala sestra, še nekaj trenutkov in izginil je na ovinku za hojevimi debli . . .

Sestro je premagala bolešt. Zgrudila se je na bližnji bukov parobek ter si zagrnila obraz s predpasnikom. Nekaj časa je ihtela, potem pa je vstala in pogledala po dolini. Na malem holmu se je videla cerkev v Cikavi. Jutranji solnčni žarki so obsevali veličastno romarsko svetišče, da je bilo videti res vzneseno.

Gorak vzdih je prikipek deklici iz prsij, gledala je nekaj časa po dolini, dokler ji ni ostal pogled na krasnem Marijinem hramu vrh holma pod Véliko goro. Dolgo časa je zrla na cerkev; solze so jej zginjale z lica, in lahni dih jutranjega vetriča jej je sušil mokra lica.

Nepremakljivo je stala, roki sta se jej jeli sklepati, in ustnice so jej šepetale tiho molitev, vročo molitev do nebeške Device, v katerej je pozabljala srčno bolešt. Žarek upanja na srečno svidenje z bratom, kateri jej je prav kar izginil v tako žalostnem dušnem stanju izpred očíj, jej je zasijal v žalostno dušo. Zdelo se je deklici zatopljeni v molitev, da jej govori Marija:

Tvoj brat gre poboljšanju naproti, odhaja lahko-miselno v ptujino, katera ga izučí, kolike vrednosti je dom, varno domače življenje v materinem krilu. — —

Kmalu potem je odhajala deklica po hribu navzdol, a navdajala so jo povsem drugačna čutstva, kakor poprej, ko je sledila bratu po tej strmejši stezi. In deklica se je veselila sladke tolažbe, katero je dobila pri nebeski Kraljici.

II.

Ves dan so padali od neba beli snežni kosmiči. Rahla odeja je pokrila zemljo, pobelila strehe ličnih kmetskih hiš in obtežila gosto drevje ob naši vasi.

Potihnilo je živahno kričanje razposajene otročadi, katera je ves dan oživljala vas s svojimi igrami na cesti. Mrak je padel na zemljo, in tema je zavila hrib in dol v svoj črni ovoj. V osamljeni podružnici je odzvonil cerkvenik »Ave Marijo« . . . Vse je potihnilo v zimski prirodi.

Gospodinje so skuhale večerjo, in s slastjo so povžili po hišah borno jedilo. S slovesnim, zategnjenim glasom je odmolil gospodar rožni venec, in družina se je spravila polagoma k počitku. Skoro v nobeni hiši ni več videti luči . . .

Za dober streljaj od vasi se vije mal potok po dolini. Goste vrbove in jelševe grme, kateri obdajajo potok, nagnil je sneg, da so se združili med seboj ter tako zakrili ozko strugo. Komaj je še čuti žuborenje čiste vode.

Na lesenem mostu, ki drži čez potok, se zaslišijo koraki. Iz teme se prikaže moška oseba. Nestalnim korakom se bliža vasi, ozirajoč se zdaj na desno zdaj

na levo v temo. Prišedši do vaških vrtov postoji nekoliko, a takoj krene s poti na stezo, katera vodi za vrtovi na drugi konec vasi.

Nekaj časa stopa med gostim drevjem naprej, potem postoji. Pogladi se z roko po čelu ter vzdihne.

Ide zopet nekoliko korakov dalje, pa zopet postoji. Vidi se mu, da je utrujen, kajti komaj še prestopa po debelem snegu.

Sedaj dospe na nizek holm, kateri se za nekaj metrov vzdiguje nad selom. Tu se ustavi in zre na tiho vasico, katero ovija mrzla noč s svojim temnim plaščem. Kako vse mirno!

Nepremično gleda potnik na vas, kakor izklesan stoji na obronku holma.

Hkrati se začuje zamolkel samogovor. Tihi pretrgani stavki prihajajo nočnemu potniku iz ust.

»Zopet te gledam . . . oh zopet. — Kak mir — blažen mir, kraljuje tukaj. — Prav nič ni čuti onih valov — onega šumenja, katero mi je povsod glodalo srce . . . Kaka blaženost, kaka miloba mi objemlje dušo. Da, zopet te gledam, materina hiša, rodni dom zopet . . . zopet!«

Potnik potegne z roko po očeh.

»Kako mi je milo to gosto drevje, to brdje in ti doli, kako si mi lepa visoka, temničasta gora, a najdražja si mi ti, rojstna hiša sredi vasi! Ti in tvoja okolica sta mi, kakor bi mi bile izrastle v duši. — Oh, domači kraj, sprejmi me z ono ljubeznijo, s katero sprejema mati svoje dete . . . Mati? Oh mati, . . . mati . . . ste li še med živimi . . . ali vas ni moja trmoglavost spravila pod zeleno rušo? Oh ta misel, kako to peče! . . .«
— več se ne razume tiho šepetanje.

S povešeno glavo stoji nekaj časa nočni potnik na holmu, a zdajci se spusti proti vasi.

Kdo je ta človek? Pojdimo za njim, morebiti ga spoznamo!

Hitro je prestopil stransko vaško pot in izginil med skednji. Glej, pred hišo, stoječo sredi vasi, se je ustavil. Jedno okno stranske izbice je še razsvetljeno. Potnik se prime za češpljevo drevo in pogleda v hišo.

Na mizi brli mala svetilka in razširja motno luč po sobi. V kotu za pečjo pa kleči stara žena. Kakor je videti — moli.

Nečuvveno iznenadi ta pogled nočnega potnika. Z zamolklim klicom: »Mati!« odskoči od okna ter se prime za drevo. Kakor okamenel obsloni na češpljevem deblu.

Luč, prihajajoča od okna, mu obsveti obraz.

Bledo, upalo lice, nagubana koža in globoko vdrti oči kažejo sicer na starost, a krepka, nevklonjena postava, žive oči in mladeniška, dasi zmršena brada nam predstavlja mladeniča, na katerem so zapustili dušni in telesni boji globoke brazde.

Dvomim, če bi spoznal kedo izmed vaščanov v tej osebi Pepélovega Martina, o katerem že dve leti ni bilo ne duha ne sluha.

Da, Pepelov Martin, isti Martin, katerega smo videli pred dvema letoma zapuščati dom s sklepom, da se ne vrne nikoli več domov, prav isti Martin se je zopet prikazal v domači vasi.

Srce mu ni več dalo ostajati dalje v ptujini. Dušne in telesne sile so ga gnale domov, v ljubo, milo domačo vasico. Vse ga je sililo nazaj k materi in sestri, radi katerih mu je vest glodala dan na dan otožno dušo.

Bil je na Koroškem. Znanci očetovi so ga redili, od kmeta do kmeta je pohajal, popravljaj za samo hrano gospodarsko orodje, kakoršno je včasih novo prodajal. Vitre si je delal sam v gozdu in prav tako si je sam obrezoval tudi obode.

Iz početka je živel prijetno, malo je delal ter po-legal po sencah. Toda prišla je zima in z njo razne težave, katerih ni poznal po letu. Obleka se mu je začela trgati, zlasti čevlji so kmalu pokazali luknje. Ne da se popisati, koliko mraza in težav je preстал, ko je hodil od kmeta do kmeta, kateri so na Koroškem včasih uro hoda oddaljeni drug od drugega. Saj pri enem kmetu se ni smel muditi predolgo, tujega človeka se ljudje hitro naveličajo.

Toda tudi zima z vsemi svojimi težavami ni uklo-nila njegovega upornega duha, tolažil se je z letom.

Res je mineval polagoma mraz in izginjal sneg, zopet se je približalo poletje. In čudno, kar ni storila zima, učinilo je ono poletje, s katerim se je Martin tolažil.

Začela se mu je namreč buditi v srcu od dné do dné močnejša želja po domu. Iz početka je vselej naglo zavrnil ta tihi srčni odmev, a ko je postajal ta čut vedno krepkejši, bilo mu je težko ustavljati se mu. Vsako kmetsko delo, katero je videl po tujih krajih, mu je budilo spomine na dom, katerega je zapustil iz kljub-ljivosti.

Začel je večkrat misliti na domačo vas, na mater in sestro in popraševal se je, kaj hudega mu je priza-dela domača vas, kaj mati, kaj sestra. Vedno jasnejše se mu je vrivalo spoznanje, da je le dobrote prejemal od onih, katere hoče sovražiti, dasiravno jih ne more.

Po letu je še ostal v ptujini, ko se je pa zopet približevala zima, plašiti ga je začel zimski mraz, domotozje je bilo vedno silnejše: sklenil je iti domov ter poravnati vse, kar je lahkomišelnost zakrivil.

Ves zavzet, poln najblažjih čustev je slonel sedaj ob drevesnem deblu pri domači hiši. Videl je ono milo, nepozabno lice materino, videl je domačo hišo in vse, po čemur mu je koprnelo srce.

Še dva trije koraki, in prestopil je prag. Sam ni znal, kam bi se obrnil v domači hiši. Naprej, skozi hišna vrata v malo izbo ga je gnalo srce. Nekaj trenutkov in vrata v mali izbi so se odprla. Mati zatopljena v molitev se je ozrla proti vratom — — blažen vsklik veselja se jej je iztrgal iz prsij . . . V objemu sta se združila sin in mati . . .

Zdajci izpusti mati sina iz rok. Gleda ga od nog do glave, kakor bi se hotela prepričati, se li ne vara, ko pa vidi da se njeno materino oko ni motilo, zasije jej obraz v blaženem nasmehu, in ob enem se jej porosi oko . . .

»Hvala Bogu«, reče najprej mati.

»Da, mati, hvala Bogu«, ponovi sin.

»Oh, dovolite mati, da se zopet nagledam doma! Jaz nespametnik, nepokorni otrok, ki sem hotel pozabiti vse to!«

»Vse je dobro, Martin, vse, da si se le še vrnil!« šepče srečna mati.

VI.

Dobro zdravilo.

Resnična dogodbica, napisal Tone.

Črtova žena bi bila prav zadovoljna s svojim možem, saj ni bil tako napačen človek, a imel je na sebi napako, ki je kalila zakonski mir in srečo. Vtepel si je bil v glavo, da je vinska kapljica najhujša sovražnica človeškega rodú, zato jo je na vse kriplje zatiral in pokončeval. Neprestano se je bojeval z njo, navadno je obležal popolnoma premagan v jarku. A Črt se ni strašil teh nevspehov, trdno je bil prepričan, da se bo v neprestanem boju ojačil in vspešno bil z njo. Žena bi mu bila rada dopovedala, da buta z glavo ob steno in da naj rajši obrne svoj srd proti drugim, hujšim sovražnikom, a žal, nista se mogla zjediniti v tem, kateri sovražnik je hujši, katerega je treba bolj zatirati in preganjati. Franica je trdila svojo, Tone je delal po svoje.

Več let je minilo, a pri Črtovih je ostalo pri starem, Črt je popival, Črtovka je zvečer navadno sama premisljevala, kako bi mogla predrugačiti moža; opominjanje, prošnje, jok, solze in drugo ni moglo premagati in razrušiti trdnjave Tonetovega trdnega prepričanja.

Po dolzih letih ji je vendar prisijal žarek upanja, srečna misel ji je šinila v glavo, ko se je Tone jesenskega večera zgubil v krčmo. Tistega dné so zakopali Pipana, pravega vinskega bratca in Tonetovega najboljšega prijatelja. Pred štirinajstimi dnevi se je revež iz krčme gredoč hudo zmotil — po noči se vse lahko zgodi, ko človek ne vidi dobro — legel je na ograbek otave,

meneč, da se je zakopal doma v posteljo, in tam na polju zaspal. Prebudil se je ves premočen od mrzlega dežja, začel kašljati in kmalu se je preselil v boljši svet, kjer ima človek mir pred vsemi sovražniki. Črta je hudo zadela ta izguba; da bi se poprej vtešil, jo je zavil zopet v krčmo in krvavo je maščeval milega druga. To priliko je vporabila pogumna Franica, načrt je bil takoj gotov. Opravila je večerno molitev z otroki in jih spravila k počitku. Ko se ji je zdelo že dovolj pozno, zakurila je ogenj na ognjišču in položila debela polena nanj, vzela rjuho in belo krilo in izginila v temno noč. Oprezno je stopala proti drugi vasi, kjer je Tone navadno popival, in se skrila za gosto grmovje. Ni dolgo čakala, na zvoniku je odbila polnoči, o tem času zapirajo gostilne. Kmalu zatem je pripel Tone, opotekajoč se po klancu:

»Sem se oženil, se kesam,
Za ta preljubi samski stan,
Za ta preljubi samski stan
Se jočem noč in dan!

Še jo znamo, še, mi, ki se ne bojimo nikogar! O, kolikrat sva jo pela s Pipanom! Škoda zanj! Bom pa sam pil in pel! Čakaj, čakaj, Črt, kaj se tako zapletaš? Poj rajši, poj! Kako gre že naprej ta lepa pesem? Aha, že vem:

Če malo v oštarijco grem,
Kozarček vina popijem,
Se žena krega osem dnij...«

Kar nenadoma se ustavi, sapa mu poide, groza mu pretrese vse kosti. Križana krona! Tam sredi ograde, kjer se je prehladil Pipan, stoji bela prikazen in mu zuga z roko. Duh, gotovo ranjki Pipan! Ojoj, zdaj se

mu bliža! Črta mine vsa vinjenost, preplašen se spusti v tek . . .

Franica je pritekla domov po bližnjici, vrgla nekaj drv na žerjavico, vsela se na ognjišče in se delala, kakor bi jokala.

Tone je prisopel domov po poti ves prestrašen, zaloputnil vrata za sabo in jih zapahnil.

»Ne razsajaj vendar, Tone, da ne vzbudiš otrok! Kdo jih bo vtolažil? Kaj si tako bled in upal? Kje imaš klobuk? Oh, da sem se ti dala preslepiti!« pravi Franica z jokajočim glasom in si otira oči s predpasnikom.

»O, Francika moja, ne joči mi! Nikdar ne grem več pit!« tolaži jo Črt, še vedno drhteč od prebitega strahu.

»Nevsmiljeno se norčuješ z vbogo ženo, Tone!«

»Ne, Francika, obljubim ti, prisežem ti, da nikoli več!«

»Toliko ni treba, ljubi Tonček! Zadevoljna sem, če mi obljubiš, da ne pojdeš nikdar brez mojega dovoljenja.«

»Obljubim, obljubim!«

»Samo da bo res?«

»Kakor je Bog v nebesih!«

* * *

Pri Črtovih se je začelo drugo življenje. Tone se je res držal doma, pridno je delal in varčeval, krčme se je vselej izognil kakor vrag križa. Ljudje so strmeli, krčmarji in vinski bratci so se jezili, Franica pa se je na tihem smejala. Vprašala je sicer večkrat moža, od kod ta nepričakovana izprememba, a Tone je molčal o strahu kakor zid.

Od takrat je preteklo dvajset let. Črt, najpremožnejši kmet v vasi, je omožil svojo hčerko. Veselo je bilo na ženitovanju, samo to je svate jezilo, da starešina Črt ni hotel vina niti pokusiti.

»Daj, daj, stari, vzemi ga v roko in izprazni ga na Minkino in ženinovo zdravje!« sili ga žena, zraven mu pa še zašepeče: »Danes ti dovolim, pij ga Tone!«

»Ne, pa ne«, brani se Črt.

»Pojdi, pojdi! Zakaj ga ne bi danes?«

»Imam svoje vzroke, da ga ne bom.«

»Čakajte, jaz vam povem njegove vzroke«, pravi Franica smeje se. In povedala jim je, kako je moža ostrasila; svatje pa so se smejali, da je bilo kaj! Črta je bilo malo sram, a ko je žena končala, vzdignil je kupico in dejal: »E, saj pravim, pametna žena je res dar Božji. Bog daj, da bi bila tudi hči taka! Bog jo živi!«

Trčili so, in Črt je izpraznil kupico do dna.

VII.

Francin.

Slika iz kmetskega življenja. Spisal Tone.

Na raznovrstne načine slavi svet velike može. Postavljajo se jim kipi in spomeniki, proslavljajo se v govorih in knjigah, da bi se ohranil njih spomin na veke, da bi jih še pozni rodovi občudovali in posnemali. — Tudi ta kratki spis naj bo skromen spomenik možu, ki se mi zdi velik, da ga vsaj sedanji svet ne pozabi popolnoma in da se kaj nauči od njega. Bil je velik, a

ne v tem pomenu, kar ima svet za veliko, bil je samo priprost kmetski trpin. Velik se nam zdi človek, ki dovrši kako veliko, težavno in občekoristno delo, česar ne more vsakdo storiti. Kaj pa je na tem svetu najtežje in največje? Modri možje, ki natančno poznajo svet, nam pravijo, da je najtežje samega sebe premagati in da je tisti največji, ki želi biti v prid družih najmanjši. V tem pomenu je bil velik mož, čegar življenje hočemo narisati v glavnih potezah.

Stari Tonček je imel dva sina, Franceta in Toneta. Starejši, France, se je najrajši držal doma, pomagal očetu v gospodarstvu in mu skrbno stregel, ko je stari onemogel. Zaman so ga vabili drugi vaški fantje, da bi ž njimi ob nedeljah popival in ponočeval, France se ni dal zapeljati, vsako nedeljo jo je mahnil iz cerkve naravnost domov k očetu, ž njim je hodil na »vas«, kjer so se zbirali možje pod košatim kostanjem in marsikatero pametno uganili. Zvečer je France že sladko spal, ko so njegovi vrstniki še rogovilili po vasi. Ker je bil tudi redkobeseden in samo toliko govoril, kolikor se mu je zdelo potrebno, prezirali so ga fantje in zaničevali, nadedli so mu tudi ime »pusti Francin«, ki se ga je pri-jelo. France je mirno poslušal razne zabavljice, malo se je nasmehnil, pa je bilo dobro in pozabljeno.

Brat njegov, Tone, je bil precej drugačen. Ni mu dopadalo domače delo in življenje; rajši je hodil v tovarno, kjer je zaslužil na teden toliko denarja, da mu ga ni manjkalo ob nedeljah v veseli družbi; ves zaslužek je šel za vino in ples. France je opominjal brata, naj živi vendar nekoliko treznejše in resneje, a vse dobrohotne besede so bile bob v steno, saj še očeta ni po-

slušal! Kaj čuda, da je stari Tonček v oporoki zapisal Tonetu samo dve sto goldinarjev, Francetu pa celo premoženje, vredno več kakor dva tisočaka.

Komaj so starega zakopali in obravnavo po umrlem končali, že je začel Tone brata z vso silo nadlegovati, naj mu brž izplača doto, preklinjajoč ga in očitajoč mu, češ da se je s svojo hinavščino prilizoval očetu in tako njega oškodoval za toliko stotakov. Ker France ni imel toliko gotovine pri rokah, tožil ga je brezsrčni Tone. France si je izposodil toliko denarja, da se je odkrižal silneža, in še bolj varčeval, da je v kratkem poravnal svoj dolg.

Tone pa je med tem popustil delo v tovarni in je zapravljjal svojo doto. A dobil je, kar je iskal, necega večera ga prineso hudo potlačenega k Francetu; vinjen namreč se je preveč širokoustil in zabavljaj, vinski bratci pa se niso dosti ozirali na to, da pijo na Tonetov račun, prijeli so ga in pošteno naklestili. Prav po bratovsko je skrbel France za malopridnega brata, voljno je plačeval vse stroške, da bi le brat zopet okreval. — Pravijo, da kopriva ne pcezebe, tudi Tone se je kmalo spravil na noge.

Med bratovo boleznijo je France še bolj čutil potrebo ženske roke pri hiši kakor sicer, sam s hlapcem ni mogel vsemu kaj. Sklenil je, da se oženi. Jankova Polonica se mu je zdela najbolj pripravna, bila je pametna in delavna, molila je rada, pa tudi precej dote, ki se prav prileže vsaki kmetiji, ji je odmenil Jankuž, njen oče; z njo bi se dalo živeti in gospodariti, si je mislil France. Ta svoj sklep razodene Tonetu, ko je prvič prilezel gret se na klop pred hišo.

»Beži, beži, France,« začne ga pregovarjati Tone. — »Kaj bi si nakopaval nepotrebne križe in skrbi na glavo!«

»Skrbi so, skrbi z ženo,« meni France. »A pri kmetiji treba gospodinje, sam ne morem izhajati.«

»Saj ti bom jaz pomagal pri delu, v tovarno tako ne grem več. Toliko ti bom že storil, kolikor bi ti mogla opraviti žena. Pusti to neumno misel iz glave!«

»Živino opravljati, skrbeti za red in snago po hiši, obleko krpati, to ne gre moškim izpod rok, kakor ženam.«

»Daj si vender kaj dopovedati, France,« sili vanj Tone. »Ti še ne poznaš ženskega sveta, ko živiš kakor menih sam zase. Ne stavi si vruga na vrat. Dokler je še neomožena, dela se pobožno in pridno, ko pa stopi v zakon, je taka, kakor bi peklenščeka izpustil! Verjemi mi, France, in ne boš se kesal, jaz dobro poznam take tice!«

»To pa že ni res,« ugovarja France. »Glej kakšna je bila najina ranjca mati, Bog ji daj luč nebeško!«

»Bela vrana. Če se oženiš, nimam jaz več obstanka pri hiši, gospodinja bi me gotovo pisano gledala in mi zavidala vsak košček kruha. Potem pa tudi midva ne bodeva mogla v miru in ljubezni živeti. Če ti je torej žena ljubši od mene, pa se oženi, midva se ločiva za vedno!«

Ni se zmotil zvijačni Tone, poznal je natančno dobrega brata, hinavske besede so zadele prave strune.

»Če je tako, bom pa poskusil gospodariti s teboj brez gospodinje; ti si mi vender brat,« pravi France in ni več mislil na ženitev.

Navada je železna srajca, pravi pregovor. Tone se ni mogel privaditi rednemu življenju, če je le mogel, se je odtegnil delu in pohajkoval po krčmah. France je s solznim očesom opazoval bratovo počenjanje, svaril ga in delal za oba.

Bilo je po sv. Treh kraljih. Nekega jutra stopi Tone k bratu in mu pravi: »France, ta predpust se oženim.«

»Ženiti se misliš?« se začudi France. »Predlanskim si mene pregovoril, da se nisem oženil, ko bi se bil prav za potrebo, zdaj se pa ženiš sam brez potrebe.«

»Ne brez potrebe, ljubi brat,« izgovarja se Tone. »Vidiš me, kako sem neroden, dolg čas me odganja od hiše v slabo družčino. Če se pa oženim, popustim krčmo in zapravljanje in se bom držal hiše.«

»Kaj si že pozabil, kakšne so ženske?« se norčuje France.

»Vse niso napačne, Tonca Matajkceva je kakor našč za me.«

»Ta? Ti se šališ, Tone!« pravi France neverjetno. »Ta zijala, ki se samo lišpa in hodi na vsak ples po celi dolini?«

»Ti ne poznaš sveta,« menca Tone v zadregi. — »Jedenkrat mora človek malo ponoreti, če ne v mladosti, pa v starosti. Prej ko se znori, boljše je. Zdaj je Tonca res malo preveč živa in poskočna, a ko jo vzamem, bo prav dobra žena, saj jo poznam dobro.«

»Jaz ne pričakujem dobrega kruha iz te moke,« opominja resno France.

»Jaz bi se dobro premislil, predno bi vzel Tonco. Sicer pa stori, kar hočeš,« pravi France in se obrne proti hlevu živino opravljat.

»Čakaj še malo, Francek ljubi, nisem ti še vsega povedal,« jeclja Tone in prime brata za rokav. »Glej, ljudje so čudni, tudi stari Matajkec ne ve, kako si ti dober. Pravi, da mi ne dá punce, dokler nimam kaj posestva, sicer me ti lahko vržeš iz hiše, kadar se ti ljubi. Glej, kako slabo te sodijo ljudje, hudobni so in merijo svet po svojih hlačah. Daj, napraviva v sodnji tako, da se jaz prepisem za gospodarja, v resnici boš pa ti gospodaril in nama ukazoval, midva ti bova stregla, vse boš imel, kar si boš pozelel. Kako prijetno in blagoskrbno življenje te čaka, France!«

France migne z ramama.

»E, ne boj se vender, saj sva rodna brata,« pri-ganja Tone. »Če se pa bojiš, vknjiži se na posestvo, za kolikor ti drago!«

Kmalu je France dovolil. »Bog ti daj srečo, ljubi Tone! Vesel bom, če se bo tebi dobro godilo!«

Lahko se je v pest smejal Tone, tacega brata nima vsakdo! Opili so Franceta, ko so šli v sodnijo pismo delat, Tone je postal gospodar, Francetu so zapisali pet sto goldinarjev, hrano in stanovanje pri hiši. Nekaj tednov je bilo prijetno pri Tončkovih, a kmalu je zavela druga sapa po hiši. France je res sam gospodaril, zakaj Tone in žena sta vživala medene tedne v brezdlici in potratnosti. Dasi se je France trudil in delal na vso moč, gospodarstvo je šlo rakovo pot. Tone je odslovil pridnega hlapca, in France je postal sčasoma ubogljiv hlapec. Če je včasih brata opomnil, naj se vender loti pametno živeti, zadel je ob sršenovo gnezdo. Tone in Tonca sta se spravila nadnj, marsikatero britko

je moral slišati. A revež se ni pritoževal nikomur, molče je pretrpel vse.

Minulo je nekaj let. Tonetu se je godilo slabše in slabše, a še ni opustil zapravljivega življenja. Polje je kljubu Francetovi pridnosti prinašalo le pičel sad, zadnji rep je izginil iz hleva, da so se zamašile najbolj potrebne luknje.

»Slabo je, prav slabo je na svetu!« začne tožiti Tone Francetu, ko so mu začeli upniki žugati s tožbami.

»Lahko bi ti bilo boljše, Tone, če bi le hotel!« odvrne mu France.

»Sam ne morem več pomagati, daj ti, France, daj, da ne pridem po zlu!«

»Jaz delam, kolikor morem.«

»Samo ti me še lahko rešiš, France, če le hočeš!«

»Rad, samo če je v moji moči.«

»O, kaj pa da je! Ti si vender zlata duša, ljubi moj France! Nisem se zaman zanašal na te! Glej, denarja mi je treba, da si nakupim kaj živine in da lahko pričnem vspešno gospodariti; brez živine je kmetija jalova krava. A ne dobim toliko denarja na posodo, dokler si ti vknjižen na posestvo. Daj se izbrisati, ljubi brat! Stori mi še to, France, v dveh ali treh letih povrnem ti tistih pet stotakov!«

»Če ti še to dam, dal sem ti vse. Ali bojim se, da . . .«

»O, ne boj se France! Žalostne izkušnje so me izmodrile, delal bom, saj tudi moram. Slišiš, kako kričita in jočeta moja paglavčka, France?«

»Če se res misliš predrugačiti in pridno delati, naj bo še to! Ali glej, Tone!«

Nekaj časa je bilo boljše pri Tončkovih. Toda Tone je začel kmalu znova popivati, pomagala mu je tudi Tonca. Mesto da bi tri hišne vogle podpirala, podirala je še četrtega. France ni dobival jedi, zaman je prosil Tonco, naj mu pokrpa raztrgano obleko, Tonetu pa je tudi vselej denarja manjkalo, kader mu je France rekel, da potrebuje obleke. Nekaj let je France tlačanal pri bratu, a ker sta še slabše z njim ravnala, kakor s hlapcem, očitala mu vsak grižljaj, začel je drugam hoditi na delo, da se je mogel pošteno preživiti, bratu je delal, kader je vtegnil. Ljudje so ga nagovarjali, naj toži nehvaležnega brata in mu odvzame posestvo. A France jim je odgovarjal: »Kaj bom tožil reveža, ko še sam ne more živeti, jaz pa še životarim za silo.«

»Jaz bi dal zapreti tega črnega nehvaležneža, pijanca, zapravljivca, sleparja!« dejal mu je ta in oni.

»Kaj se če, vsak ima svoje slabosti, na drugem jih vidi, na sebi pa ne,« zagovarjal je France brata. Zaslužil je marsikak goldinar, ker je bil priden delavec, a Tone je znal spraviti iz brata vsak krajcar, da je bilo kaj za vedno žejno grlo.

Tonca pa je postajala čedalje bolj čemerna, ni mogla več hoditi od plesišča do plesišča, tudi novih oblek ji niso več hoteli dajati na upanje. Vso svojo nevoljo je stresala na ubozega Franceta. Zdaj je vpila nad njim, če se je predrznil skubati si lonček močnika pri njenem ognju, zdaj ga je gonila iz hiše, češ da je še za nje družino premalo prostora v nji. France je molčé poslušal nekaj časa strupeno ženo, a ko se še Tone ni upal postaviti zanj, zvezal je svoje malenkosti v culico in rekel odhajaje bratu: »Ne morem več bivati s tvojo

zeno pod jedno streho. Če me boš kaj potreboval pri delu, kar pokliči me!

Rekši je zapustil rojstno hišo in se začel potikati od hiše do hiše. Kjer je delal, dali so mu hrane, ležišče in kaj malega v denarju, saj Francin je bil zadovoljen z malim.

Nekaj let se je preživljal s težkim delom, a sesti križ na ramah ga je potlačil, revež je onemogel. Kopal je pesek in sejal, tolkel kamenje ob cesti, brin nabiral po gozdu, mravljinčja jajca prodajal; ti gospodinji je nanosil vode, oni drv, da je dobil kaj gorkega za kosilo, temu gospodarju je nabral koš stelje, da je lahko prenočeval v njegovem hlevu, onemu je popravil orodje, da se je hodil gret za njegovo ognjišče.

Tako je živel več let, a šlo je naglo navzdol, ker ni imel nikakoršne postrežbe. Ono zimo so mu začele noge otekati, in naduha ga je trla. Dokler je še lahko taval, prejel je večkrat sv. zakramente, ko se mu je stanje shujšalo, se je napotil k bratu, da bi doma zatisnil oči in da ne bi bil tujim ljudem v nadlego. A hudobna Tonca ga je odgnala s psovanjem iz hiše. Potrt se je odpravil v Stefkov hlev, kamor je zahajal spat, in legel v kot. Ker se je vidno slabšal, vsmilili so se ga Stefkovi in mu pripravili postelj v izbi, da so mogli poklicati gospoda k bolniku.

Ko so gospod odšli, je želel z gospodarjem govoriti.

»Že vem, kaj bi rad,« prične gospodar Gašper. — »Ne muči se, ko te kašelj duši. Ni se ti treba nič zahvaljevati, kaj češ, storili smo, kar smo mogli, saj te imamo vsi radi! Ali naj grem po brata?«

»Čakaj, poprej ti še izročim nekaj denarja,« pravi bolnik s slabotnim glasom. »Nekaj čez dvesto je, v hlačah so všiti. Plačaj za pogreb, vzemi si za postrežbo, kolikor si prisodiš . . .«

»O zase pa ne vzamem nič! Kar sem storil, storil sem tako.«

»No, če res ne vzameš nič, Bog ti povrni, Gašper. Druge denarje shrani za Tonetova otroka. Ko odraseta, daj vsacemu polovico, da ne bodeta mislila, da je bil stric res takšen, kakoršnega jima slika mati, Bog ji odpusti! Dal bi jih Tonetu, a Tone je preotročji, denarja ne sme videti. Saj mi še storiš to dobroto, Gašper?«

»Rad, prav rad! Zdaj grem po Toneta, da se še kaj pomenita.«

A Toneta ni bilo blizo, slaba vest ga je tako pekla, da bi ne mogel blazega brata pogledati v lice. Tone si je iskal hladila v vinu, brat pa mu je zdihoval v smrtnem boju: »Kako lahko bi umrl, če bi bil Tone srečen! No, pa je že tako boljše, več mu bom pomagal na onem svetu, kakor bi mu na tem.«

Tisti večer je izdihnil. Ko je Tone zvedel za Francetovo oporoko, preklinjal je umrlega brata, ker ni njemu zapustil denarja . . .

Kdo se ne domisli one lepe basni o nehvaležnem ježu, ki je pregnal svojo dobrotnico, lisico, iz nje domovja? — Kaj hočemo, na svetu je dobrota sirota, in vender je tako boljše, kakor če bi že tu prejemale plačilo za vsako dobro delo, kje bi pa imeli zaklade, ki jih rija ne sne in molj ne pokonča?

VIII.

In vendar se povrne!

(Povest. Prosto poslovenil F. K.)

Blizu starega mesta N. stoji lična in prijazna zagorska vas, po katerej šumljajo bistri studenci, ki se kakor niti mej hišami vijejo. Prav pri glavni cesti se vzdiguje mogočno prostorna hiša z izrezljanim podstrešjem in močnimi hrastovimi durmi, na katerih je po stari navadi obešeno železno kladivo. Orjaški hrasti senčijo to prijetno domovanje in njegov dvor z raznimi gospodarskimi poslopji in v jeseni to hrastovje prav v obilnej meri trosi rumeno listje na njihove strehe.

Dva moža močne postave in zagorelega lica stojita v modrej platneni obleki na dvorišču ter naprezata konje k vozu, na katerem je ležalo nekaj desk, grablje in vreča ovsa.

»Delava, kakor črna živina in za koga — za bedastega Toneta! Zato pa še nisva slišala niti besedice zahvale ni priznanja in kar storiva, niti krajcarja ni najinega. Jaz sem sit . . .!«

»Jaz tudi«, pritrjuje Peter. »Naši ranjki stariši so nam žalibog v svoji modri previdnosti dedščino prikrajšali in vse na Toneta prepisali, samo zato, da ne greva od njega proč in svoj kruhek ž njim skup jeva; kajti ko bi Žrjavina bila moja ali tvoja, midva bi tega požeruha pri sebi ne trpela.«

»Gotovo ne; pa zakaj se jeziti, če se lahko drugače naredi! Na tak način seveda sva sužnja vse svoje življenje. Prav gotovo bi ga najraje imel vže v krtovi

deželi! Sedaj morava iti ven na vroče solnce, on pa sedi lepo na klopici v vrtu in pipico kadí, zraven pa še najboljše jé in pije; kar obupati nama je, da je on najin gospodar in midva njegova hlapca!«

»Le naglo se obrni, Matija, k dežju se pripravlja in oves mora biti vsejan«, opominja Peter, »zakaj če dež močvirna tla razrije, ne sme živa duša nanje.«

Pri teh besedah stopilo je iz hiše kako tridesetletno dekle in je pričelo zrnje stresati iz predpasnika za kokoši. Iz vseh kotov in hlevov privrščala so piščeta in kokoši ter se spopadla za dobro malico.

»Tega je pa nekoliko preveč«, hučuje se Matija, »polovica bi zadostovala!«

»Pa bi ne bilo zadosti, žival mora biti sita«, odgovarja dekla bratoma.

»Oho, kokoši ni treba pitati, saj si lahko hrane poišče na cesti ali na polju. To je sama potratljivost, lepo zrnje tje metati«, vpije Matija ves razjarjen.

»No, saj imata vidva tudi nekaj od tega, če mastna kokoš v loncu vre.«

»Midva? Ti morda misliš Toneta.« Neža ni bila nikakor v zadregi.

»Zakaj pa samo njegove? Ali ne delava zanj, ko on lenobo pase?«

Neža pomiga z ramama. »Že vem, ti ž njim vlečeš«, kriči v svoji jezi, »Če pa drug veter potegne, potem pa glej, kje so vrata!«

»Bomo še čakali«, se namrdne Neža zaničljivo.

»Ali pa ne«, kriči Matija strastno. »Pa kdo ve«, pristavi bolj mirno, ko je ugledal Nežin čuden obraz.

»Miruj, li ga ne vidiš,« govori Peter, kazaje proti oglu hiše.

In res, prav počasi prikoraca dolgi Tone iz vrta. V roki drži kratko pipico in noge so mu skrite v klobučinastih čevljih. Anton Žerjav je bil sicer zelo podoben svojima bratoma, pa vendar je bil njegov obraz neznan-sko top; zraven je bil od obeh močnejši in za glavo višji. »Kaj se prepirata«, ju vpraša, »kaj imata z Nežo? kar pustita mi jo v miru, to vama povem; kmalo bo Žrjavka, hi, hi . . . da vesta!«

Matija je postal rudeč kakor rak. Prime za bič in mahne parkrat z njim po zraku.

»Ti norec, zavpije« nanj jezno.

»Tone ne vé, kaj govori« se vtakne vmes Neža nejevoljna. »Tako daleč ne bo šlo, le mirna bodita. Meni se ne zna on na drug način hvaležnega izkazati . . . in to je vse.«

»Gorje ti, če si ti to predrzno željo gojila«, žuga Peter, ki ni bil nič manj razsrjen od brata.

»Ti naj bi gospodinjala na Žrjavini . . . ti?« Matija ji pokaže s pestjo. »Ne skrbita! Vama ne odide noben vinar. Pa jaz mislim, da bo Tone dalj časa živel, ko vidva in da še za vama podedva.«

»Kako si pametna«, reče Peter.

»Bolj kakor vidva mislita«, ga Neža zaničljivo zavrne.

»Da bi te . . .« in Matijev bič se je nagnil na stran, pa dekle bilo je urneje in je skočilo skozi vrata v vežo, iz katere je odmevalo takoj zaničljivo posme-hovanje.

»Še enkrat mi kvasi take traparije, pa greva stran od hiše, in potem glej, kdo ti bo delal«, govori Matija žugaje mlajšemu bratu Tonetu.

»In poprej te še prav pošteno premlativa«, pritrjuje Peter jeznega obraza. »Te ženitvanjske misli ti hočeva izbiti iz glave! Še tega se manjka, ti norec, ti tepec —«

»Pa vendar gospodar na Žrjavini«, draži ju Tone.

»Da to je ravno; drugače bi te tako nobena ne vzela, pa to lepo posestvo . . .« Peter je izdihnil in obmolčal, prijel za vajeti in se vsedel na voz. Tudi Matija se povspne nanj in pokaže hudega obraza na prostor zraven Petra. »Le sem k nama se vsedi, bodeš enkrat videl, kaj se pravi delati. Morda potem spoznaš, kako se tvoja brata zate vbijata!

»Me kar nič ne miče, zato sta vidva dovolj dobra. Jaz ostanem doma.« Tone se je prav zaničljivo smejal za odhajajočim vozom in prav veselilo ga je, da je brata tako zdražil.

Nebo se je prav čudno temnilo. Črni oblaki so se po njem drvili, pa le za trenotek in zopet se je smehljalo solnce.

»Poženi Peter, ploha bo in potem imamo vražje delo na tej močvirni zemlji.«

»Hm«, meni ta, »ga pa pustiva.«

»Ne da bi usejala?«

»Najin oče je puščal to zemljo vedno neobdelano, zdelo se mu je močvirje prenevarno, saj se tudi tako živi.«

»Pa če okolu 20 centov ovsa pridelamo, je vendar bolje.«

»Seveda . . . za Toneta.«

Oba obmolkneta. »Veš Peter, jaz sem si stvar premislil, ko bi Tone to neumnost naredil in Nežo«

»Bedarija, ona je preveč prebrisana, da bi vzela takega bedaka.«

»Ravno zato, ker je prebrisana, ga boče gotovo vzela; potem ima ona prvo besedo v hiši in tega si vsaka ženska želi.«

»To bi pa ne bilo dobro«, méni Peter motreč.

»Midva naj bi šla s par sto goldinarji od hiše in naj se udinjava za hlapca.«

»In nikakor nisva več mlada«, pripomni Matija. »Težka bi nama bila sedaj služba. Si ti že večkrat kaj opazil mej Nežo in Tonetom?«

»Ne . . . samo da vedno z njim vleče.«

»Midva ji službo odpoveva«, pravi Matija na kratko.

»Tega bi on ne vsprejel in ona bi najino odpoved zavrnila.«

»Toraj kaj storiti?« »Nič.« Oba molčita.

»Rad bi hotel, da bi bil že mrtev«, povzame Matija čez nekaj časa.

Peter se prestraši, kakor da bi bil imel ravno isto misel in se plašno okolu ozre. »Morda umrje.«

»Na čim.« Matija zaškriplje z zobmi.

Peter migne z ramama »kdo vé«

»Neumnost, on je velik in močan kakor medved in še ni bil nikdar bolan.«

»Torej morava čakati.«

»Da Nežo vzame?«

»Li moreva ovirati?« Peter je molčal.

»Zdaj sva tu! Eha, eha.«

Peter potegne vajeti nazaj in skoči doli. Matija si pripaše predpasnik in nasuje vanj ovsa. Peter zažene deske z voza in je pomakne na močvirna tla. Čudna zemlja, to črno mehko močvirje, prepletено s koreninami močvirnih rastlin, ki je pri vsakej stopinji se udiralo. Sredi obširne močvirne zemlje pričela se je zemlja nakrat zniževati in bila vsa drugačna od druge, ker tu je stala črnikasta voda, ki je vedno izpuščala iz sebe pene in mehurčke. Gorje človeku in živali, ki sta semkaj zabredla; najmanjša teža bila je dovolj, da se vdre. Matija stopi na položene deske in prične oves sejati, med tem ko Peter z dolgimi, železnimi grabljami zemljo rahlija in seme zakriva, skrbno pazeč, da ne stopi ob jednem z bratom na eno in isto desko. Proti sredi bližala sta se le od daleč, ker bila je zanja nevarna.

Šmentano delo je bilo to. Še celo ob žetvi, ko je bil oves zrel, stalo je mnogo truda, napora, potrpežljivosti in previdnosti, da je bil spravljen. Silovit blisk švigne po zraku in močan grom strese zemljo. Uplašeni ptiči begali so prav mimo glav delajočih bratov semtertje.

»Pusti vendar«, opominja Peter in zažene predzadnjo desko in pa zadnjo desko proti suhej zemlji. Matija si briše pot izpod čela in stegne zopet roko mej oves. »Če prične dežiti, ne moreva pred tednom semkaj; danes morava končati, le pojdi zopet po desko in grablje!« Peter se je hotel izgovarjati, pa nazadnje je vendar spoznal, da ima brat prav.

Sedaj prične polagoma, kmalu močneje dežiti in pozneje se vlije gosta ploha. Nebo se je stemnilo in kazalo, da ne odjenja kmalu od dežja. Matija in Peter vržeta svoji kamizoli čez glavo in zlezeta pod voz, da bi se

vsaj nekoliko obvarovala pred dežjem. Še nista dolgo tako čepela, kar ju nekdo z močnim glasom pokliče.

»Tone je«, mrmra Matija, »kaj pač hoče?«

»Lenuha nemarna, čepita pod vozom. Se-li morda bojita teh par kapljic, da si ne zmočita kože.«

Dolga postava Antona Žrjava se približa in brčne pod vozom čepečega brata, smejoč se jima, ker sta se začela nad njim hudovati.

»Nič prida nista, to sem si vedno mislil in slednjič vaju naletim brez dela. Dež vaju je spodil, — kaj še. Lenoba je kriva, ha, ha. Sedaj sem vaju dobil, v prihodnje hočem bolj natanko paziti. In kaj sta pa prav za prav v tem času storila? Še vsega posejala nista. Kaj pa tam v sredi!«

»Kaj ti pade v glavo ali si nor«, vpije Matija ves razjarjen. Prišel je prvi izpod voza, ker ga je bratova noga najhuje zadela.

»Za gospodarja je, pa še tega ne vé, da se v sredi močvirja ne sme sejati, ker nima dna. Saj sva tako skoro glavo zastavila, ko sva pričela ta tla obdelovati. Naši stariši so ta kraj pri miru pustili, samo midva skušava tvoje premoženje povečati.« Peter je govoril ognjevit.

»No, če res tako vestno gledata na svoj dobiček, pojdita toraj tja in poskusita še sredo obsejati«, reče Tone svojeglavno.

»Midva ne marava«, odgovori Matija mračno.

»Nočeta?«

»Ne.«

»Bodem pa jaz, če sta vidva zato preneukretna. Daj mi seme.« Matija si odveže predpasnik in ga dá

bratu. Anton stopi na deske, ki so bile zaradi varnosti položene.

»Zanikrneža«, vpije nazaj, »hočem vama pokazati, kako dobro močvirje drži.« Pri teh besedah prime za predzadnjo desko in jo vrže na dvomljivo se gibajoča tla pred se. Tako se je približal nevarnemu kraju, kate-rega razpoke so bile polne deževnice in se niso več vidile.

»Ne hodi naprej«, opominja Peter. »Tam se potopiš.«

»Pusti ga«, se jezi Matija, odvrčujoč Petra, ki je hotel nerodnemu Tonetu pomagati. »Se bo že izučil take predrzne šale uganjati.«

»Hoho«, kriči Anton, »ta zanikrneža mi še žugata. Hočem vama pokazati, da se lahko čez gre kakor po suhem.«

Pod nogami težkega moža pričelo je šumeti. Tanke korenine so se trgale pod telesno težo in kratka deska se je pogrezovala. Črno močvirje pa se je čudno penilo in vršalo.

»Le naglo pojdi nazaj«, vpijeta brata s tresočim glasom in videlo se jima je, da se zanj bojita.

»Ah, ali ne vidita, da ni nobene nevarnostj«, se smeje Anton in stopi v svoji trmi na konec deske.

»Ti si nor«, vpije Matija raztogočen. »Sam čudež te še drži kvišku. Nikakor več nočeva gledati tvojega nespametnega početja. Peter, peljiva se domov! Res sta se pripravljala brata se s polja odpeljati. Pa Tone se ni dal motiti, ampak je skušal prebresti penečo lužo. Ravno, ko je Peter za vajeti prijel in konja pognal, Tone pretresljivo zavpije. Zgubil je ravnotezje, deska se mu je

pod nogami izmuznila in pogreznil se je do kolena globoko v blatnata tla.

»Eha, eha!« Peter potegne konja nazaj in hoče z voza skočiti.

»Pusti ga«, ovira Matija; njegov pogled je bil teman.

»Li mu ne bodeva pomagala, da se bolj globoko ne pogrezne?«

»Ali ga nisva svarila? Poženi konja, midva sva svojo dolžnost storila.«

Peter prestrašen pogleda svojega brata; Matija odkima pomenljivo z glavo. Peter molči. Še en trenutek se obotavlja, se ozre proti ponesrečencu, ki se je skušal rešiti in pristavi poluglasno: »Morda se mu posreči?«

»Gotovo«, pritrjuje Matija, »gotovo in če ne, . . . črno močvirje je globoko; ne povrne se več.«

»Li ga pustiva tako žalostno umreti?«

»Če ga hočeš rešiti, pa pojdi, jaz mu ne pomagam. Neža ti bo hvaležna, če postane gospodinja na Zrjavini.«

Matija vzame bič in vajeti iz Petrovih rok in vdari močno po konjih, ki sta kot veter zdirjala naprej. Mej ropotanjem koles je Tonetov klic le nedoločno prihajal do njunih ušes. Močvirje se je oklenilo svoje žrtve. Močno se je penilo okolu težkega trupla, ki se je vedno bolj pogrezalo.

Mej gromenjem, vedno bolj se bližajoče nevihte, pripeljala sta se brata skozi vrata na dvorišče. Nevihta je bobnela po zraku. Vrhovi mogočnih hrastov so se pripogibali čez hišno streho in mej vejami je tajno skrivnostno šumelo, kakor da bi vedele o — bratomoru. Neža stala je pri oknu in gledala na prihajajoča.

»Ti molčiš kot grób«, spregovori Matija svojemu bratu. »Da veš, Toneta nisva nič videla.«

»Vreme je strahovito«, jeclja Peter namestu odgovora. Rumena bledost razlila se je po njegovem zagorelem obrazu.

»Kje imata Toneta?« vpraša Neža, ko sta raz voza stopila.

»Ga li ni doma?« vpraša Matija v tla zroč.

»Ne. Šel je proti močvirju, da si ogleda vajino delo.

»Midva ga nisva videla«, reče na kratko Peter. Nato izpreže konja in gre za bratom v sobo, kjer jima je Neža večerjo na mizo postavila. Dobra Neža je večkrat pristopila k oknu, da bi ugledala, kdaj pride gospodar domov, pa zastonj. Tone Žrjav se ni povrnil. Gre toraj v kuhinjo k dekli, da pogasi ogenj, ker nevihta postala je mej tem strašanska. Bliskalo se je in grmelo neprenehoma, veter tulil je okolu hišnih oglov in piskal v divjih glasovih skozi dimnik.

»Tonetu se je gotovo kaj pripetilo«, reče Neža odpiraje sobna vrata.

Ker ne dobi nikakega odgovora od bratov, ju vpraša, če ga nista nikjer videla, da bi se ga zamoglo poiskati.

»Saj sva ti povedala, kje pa? Ti naj bi ga bila odvrnila od njegovega namena.«

»Saj sem ga tudi skušala. Pa on je rekel, da se povrne, in šel je.«

»Potem se že povrne«, méni Peter jecljaje, stoječ pri oknu in gledajoč ven v besnečo nevihto. Matija je pa sedel pri mizi in gledal na pratiko. Luč je prav slabo

brlela, a vendar je Neža zapazila zaničljiv smeh okolu Matjevih usten.

»Seveda, povrne se, pa kdaj?« odgovori Neža in zapusti sobo.

»Toraj si res ni mogel sam pomagati«, spregovori Peter s tresočim glasom.

»Moral bi biti vže davno doma. Ali hočeva iti še enkrat pogledat?«

»Ne govori tako bedasto, danes ne moreva, saj je že temna noč. Le bodi potolažen in počakaj do jutri«, odgovori Matija nejevoljno.

Bilo je še mračno naslednje jutro in veter je močno pihal, ko sta že Matija in Peter korakala proti močvirju, za svojim najmlajšim bratom pogledat. Pa glej, močvirje je bilo enako svitlemu zrcalu in voda je stala na njem kakor v skledi. Po njem pa so plavale deske vse uma-zane od črne tekočine. Oba sta zrla proti sredini, pa nikjer se ni kazalo ničesar izbuhnjenega, če prav sta še tako opazovala. Dež je močvirno blato poravnal in še celo peneče mehurčke izpral, ki so se navadno vzdigovali.

O Antonu ne duha ne sluha.

»Notri v močvirju leži«, pravi Matija in povesi roko, ki jo je držal nad očmi.

»Mrtev?« vpraša Peter natihoma.

»Kaj meniš, da bo še živ ostal, če se močvirje nad njegovo glavo sklene? Prav gotovo je mrtev.«

»Ko bi mu bila vendar včeraj pomagala«, jeclja Peter.

»Pojdiva«, reče Matija čez nekaj časa.

»Kaj naj pa sedaj storiva?«

»Nekaj časa počakava, potem si pa deliva njegovo posestvo.«

»Ostaneva li pri najinih besedah, da Toneta nisva videla in da ne veva zanj?«

»Kajpada. Kakšne dolgočasne preiskave bi pa drugače bile. Le bodiva vesela, da je tako prišlo, ne da bi bila midva kaj vzrok.«

»Ne da bi bila midva kaj vzrok«, dvomi Peter.

»Gotovo midva nisva vzrok, saj ga nisva vabila na močvirje.«

»Pa mu tudi nisva pomagala, ko je bil v nevarnosti.«

»Kaj mene briga. Midva sva sedaj prava gospodarja na Žrjavini. In taka se morava kazati.«

»Če se pa povrne?«

»Kot duh, Peter, od kdaj si tako praznoveren?«

»Menim rešila bi ga bila vendar lahko.«

»Le miren bodi, Peter, nikdar več se ne povrne.«

* * *

Anton Žrjav je izginil. Dobri vaščanje so si to reč različno razlagali in tudi sem in tje kaj slabega sumili; pa vse to ni pomagalo nič, da bi bili prišli na pravo sled. Peter in Matija sta si posestvo pošteno in brez prepira delila. Le, ko se je imelo močvirje deliti, odklonil je Peter to svojeglavno, čeravno je bilo najbližje njegovemu posestvu. Matija je pomigal pri tem nekoliko z ramama in ga dal slednjič sebi pripisati.

Pa čudno, čeravno je bil previden in skrben gospodar, močvirja se vendar ni dotaknil in od tega časa ostalo je neobdelano. Kmalu je trava, loček in bičje prerastlo njegovo površje.

Peter si je sezidal v vasi hišo, in tu gospodaril s svojo družino. Matija je častal na Žrjavini, takoj odpustil iz službe prezgovorno Nežo in si vzel za ženo bogato dekle iz bližnje vasi. Imel je splošno več sreče kot Peter, ki je postal nekako pohabljen in tih, odkar je Tone izginil. Matija je imel pridno in lepo ženo in dva nadarjena otroka, a brat njegov je ostal sam in živel enakomerno brez veselja dan za dnevom.

Več kot 25 let je preteklo po teh dogodkih.

Peter Žrjav je pred 10 leti zapustil solzno dolino in njegova svakinja, Matijeva žena, mu je leto pozneje sledila v večnost.

Matija je postal čez leta najbogatejši in najveljavnejši kmet v vasi. Njegov sin France pa ni postal njegov naslednik na domačiji, marveč zdravnik. Študiral je v glavnem mestu zdravniške šole, izučil se za doktorja in postal tako imenitna oseba.

Njegova sestra Lizika, vitko dekle pri 20 letih, stoji pri mizi v hiši in maže surovo maslo na kruh za posle. Pred kratkem je prišla nova oseba v hišo, stara Neža! Čez 20 let je bila na ptujem in sedaj se je povrnila domu umirat. Pa smrt jo hoče še čakati; čeravno je postala stara in v obraz gubasta, hodi še vedno po konci, njena roka je še gibčna, kakor takrat, ko je gospodinjala na Žrjavini.

Lizika je očeta pregovorila, da je prišla Neža s svojo skrinjo zopet k hiši in za vsakdanjo hrano delala, kar je mogla. Za plačilo bi Žrjav Neže gotovo ne imel, tako pa — je bila še vedno gibčna in Lizika je potrebovala podpore pri gospodinjstvu. Ko sta se ta dva stara znanca, Matija in Neža zopet čez dolgo časa videla, bil

je njen obraz nekako čudno nemiren. »Vi tudi niste mlajši postali, oče Matija«, reče mu prijazno. »In glejte, res sem se zopet povrnila na Žrjavino, čeravno je skoro neverjetno. Da, oče, Bog prečudno vodi človeška srca.«

»Kam je šel France«, vpraša Žrjav svojo hčer, odloži časnik in si sname očala.

»Sprehajat se je šel in pride do večera nazaj.«

»Kaj pa, zrak na prostem mu dobro dé; vže boljši in bolj cvetoče izgleda, kar je doma.« Veselje in ponos sta se brala na očetovem licu. »Čez poletje ostane pri nas, na zimo pa lahko nastopi službo v mestu.«

»To tudi hoče.«

»Kam pa je vendar šel?«

»Na močvirje, ki je bilo popred naše. Močeradnik, ki ga je od vas kupil, ima ondi ljudi in koplje jarek. Napeljal je tudi cele kupe peska in hoče močvirje v rodovitno polje izpremeniti.«

»Tako — to naj bi pustil, norec, on ga ne bo usušil . . . in o tem mi še omenil ni, ko ga je od mene kupil.«

»Prebrisan je bil, drugače ga bi mu vi ne bili za tako majhno ceno prepustili.«

»Ne — gotovo ne. Se mu li bode posrečilo?«

»Neža misli da. Včeraj si je ogledala stvar in Francetu pripovedovala, da ste vi s stricem Petrom, na deskah stoječ, ta kraj obsevali, če prav je bilo to delo vsikdar nevarno.«

»Neža naj kaj bolj pametnega dela, kakor pa na močvirje leta«, se hučujejo oče.

»Saj je le mimo šla, ko je nesla hlapcem na polje malico.« V tem trenutku stopi mladi doktor France s

smehljajočim obrazom v hišo. »Dober večer oče in Lizika!«

Očetov obraz se je razjasnil. »Si ti tu?«

»Seveda in kako lačen. Pa oče, kaj sem našel. Močeradnik mi je pokazal sredi močvirja človeške kosti.«

»Človeške kosti«, zavpije Lizika prestrašena.

»Res, od nekega močnega moža. Ljudje so govorili o nekem ponesrečencu, ali umorjenem, pa jaz nisem dovolj poslušal, mene so bolj zanimali obledeli, močno sklenjeni udje, kakor vse drugo. Pa daj mi večerjo, Lizika, moram takoj še enkrat tje.«

»Pusti stvar«, grajajo ga oče.

»A mene ta slučaj neizmerno zanima.« France se je zelo čudil nad ojstrimi besedami svojega očeta in pa nad njegovo molčečnostjo pri večerji. In ko je ta iz sobe šel, prijel je tudi France za svoj klobuk.

»Hočeš vendar iti?« vpraša ga Lizika.

»Zakaj ne«, odgovori smehljaje, »ker se oče hudejejo? Zatrjujem ti, da je ta stvar tako zanimiva, da se ne bojim očetove nevolje. Na svidenje, Lizika!«

Oče so prišli pozno s polja domov; Lizika je sedela na klopici pred vratmi. Vsedejo se k njej. »So vsi doma?« jo vprašajo.

»Vsi, razun Franceta.«

»In Neža?«

»Mislim da je v svoji sobici. Saj tam že France gre.« Lizika skoči po koncu in hiti vesela bratu naproti, ki je korakal hitro čez dvorišče. Nekaj čudnega je nesel v rokah.

»Za božjo voljo, kaj pa vendar neseš,« vpraša ga Lizika prestrašena.

Tudi Žrjav naglo vstane in mahne z obema rokama.

»Ali si bedast?« zavpije oče nanj s hripavim glasom.

»Ah, ne bojte se teh kosti. Taka je vedno pri navadnih ljudeh, a mi, ki se s to vedo (anatomijo) pečamo, se nam to nič plašnega ne zdi, marveč je nam v nekem oziru še dragoceno. In te krepke kosti so res dragocene. In kako po ceni sem jih dobil. Močeradnik mi je je kar podaril, ker je menil, da je moral kdo še tedaj zagaziti v močvirje, ko je bilo še vaše. Po mojih mislih je ta mož komaj 30 let ležal v močvirju.«

»In ti vlačiš te kosti k meni v hišo,« hudujejo se oče Matija, ves blede od strahu.

»Kam pa naj grem ž njimi? Le pomirite se, jaz postavim te revne človeške kosti v mojo sobo. Za zdravnika so velike vrednosti. Ne glejte tako srpo, saj nimate tako občutljivih čutnic!«

»Tako mi je neseš nazaj,« ukazujejo oče pojemaajoč.

»Oče, kar poznam vas več ne. Saj vendar niste udani praznoverstvu, da bi se strašili teh človeških kosti. Pogledajte je z mojimi očmi! Kako lep kostnjak (Skelet) je to, skoro za jedno glavo daljši od vas. Lizika, pojdi, da mi pomagaš te kosti vrediti. Le naprej pojdi, oče se bodo že kmalu navadili na to čudno družbo.«

Strašna divjost razlila se je nad očeta in divji smeh donel mu je iz ust. Kakor bi trenil, skoči pred sina, da bi mu zabranil vhod. Tu začuti na rami neko pomirjujočo roko in Nežin glas se zasliši.

»Dovolite mu, Matija, morda mrtvec semkaj spada. Tone je rekel, da se povrne!«

Neža govorila je tiho in le njemu razumljivo — in umaknil se je.

Molčal je, a vendar divje in srpo gledal, ko sta otroka, smeja se in norčevaje se, s Tonetovimi kostmi hitela v Francetovo sobico. Ah, in vendar se je povrnil. Ravno ga neseta po stopnjicah okolu ogla in mrtvaška glava zija čez Francetovi rameni. To je bil njegov brat Tone in nihče ni tega tako dobro vedel, kot Matija, in njegov lastni sin ga je prinesel. To je povračilen dan. Tone biva zopet v mnogo strašnej podobi pod njegovo streho v molčeče svarilo njemu bogatincu, kateri ga je brez usmiljenja prepustil strašnej usodi, kateri ga je mrzlega srca izdal v žalostno smrt. V resnici, to je bilo hudo povračilo.

»Vse gre svojo pravo pot, oče Žrjav. Čez 27 let se je zopet povrnil. Dobro se še spominjam dneva, ko je šel od doma. Midva sva mej tem stara postala in stojiva z jedno nogo že v grobu. Peter je pred nama šel, on je že obračunal, a midva, vi in jaz, še čakava na račun . . .«

Neža postala je močno zgovorna. Mesec obseval je njen obraz, da so se ji oči svetile.

»Mi smo bili oskrbniki bedastega Toneta. Žrjav, li veste, kaj bodeva odgovarjala, če naju Bóg zanj vpraša. Li hočeva s Kajnom govoriti: Sem li mar jaz varuh svojega brata? Moja vest me ne oprošča, bila sem preveč zanikrna. Za Tonetom bi morala iti, ko ni hotel doma ostati, pa bala sem se vaju. Vi in Peter sta

mi očitala, da hočem Žrjavova gospodinja postati; krivica me je bolela in opustila sem svojo dolžnost.*

»Že dobro, Neža, le pojdi v čumnato. Svojo nemirno vest pa nesi v spovednico, jaz imam zadosti,* prestriže ji osorno Žrjav besedo.

Tudi sam hoče oditi, pa premisli se in se še jedenkrat obrne.

»Ali veš gotovo, da je ta Tone?«

»Da, gotovo. In da se je v srdcu zaradi vaju ali kakega družega človeka ločil iz sveta, to dokazuje njegovo neizstrohnjeno truplo.*

»Kako si pač pametna, Neža, ali nisi videla same suhe kosti.*

»Pač, pa so še sklenjene. Truplo z Bogom in z ljudmi spravljenega človeka razpade v prah in pepel.*

»To je prazna reč,* dé Žrjav zaničljivo.

Naslednje jutro reče oče Žrjav svojemu sinu:
 »Včeraj sem ti prizanesel, danes mi pa poneseš vse proč na pokopališče, kamor spada.*

»Jaz?« vpraša France, »tako lepe zbirke kosti ne dobim kmalu. Oče, bodite vendar pametni in ne mislite na mrtveca. Vi še premalo poznate zdravniške navade, pa počasi se je boste že privadili.*

»Povem ti, da o tem nočem nič več slišati.*

»Torej res,« vpraša France ves potr. »Potrpite vsaj toliko časa, da si dobim kako stanovanje v mestu!«

»Tako j mi spraviš kosti iz hiše! Ukazujem ti to kot tvoj oče.*

Hlapec je vstopil v hišo in pretrgal nadaljni pogovor. Žrjav je moral iti z njim na dvorišče po opravkih.

»France, ubogaj me in skrij kosti, če jih ne maraš zakopati. Oče ne morejo tega trpeti; slišala sem jih, kako so celo noč nemirno po sobi hodili,« govorila mu je Lizika proseče.

»Tako. Moj Bog, vi ste res neizrečeno plašni ljudje,« dé mladi zdravnik v jezi. »Jaz pa spim prav mirno zraven tega koščenega moža. Kam pa naj ga skrijem, modra sestra?«

»V malo kapelico za našim vrtom.«

»V kateri je Mati Božja? Veš, Lizika, da je tu tako malo prostora, da komaj človek notri poklekne.«

»O, bode že šlo. Pojdiva in kar pričniva!«

Kapelica za vrtom bila je res majhna. V njej je bila podoba Matere Božje sedem žalosti, zraven pa klečalnik, okoli pa železna ograja z lesenimi vraticami. V zelenem grmovju čivkali so ptički in radovedno gledali na tujega koščenega moža, ki je slonil zraven podobe in s praznimi očesnimi jamicami zijal tje v solnčni svet. Pri večerji tožil je France, da ga mrazi; prosil je za čaj in hotel v posteljo. Oče ga še za trenotek zadržé.

»Si li storil, kar sem ukazal?«

»Da.«

»So kosti še v hiši?«

»Ne, oče.«

»Dobro, tedaj lahko greš.«

France se je vlegel v posteljo — a vstal iz nje ni več. Bog je sklenil drugače. Vročinska bolezen bori se z njegovimi telesnimi močmi in mu žuga vpihniti luč

življenja. Osem dni sem leži že v samih blodnjah. Na Žrjavini je vse narobe. Zdravniki prihajajo in odhajajo, posli letajo v mesto po zdravila — a pomoči ne prinese nobeden.

Oče, Lizika in Neža sedé pri postelji, jočejo in molijo k Bogu, da bi obvaroval mlado življenje; da, bojujejo se s Francetom zoper smrt, ki že blizu maha s svojo koso. Kar je v človeški moči, kar zamore zdravniška vednost, vse so poskusili, pa bolezen bila je močnejša.

France Žrjav moral je umreti.

Ko se prične smrtni boj, ko Lizika in Neža zraven duhovnika na koleni padeta, da molita molitve za mrtve, skoči oče po konci in divja vèn iz sobe. Leti doli po stopnjicah skozi vežo . . . večer je bil teman in deževen, a Žrjav ni tega opazil. Stegne roki proti nebu in vpije, kar more: »Pomagaj mu, denar in premoženje dam, samo pomagaj mu.«

Prime se za glavo, mrmrajoč molitve poklekne na vaško cesto in vpije iz bolestnega srca: »Bog, pomagaj mu, ne meni, njemu pomagaj!« Na to skoči po koncu in gleda nazaj, upajoč, da mu kdo prinese kako tolažilno vest iz hiše. Pa v hiši je vse mrtvaško tiho, le strašno grgljanje umirajočega sina doni mu na ušesa. Hoče moliti prav iz dna svojega srca, kakor še nikdar ne v življenju. Za vrtom stoji kapelica Žalostne Matere Božje, njegov oče jo je postavil, da se lahko v nadlogi tje človek zateče; njej, Žalostni Materi Božji, lahko vse potoži, ona vé, kaj so bolečine, zato hiti proti njej, odpre vratica in se zgrudi na mrzel kamen. Obupljive prošnje, obljube, tožbe izvirajo mu iz prsij; joče in stoče

divje in si trga obleko. Sedaj se nagne nekaj prav na lahkoma proti njemu, nekaj mrzlega strašnega . . . njegove oči postanejo večji, njegove roke trepetajo, tu . . . tu prav na njegovej rami sloni brat Tone in zija z ustmi in očesnimi jamicami. Li se mu meša, li se mu le dozdeva? Li ne sliši klica: »Pomagajta, o pomagajta mi, hočem denar in blago z vama deliti,« li ne čuje prečudno vršenje močvirne vode?

Z grozovitim klicem sune strah na steno nazaj. Oj, kako so zašklepetale kosti! Dolgi roki ste odskočili od stene nazaj od prehudega sunljeja in Tone se je zgrudil nazaj na Matijo s svojo črepinjo in se dotaknil njegovega čela. Obupljiv pretresujoč klic razlega se v tihi večer.

Od strahu omamljen pade Matija Žrjav nezavesten na tla. Zraven njega padejo Tonetove kosti proti vratiscam, trohnjive žilice in mišice, ki so toliko časa oklepale njegove kosti, se razvežejo in razpršijo na sto in sto koscev.

Neža najde Žrjava nezavestnega v kapelici in ga spravi v njegovo spalnico; tu leži v hudi mrzlici in le s trudom ga obdrže v postelji. Ne sliši žalostnega glasu zvonov, ko nesejo truplo njegovega jedinega sina iz hiše. Ko pa Lizika vsa objokana zbog hude bolesi s pokopališča pride in pristopi k postelji svojega hudo bolnega očeta, pogleda le-ta v njo nezavestno in šepeta: »Le miren bodi, Peter, ne povrne se več, močvirje je mustasto in globoko.«

Lizika ni razumela pomena teh besedij, pa stara Neža se je trkala na prsi in molila: »Bog, bodi nam grešnikom milostljiv.«

Močna narava Žrjavova je premagala, morda pa je bila tudi božja volja, da se še na zemlji pokori za svojo veliko krivdo. Čez dolgo časa vstane zopet iz postelje, pa ni več oni močni krepki gospodar na Žrjavini, ampak upognjen in oslabljen mož, ki se težko premiče ob palici.

Kakor kmalu sta se mu um in volja po bolezni zopet povrnila, poslal je po starega vaškega duhovnika, s katerim se je dolgo časa pri zaprtih vratih pogovarjal. Ko le-ta odide, povpraša po Neži, hoteč ž njo govoriti. Lizika jo pokliče in starka takoj pride.

»Neža, podaj mi roko,« reče resno Žrjav; »sedaj smeš to storiti, ker z Bogom sem poračunal. Sedaj je vse vrejeno.«

Neža pokima z glavo in seže v blede usehlo roko. »Nebeški oče je dobro z vami hotel; kaj bi se bilo zgodilo, ko bi bili tako umrli.«

»Da, On je dobro menil; ko bodem povračeval, spomnil se bom nanj.«

Na tihem vaškem pokopališču leži dr. Franc Žrjav pod zeleno rušnjo, katero krasi priprosti križ in zraven njega počivajo kosti ranjcega strica Toneta, katerega ni nikdar poznal. Na njegovem grobu se pa vzdiguje lep spominek iz marmorja.

Kadar pride stari Matija do teh grobov — in to se večkrat zgodi — takrat najpoprej moli na grobu svojega brata.

Lizika postala je rajska nevesta; vstopila je kmalu, ko so oče ozdraveli, v samostan.

Neža prebiva v mali hišici, katero je Žrjav za-njo kupil. Za to dobroto se je zavezala, da moli vsak dan rožni venec za nesrečnega Toneta. Žrjavina je prodana; vendar si je stari oče izgovoril kót in hrano za vse žive dni.

Kam je dal denar od prodanega lepega posestva, to je vaščanom nejasno; on sam živi prav priprosto in mirno in nima nikakega premoženja. Vendar pa ljudje v vasi šepetajo, če pride ravno govorica na to, da je bila takrat, ko je Lizika odšla v samostan, dvakrat velika svota denarja poslana v dobre namene.

Kaj hoče z denarjem? pravijo vsi. Dedičev nima in sam tudi ne more porabiti.

Le stari duhovnik in Neža vesta, da živi stari Matija Žrjav spokorno življenje, da poravna svojo krivico.

IX.

Materina ljubezen.

»Naprej!« zavpije gospod Vrtnar na dvakratno, lahko trkanje, in stara Neža, ki je raznašala po vasi pisma, vstopi.

»Ravno prav; kaj ne, saj neseš lahko to-le pismo na pošto?«

»Precej, gospod, samo . . .« stara mamica povesi oči in menca v zadregi svoje strgano krilo.

»No, kaj, Neža?« jo vspodbuja gospod, »le pogumno povej, kar imaš na srcu, saj navadno ne hraniš besedij!«

»Oh, — naj mi ne zameri dobri gospod — vprašala bi le rada, — če bi mi hoteli izplačati tedenske plače!«

Stara Neža se vidno oddahne, da se je znebila tako velike besede.

Gospod jo ostro pogleda.

»Denarja bi rada? Glej, glej! Kaj ne, novega krila potrebuješ?«

Uboga Neža upre pogled v tla.

»O, moj Bog, — dobri gospod, tega ne — — kedaj sem še česa za se prosila. — To le zaradi tega, ker je zima na pragu, in — in — moj France je že popolnoma strgal zimske nogavice; kupila bi rada volne, da bi mu par novih napravila — —.«

»Ali si čisto prismojena?« zagromi nad njo Vrtnar, »ali hočeš prav vse obesiti na tega, — tega nevrednega Franceta? Saj je velik in dosti močan! Dela lahko, star je pa tudi že toliko, da bi sam zase lahko skrbel. Sramuje naj se, da ne vzdržuje svoje stare matere, temveč da še nji iz ust iztrga težko zasluženi grizljaj! Odkar ima v mestu precej dober zaslužek, ga še ni bilo sem doli, da bi ti dal par krajcarjev ali rekel vsaj »Bog plačaj« za trud in skrb, katero imaš z njim. Kaj še, v krčmi sedi in zapiva s tovariši komaj zasluženno tedensko plačo. — Neža, ali ne vidiš tega?«

Starka se je vsa prestrašena stisnila v kót za vrata, — in zdaj si otare solze v očeh, pogleda obupno gospoda in zamrmra: »Moj Bog, — gospod, saj je moj edinec!«

Nema bolečina njena ga gane in sočutno jo potrka na ramo.

»No, naj bo, Neža; naj bi pridigoval, kolikor bi hotel; škoda vsake besede, ki se spregovori materi čez njenega otroka. No, meni je prav, če ti je France kedaj hvaležen.« Potem pristopi k pisalni mizi, vzame predal z drobnim denarjem ter ji ga nekaj odšteje.

»Tukaj je torej tvoj denar, in pa denar za volno; tukaj imaš pa list, — le hitro ga nesi!«

Neža vzame denar in papir; lice ji kar blišči in komaj more še ziniti: »Bog plačaj!« — Potem zgane list previdno na dvoje ter ga vtakne z denarjem vred v platneno torbico, katero skrbno ovije najmanj desetkrat.

Gospod Vrtnar jo opazuje z dobrovoljnim nasmehom; saj Neža izgleda čilo, to moramo priznati! Siva jopa in pa višnjevasto krilo je sicer vse zakrpano, toda čedno je vendar. Rumenkasti vratni robec se tako lepo vjema s srebernobelimi lasmi, kateri silijo izpod črne rute na glavi; a vendar je že sključena, je že starka! Lice je kakor rujavo, narezano usnje; sapa in ostri piš sta ji kožo čisto ustrojila, neštevilne gube pričajo o velikih skrbih in težavah, katere je morala prenašati stara mamica v dolgem svojem življenju.

»No, Neža,« se norčuje Vrtnar, »ne bodeš mogla več dolgo opravljati vseh potov in opravil, bo treba mlajšo dobiti.«

Prestrašena ga starka pogleda.

»Za božjo voljo, gospod, tega pa vender ne — samo zdaj še ne! O — jaz sem še močna, gospod, vi še ne verjamete tega, — bolj kot vsaka mlada — — le pogledjte,« in tedaj razprostre svoje suhe, vele roke, na katerih se pokažejo žile, kakor drobne šibice, s palico pa vdari prav krepko ob tla.

»Že verjamem, že,« se smeje gospod Vrtnar, »saj je tako vse le za tvojega Franceta, te že poznam, Neža ti nezasta! — No, zdaj pa le pojdi in opravi, da bo prav.« —

»Z Bogom, gospod!« odgovori Neža zadovoljno in odide počasnih korakov iz sobe.

Po dvorišči gre naravnost, trdno in pokonci kakor vojak; nihče ne sme misliti, da je stara Neža že odsluzila! — Na cesti pa na mah obstoji ter si briše svetle kaplje s čela: »Sevé, da ni več tako, kakor je bilo pred dvajsetimi leti!« Težavno stopa po malem griču navkreber, čez katerega mora, ako hoče priti v gozd in od tam na cesto, ki pelje v mesto. Dobro, da ima palico pri sebi, ker sicer bi šlo prav težko.

Neža jame ihteti; saj je njeno življenje res hudo!

S trudom in težavo dospe na vrh griča. Stare, utrujene noge se ji tresejo in udajajo; počiti mora. Doli po griču bi že stopala, že, a strmi klanec, ta ji je že veliko prizadel. Sapa ji vedno bolj piše v razorano lice; nad njeno glavo je ravno priletela grdo kričeča kavka.

Pa stara Neža se ne zmeni za to; nepremično zre doli na ozko cesto, kjer se dvoje oseb počasi dalje premika. Prav dobro ju je poznala; »milostljiva in njen sin« sta bila. Kakor bi predrl srce, nji, stari Neži, ko ju vidi skupaj se sprehajati. »Kako ima vendar rad mladi gospod svojo mater! Kako ljubeznjivo ravna z njo!« Videla je namreč, kako nežno je poljubil materi roko.

Neža glasno zaihti. Vele roke sklene nad koleni, in nehoté ji lijó solze ter padajo druga za drugo na tla.

Ravno toliko, kakor ta doli, je star tudi njen France, toda, ali ji napravlja kako veselje?

»Stari gospod je pač prav imel,« mrmra tiho pred sé, »toda vendar ne morem drugače.«

Tam gori na levi strani od ceste leži lepo posestvo. Neža se od daleč po njem ozira, vzbujajo se ji lepi, a vendar jako tožni spomini. Zopet se spomni vsega — kako je bila pred več ko tridesetimi leti izrejena ondi kot imovita hči, da je naposled po dolzih prošnjah in jokanju se smela omožiti z ubogim dninarjem. O, da, da, koliko je morala tedaj prositi in beračiti stariše, da so ji dali svoj blagoslov.

Saj je pa tudi neprimernega moža poiskala. Toda Peter, ta ji je vendar noč in dan pravil o goreči svoji ljubezni in zvestobi, dokler mu tudi ona ni verjela. Da more biti kateri človek tako hudoben, da more tako krivo prisegati, tega bi si mlada, brhka Nežika tedaj nikdar ne mislila. Toda naposled, ko je bilo že prepozno, je pač zvedela, da jo je Peter vzal le zaradi lepega posestva, — to je morala pozneje prepogosto slišati mej divjimi kletvami in rotnjem.

Dokler so še stariši živeli, je še bilo, čeprav je že tedaj njen hrbet dostikrat občutil trde pesti Petrove. Vendar ni nikdar o tem komu tožila, ker v resnici ga je še vedno ljubila, kajti časih je znal biti zopet prav ljubeznjiv in dober z njo. — Neža pa niti tedaj ni vedela, da je vse to bil le strah pred stariši, ki ga je zadrževal, da ni popolnoma nad ženo zdivjal, ker ni več let dobil zaželjenega sinu. — In Neža ni malo trpela vsled tega; molila je goreče ter prosila blagoslova, ne

zavoljo sebe — ker bila je zadovoljna — ne, le njemu — le njemu na ljubo!

Kolikokrat jo je opominjal župnik, naj se udá v voljo božjo, — ko je pri njem jokala, da je menil, da mu bode počilo srce! Kolikokrat ji je pravil, naj prosi Boga le s pridržkom, če je njegova sveta volja, da naj ne obupa, ne toži, ali celo mrmra. Pobožnemu dá Bog vse v njegovo srečo, če pa kdo kaj od Boga posili in proti njegovi volji izprosi, to dobi — le v kazni in pokoro. Toda, pri Neži ni izdalo prav nič, če ji je župnik še tako govoril, imela je pred očmi le svojega Petra in jedino svojo željo, — in to željo je v nespametni ljubezni predstavljala volji božji. Pač mora zdaj prav dostikrat misliti na starega, sivolasega župnika, čeprav je že davno umrl. Bog ji je nazadnje vendar ugodil, akoravno je dolgo čakala, — in čez deset let je vendar imela otroka v naročji, in kako lepega, ljubkega otroka, najlepšega, je menila presrečna mati. Da, takrat je bila Neža srečna, in nikoli bi ne mislila, da otrok tako zelo obogati, če bi sama ne skusila.

Sedaj je rada vse prenašala, žalost in skrbi, očitanja in udarce, — ker ti tudi zdaj niso ponehali, čeprav je bil toliko zaželjeni otrok pri hiši.

Ko je bil fantek, mali France, 5 let star, umró Nežini stariši, najprvo mati in kmalu nato oče. Tedaj se je pokazalo, da roditelja še nista čisto pozabila prejšnje nejevolje; kajti vse, hiša, njive, travniki, vrt, polje in živina, vse je prišlo v bratove roke, le dvesto goldinarjev je dobila Neža. »Ali je mari vredno, da se sploh kaj govori o kaki dedščini, — — teh borih par goldinarjev!« je zakričal Peter besneč proti nji.

Stara Neža se še zdaj strese, če se spomni, kako grozno je tedaj preklinjal njo in njene stariše v grobu, kako jo je pretepal s polenom, da je skoro mrtva obležala, — da bi nad njo preveliko svojo jezo izlil.

Takrat je tudi po noči ves pijan prišel domov, — in Neža ga še dobro vidi, kako se je opotekal, kako je preklinjal in robantil — kakor bi se to zgodilo včeraj.

Pa vse to bi še nič ne bilo, da ni prišlo hujše. Peter ni hotel več delati, in tudi dedščina je kmalu pošla — od česa naj živé? Čeravno ni dobivala Neža nikakoršnih prihodkov, vendar je morala vsak dan pripraviti jedi, dobre jedi in dovolj, — sicer so péli udarci. Žganje je bila jedina njegova tolažba. Žganja se je dostikrat napil takó, da se je valjal pijan po cestnih jarkih.

O takrat so bili žalostni časi za našo Nežo! A srčnosti vendar ni zgubila. — »Potreba uči moliti«, in Neža je zdaj prav pogosto molila iz dna srca in resno obžalovala, da je kedaj dajala prednost človeškemu dopadajenju pred dopadajenjem Božjim. Je že tako: s čemur kdo greši, s tem je navadno tudi kaznovan, in to je Neža prav bridko čutila. Toda »Bog stori, da človek pade, a ne, da utone«; — Neža je delala od jutra do večera, zdaj tu, zdaj tam — vedno pridno, neprestano, da je le najpotrebnejše za moža in otroka prislužila. Ker bila je preponosna, da bi prosjačila ali drugim kazala svojo revščino, rajša je trpela. Če je prišla zvečer utrujena domú, tedaj je bilo treba še-le trdno delati, oskrbeti živino, pripraviti večerjo in vse uravnati, pa kljub temu ni možu nikoli storila po volji, — prav dostikrat so morale čutiti premrle njene kosti trdo palico njegovo.

A vse bi še prenesla, da bi ne videl tega tudi otrok. Prvikrat, — tedaj je gledal France debelo, grozno kričal in jokal ter se držal materinega krila; sčasoma se je pa tega privadil in nazadnje, oče ni skoparil z žganjem, mu je dal večkrat dobro potegniti, ga je vodil celo v gostilno ter si ga tako ná-se navezal — nazadnje se je smejal materi zaničljivo v obraz, ploskal od veselja z malimi rokami in vpil: »O-o, prav se ti godi, starka!«

Ko je Neža to prvič slišala, ji je hotelo srce počiti od neizmerne bridkosti in žalosti, in tisočkrat rajša bi pretrpela najhujši udarec, kakor da je to doživela. In, če ni prej nikoli jokala, tedaj je tisti večer bridko plakala.

Starka si čelo obriše. »O Bog, žganje, žganje, kaj si napravilo!«

Moža in sina ji je pogubil, vso srečo vzel in življenje ogrenil, toliko let! »In kar je bilo dobrega, — je bilo delo in trud!« je zašepetala pred sé.

Neža si otare solze in se tolaži; »morebiti bo pa še —! mož je mrtev, in France ima lep zaslužek kot voznik pri mestnem pivovarju. — in morda, morda stori dobri Bog le čudež; France popusti pijančevanje in postane reden človek, — in jaz bi imela tudi veselje nad svojim otrokom kakor druge matere!«

V duhu si že slika, kako lepo bi bilo, če bi se France proti nji vedel drugače kakor — le s kletvijo in pestjo, in bi ji le enkrat rekel: »Mati, od sedaj nadalje bode drugače, zdaj še-le vem, kaj imam, ko imam vas. . .«

»O preljubi Bog, kako bi bilo to lepo! Morda se dá vendar še sprositi, da postane pošten, — svoje življenje bi dala. . .« Neža zopet zaihti in si obriše solze.

Sapa zabriše prav močno, kakor bi hotela staro Nežo opomniti, da je čas odriniti, — in Neža ga uboga. Težko se zravna po konci in stopa počasi v dolino.

Kolikor dalje gré, tembolj se ji jasni srce, kajti zlata zvezda rešitve ji zasvita v ljubečem materinem srcu: morda dobi Franceta doli v mestu, — morda ji pride celo naproti.

»Da bi ga vsaj videla«, si misli, »tako dolgo je že, odkar sem ga videla poslednjič.«

In na novo poživljena stopa dalje. — Zmračilo se je. — Neža je opravila vsa naročila, vse nakupila za gospoda Vrtnarja. Še jedna pot ji ostaja!

Stokaje stopi v prodajalnico, kjer se dobi volne za dobre, gorke nogavice. O, to se bo težko odločiti, katere naj izbere, ali bele; modre ali višnjeve pavole! Neža se vendar odloči za svitlo rudečo; ta bode gotovo Francetu najbolj ugajala. — Iz velike canje, kjer je imela nakupljene stvari, vzame vse ven in dene na dno kupljeno volno, potem pa z dobrovoljnim smehljanjem vse drugo gori. Sicer je šla vsa tedenska plača za volno, — pa kaj za to?

Na cesti prižigajo prve svetilnice. Gosta megla se razteza po ulicah in droban dež ji prši v obraz. Previdno stopa dalje, ker stare oči ne vidijo več kaj dobro brlečih svetilnic.

Misli se ji vrsté druga za drugo; v duhu se že veseli, češ, »kaj bode pač rekel, da še zdaj tako skrbim zanj, ko ima takó dober zaslužek? Morda ga bode to ganilo, — in na vse zadnje se še morda spreobrne, morda — — —« Težak voz zaropoče za njo v silnem diru; mladi voznik naganja živali še vedno bolj; med

tem pa ne pazi na cesto. Zavije jo za voglom; oje skoro zadene staro Nežo; razjarjen zavpije mladi voznik in pridrži uzde: »Prokleta! stara čarovnica pazi!« in jo krepko udari z bičem. »Kaj imaš tod okoli iskati, — tatica!«

Neža ne razume niti besede vsled prevelikega ropota in šuma. Prestrašena ne vé, kam bi skočila, toda o, — stari, tresoči udje ji odpovedó, zgrudi se — konji se vspnó, — in težki voz gre čez njeno truplo.

Bolesten vsklik se začuje; — canja odleti na stran in razni zavitki se raztresejo po cesti.

Voznik potegne konja krepko nazaj. Najrajši bi jo dalje pobrisal in se odtegnil vsaki kazni, — toda že se je zbralo več ljudij, in dvoje močnih pestij ga je pograbilo. Drugi pa so obstopili nesrečno žensko.

Še živi uboga Neža in trepeta od groznih bolečin, pa vidi se, kmalu bode po nji.

Počasi odpre oči in slučajno se ozre na mladega voznika, ki je trdovratno stal na strani.

V hipu spozna vse, kaj se je zgodilo; ustnice se ji tresejo, in glasen, bolesten vsklik se ji izvije iz prsij: »Francé, moj Francé! Moj Bog, moj Francé!«

Bled kot zid se obrne mladenič — zobje mu zasklepečejo in zamolkel glas se začuje: »Mati!« Potem pa še enkrat kakor obupan: »Mati!«

Stara Neža je slišala; s težavo se zravna po konci — pomagajo ji pričujoči — in njen pogled išče nekaj po tleh.

»Tukaj — tukaj«, zašepeta hlastno in pokaže neki zavitek.

Sočutno ji ga dadó ljudje v roke. Odvije, — in rudeča pavola se prikaže iz popirja.

»Francé, tukaj — záte — za nogavice — — — — in njena neizmerna ljubezen premaga vse bolečine, — in mati se nasmehlja v znak tolažbe in odpuščanja! To pa gane srce Francetovo veliko bolj kakor če bi jokala; zgrudi se k nji in prvikrat po tolikih letih je imel za mater svojo kaj družega kakor grožnje in zaničevanja; vroča solza kane na rudečo volno, in silno ihtenje mu pretresa telo. Materino lice pa se tedaj zjasni, že hladno roko položi na Francetovo glavo, — in ga blagoslavlja.

Toda — veseli obraz se ji vnovič stemni — strašna misel je morala pretresti ubogo Nežo. — Kaj, če bode France kaznovan, — ker jo je povozil? Čuti, da jo hočejo prijeti in nesti stran, — pa ona se jim iztrga in zakriči, kolikor le more: »Francé, — — ti si — nedolžen — moj Bog — jaz sem kriva — jaz — samo jaz — — — —

Zadnja beseda ji zastane v grlu, ker smrt je položila svojo roko na gorko čuteče materino srce. Vsi pričujoči so ihteli. Da, da, materino srce, žaljeno, ranjeno in prebodeno, tudi v najgroznejših mukah, — če je je otrok sam ranil, — še tedaj blagoslavljaš otroka!

Vzdignejo jo, prenesó v bližnjo hišo ter položé na tla. Kako skesano je šel nesrečni sin za njimi. Še enkrat se ozre na blede mirno lice, — predno ga je straža odpeljala. Kje je še tista boleost, tista skrivna žalost, katero so pričale vse poteze na njenem obrazu, odkar pomni? Izginila je; samo veliki, sveti mir — srečno smehljanje kakor solnčni žar ji počiva na obrazu. — —

In France? Skesano in voljno je prestal kazen, katero so mu naložili; potem je pa postal in tudi ostal pošten, reden človek, — kakor je želela, srčno želela dobra njegova mati, stara Neža, ko je rekla: svoje življenje bi dala . . .

X.

Prstana.

Spisal Stanislav Sobjeski; prevel Ivan Čestimir.

Leszna ulica je brez dvojbe jedna izmej najlepših in najširših ulic v Varšavi. Umetno zidane hiše stojé v lepi vrsti in se s svojimi izložbami bliščé kakor zrcalo. Tramvaji se križajo; droške vrvé sem in tja. Lepa ulica ta Leszna ulica!

V hišah stanujejo ljudje; stanujejo v podzemlji, stanujejo v prizemlji, stanujejo v prvem, v drugem in v tretjem nadstropji, stanujejo celó pod streho. Pa saj so hiše zidane zato, da v njih stanujejo ljudje. Kako je s pročelja v prvem nadstropji sijajno, kako v drugem lepo in v tretjem svetlo in veselo; kako pa je pusto, prazno in strašno pod streho!

Pa je tudi velika razlika mej njimi. Ondi spodaj je ugodno in hladno po leti, po zimi toplo, pa stane stanovanje tisoč rubljev; pa je tudi neugodno in žalostno, ker stanuješ blizu zemlje, te majke, ki nas i živi i sprejema vase. Za tisoč

rubljev si kupiš turobnih mislij. To je drago, zelo drago!

Ondi visoko pod streho pa je po leti vroče, po zimi mrzlo, pa je zato nebo bližje, zemlja dalje, in vse to je ceno, jako ceno: pet rubljev na mesec. Tisoč rubljev in šestdeset rubljev: kolika razlika! . . . In šestdeset rubljev se laglje plača, kakor pa tisoč . . . Pa, se-li v resnici plača laglje? Kdo to ve? . . . Bog to vé, vé pa tudi Silvester, hišni oskrbnik, in pa vratar Onufrij . . . Čudno. Silvester trdi, da se laglje plača tisoč rubljev na leto, kakor pa pet rubljev na mesec. Mora že biti nekaj resnice na tem. Boga je težko vprašati; če pa Silvester trdi in Onufrij molcé pritrjuje, kdo naj se temu protivi?

Bilo je v začetku prosinca in huđ mraz; kajti kedaj naj je mrzlo, ako ne v prosincu?

Kaj je mraz? Zastonj se trdi, da ga poznajo ljudje, posebno oni, ki stanujejo v prvem, drugem in tudi v tretjem nadstropji. Ni-li Bog ustvaril v gozdu lesa? Se-li ne koplje iz zemlje premog, in se ne razvaža v Varšavo in po Varšavi? Nespamet je govoriti o mrazu, snegu, vihri in burji. Glej, kako plapola v peči plamen, v sobi pa je ugodno in toplo, kakor v kopelji; ti pa sediš samo v nočnej halji in čitaš časopise. Ni-li Bog za vse ustvaril lesa, in se-li ne razvaža po Varšavi premog za vse? Za koga se ne razvaža?

Za stanovalce pod streho.

»Zelo mi je mraz,« reče deklica četririh let in se zavija v lahko posteljino odejo.

Zebe ubogo siroto, dasi jej lice gori in oči, višnjeve ko safir, plamté vsled notranjega ognja.

Leži na postelji, kajti tudi pod streho se nahajajo postelje . . ., na jedinej postelji, ki je v sobici, kajti razven jednega stola in jednega stolčka in zelene skrinje ni v njej nobene druge oprave.

Kje pa spava ona druga oseba, ki je uprav sedaj sedla na posteljo? Kje? Lahko je uganiti: spava na istej postelji.

Je pa ta oseba ženskega spola, prilično stara osemnajst let, in ima, ne vé se, je-li na srečo ali nesrečo, obraz kakor Madona in lase kakor Magdalena, oko tako milo in vedro, da vidiš v njem nebo, postave pa je tako zale in krasne, kakor mlada kraljica.

Čemu je naslonila glavo na komolce in zakaj globoko zamišljena ne čuje glasu svoje sestrice?

Človek ima ušesa, pa ne čuje, oči, pa ne vidi. Ušesa slušajo, oči pa vidijo ono, kar biva pred očmi.

Anka ima divne oči, ušesa pa majhna, belo-rožnata, pa vendar ne vidi in ne čuje.

Pred pol letom — ni dolgo od tega — kako je bila srečna!

Bilo je v soboto ná večer. Oče in mati jej sedita na naslonjaču in pestujeta malo Staziko, uprav ono, katero sedaj tako zebe. Oče jej gladi zlate laske, mati pa jej poljublja čelo. Anka se suče po sobi, pripravlja čaj, razprostira snežno

omizno opravo, razpostavlja čaše, suče se okolu samovara, riše črte po svežem maslu, skoči sedaj k mizi, sedaj v kuhinjo, sedaj v sobo. Včasih obstane pred vratmi, ki vodijo na hodnik, ozira se, ne gledajo jo-li stariši, prislanja svoje žareče uho na vrata in — prisluškuje.

Pričakuje nekoga.

Slednjič prisloni še jedenkrat svoje uho na vrata sluša, sapo vleče v sé možki koraki se približujejo . . . odskoči. Da bi bilo v pred-sobi kaj svetlobe, opazil bi bil, da jo je oblila rudečica. Brzih korakov odide v sobo, se vstopi kraj stola, namešča čaše, dno jim obrne navzgor, trepeče po celem telesu.

Za čas se začuje, kako se odpirajo vrata. — Stazika se zgane.

»Josip!« vsklikne in mu teče naproti.

V sobo stopi mlad in zal možak, z izrazom duhovitosti, vljudnosti in energije, da se ti nehoté priljubi.

Anka ga vidi še danes v tej siromašni sobici, kako je ondaj s sinovskim spoštovanjem pozdravil njene stariše, kako se je vsedel pokraj nje, kako je, držeč na kolenih Staziko, iskreno in navdušeno govoril.

Še danes jej stoji pred očmi ona slika, kako je pričela mati jokati, in kako se je očetu milo storilo, ko jo je Josip prijel za roko in jo s trepetajočim glasom vprašal, jej-li sme ta prstan nataktniti na njen majhni prstič.

Bila je to tih zaroka, polna neizcrpljive blaženosti.

Anka pogleda danes svojo roko, pogleda oni zlati priprosti prstan, in lahna rudečica jej oblije obraz. Motri ga dolgo časa, skloni glavico, in solze jej padajo, kakor biseri na zlato.

Komaj pol leta je minilo od tega časa in kolika razlika!

Zopet jej šine pred oči druga slika, strašna, turobna. Štirje konji so pokriti s črno odejo. Čemu četirih konj za lahki voz, ki vozi ostanke predragega jej očeta? Saj on ni bil nikoli nikomur težak. — Ah, zakaj, zakaj ga vozite, zakaj ga nam ne pustite! — Konji potegnejo . . . in očeta ni več.

Ostane pa mati, mila mati. Ne veste-li, kako je težko osamljeni ženi na tem božjem svetu? . . . Dva meseca pozneje leži tudi mati na smrtnej postelji . . . v siromašnem stanovanju.

Kraj postelje kleči Anka, kleči tudi ubogo dete Stazika. Joče mati, joče Anka, joče dete.

Vrata se odpro . . . nihče se ne ozre . . .

Josip vstopi potihoma in poklekne kraj postelje.

»Josip,« šepne mati, »hočeš-li ju varovati?«

»Prisegam Vam, mati, pri živem Bogu.«

»Blagoslavljam vas, deca moja; — umrjem mirna.«

In zopet nova slika, turobna, strašna. Isti konji, samo ne več štirje, ampak dva, odvedejo mater . . . odvedejo jo k očetu.

»Z Bogom, draga Anka!« reče Josip; »idem v Kijev, da dobim novo službo. V dveh, treh mesecih se vrnem, in tedaj izpolnim najine najgorkeje želje.«

»Z Bogom, dragi Josip!« reče Anka, nasloivši svojo glavico na njegova prsa.

»Dojdeš-li jutri?« vpraša ga mala Stazika in se mu obesi na roko.

Josip odide.

»Kedaj dojde Josip?« vprašalo je kasneje dete večkrat.

»Dojde, dojde gotovo,« odgovarjala je Anka in se ozrla na prstan.

Toda do Kijeva je daleč, in iz Kijeva se tudi ne pride tako hitro. Anka in Stazika pa sta tudi imeli svoje potrebe, in če sta hoteli živeti, morali sta jesti, oblačiti se, stanovati. Roke in oči, dasi tudi delajo noč in dan, ne prislužijo dosti. Anka je delala noč in dan, toda Varšava je Varšava, drago, zelo drago.

Mesec dni po Josipovem odhodu teče Anka po ulici uprav v mraku. Zastrla si je oči. Morda se sramuje svoje lepote? O ne; marveč misli, da jej vsakdo bere iz očij, kaj da namerava . . .

Je-li Anka mislila na kaj hudega? Bog ne daj! Hotela je samo prodati svoj zlati križec. In je-li to zločin?

In prodala ga je.

Prvi korak je najtežji. O, kasneje je Anka že dobro znala prodajati, vzlasti potem, ko se je nastanila v sobici v Leszni ulici.

Prodajati — to je prav lahko, dokler je kaj; toda prodajati, ko nimaš ničesar, to je še le umetnost.

Umetnost? Ne; to je nekaj povsem drugega: to je nemožnost, to je nesreča, to je obup. Srečen, kdor ne izgubi glave, ne izgubi zavesti, ne izgubi poštenja in sramožljivosti!

* * *

„Mraz mi je, zelo mraz,“ ponovi mala Stazika in se zavija v posteljino odejo.

»Spavaj, dete, spavaj,« odgovori Anka in poljublja bolno dete.

»Boli me, boli,« vzdihuje Stazika in kaže na svoj vratič.

»Popij še žličico,« prosi jo sestra.

»Ni nobene kapljice več v steklenici,« odgovori z zamolklim glasom dete.

In res, zdravil ni več.

Anka stoji sredi sobe. Gole stene! Ozira se po sobi. — »To-le sukno pač ne morem prodati; kdo naj kupi to-le lahno krilo?«

Stazika zakašlja nekako čudno, strašno. Anki se vrti v glavi. Nasloni se na roke. Prstan zablesti ko čisto zlato. Zagleda se v ta obroček, zgane se . . . nikakor . . . tega ne more prodati; tudi za življenje ga ne bi dala.

»Kedaj dojde Josip?« vpraša dete.

»Dojde,« odgovori Anka; »kakor gotovo je Bog v nebesih, tako gotovo dojde.«

»In kupi oglja,« šepne Stazika; »pa bode toplo, oj tako toplo!«

Anka se zgane; pristopi k peči. Mrzla je kakor led.

»Nikakor, prodati ga ne morem.«

»Dojde-li zdravnik?« vpraša Stazika; »tukaj le me duši, boli« — in zakašlja znova.

Grlo jo je bolelo, v prsih jej je kljuvalo, Anki pa je utripalo srce.

»Toda prodati ga, nikakor, razven po smrti.«

»Ha! torej zastaviti; tu ga ne zgubim.« Čula je o nekej zastavnici. »Tjekaj torej, tjekaj ga ponesem. — Danes je že prekasno; na večer... Skočim tjekaj; na ulici vprašam koga, kje je ta dobrodelna zastavnica. Jutri, jutri pa pojdem naravnost tjekaj; dobim zdravil, dobim oglja, dobim zdravnika.«

Obleče se v plašč; natakne na glavo klobuk in si z zastorom zakrije obraz.

»Se ne boš-li bala, ostati sama?« vpraša sestrico.

»Doneseš-li oglja?« odzove se Stazika. »Ne bodem se, ne bodem... — in zdravil v steklenici?«

Anka stopi na ulico.

Komur bi v tej nočnej dōbi, v tem mrazu in v tem snežnem metu prišlo na um, da bi se šel sprehajat, ta bi moral imeti jedno kolesce premalo v glavi, ali pa prihajati — od Stepkowskega.

Zenon, to mu moramo priznati, imel je vsa kolesa, ki so potrebna za popolno mašinerijo uma. Ko ga pa v tem času najdemo na sprehodu prep

poljsko banko, si ne moremo misliti drugzega, kakor da je bil pri Stępkowskem.

Stępkowski, to moramo tudi njemu priznati, zna ljudi spraviti v dobro voljo in jih razveseliti. Kdor prihaja od Stępkowskega po takozvanem obedu, — prosim, le pogledite ga, — je izvestno zlate volje; gorko mu je pa tako, da si celó v prosincu odpenja plašč. Gosti, ki prihajajo od Stępkowskega, so dvojne vrste: jedni prihajajo počasi raz stopnice, takoj sedajo v droške in varčno ravnajo s svojimi podplati. Drugi pa na glasen klic droškarjev: »Želite-li morda, svetli gospod?« najpreje globoko zakašljajo, potem pa z grobim glasom odgovarjajo: »Ne vidiš-li, človeče, da mi je vroče; samo da se ne prehladim, idem peš.«

V to drugo vrsto spada tudi Zenon, to je možak, istotako uljuden, eleganten, bogat, in isto tako živeč, kakor njegovi prijatelji, od katerih se je ravnokar poslovil.

Vročje mu je; odpne si bogato okinčan plašč in se hladi. Počasnih korakov stopi mej brezlistno drevje pred banko, prekriža roke na hrbtu in se globoko zamisli; kajti pri Stępkowskem se misli prav globoko, prav do dna čaše, ki se praznijo na zdravje ljubljenega društva.

Ko se je bil Zenon nekoliko sprehodil pred banko, prične zopet misliti. Misli uprav, bi li ne bilo dobro, da se preneha hladiti. Izvleče uro, pristopi k svetilki in se trudi, da bi razločil kazalce in številke.

Kar zasliši pokraj sebe iznenada srebrn glas:
 »Prosim Vas lepo, da bi mi blagovolili povedati, je-li v poljskej banki zastavnica ali ne?«

Zenon spravi uro in ugleda pred seboj žensko bitje.

Zenon se je umel na vsakojaka bitja božja; kar pa se tiče žensk, v tem je bil pravi mojster. Vkljub temnemu zagrinjalu in nagubanemu plašču takoj spozna, — po čem, to je njegova skrivnost, — da je ženska, ki stoji pred njim, mlada in lepa. Imel je tudi to lastnost, da je bil nasproti ženskemu spolu zelo uljuden.

Priklanjajoč se torej in zavijajoč se tesneje v svoj plašč, odgovori:

»Zastavnica? milostiva gospica; zastavnice ni v banki.«

»Kje pa je?« odzove se isti drobni glasek.

»V mestni hiši. — Bi-li Vi...« Zenon hoče nekaj vprašati, ozre se, a ženska mu izgine kakor senca izpred očij. Zazdi se mu, kakor da je ondi nekje zatrepetala črna mantila... stopi za njo, ali... in Zenon se je znašel pri Stepkowskem, Anke pa ni bilo pri Stepkowskem.

»Torej v mestni hiši,« zamrmra sam pri sebi Zenon.

* * *

»Torej v mestni hiši,« ponavlja sama pri sebi Anka.

Drugi dan stoji v zastavnici sredi mnogo drugih, moških in žensk. S prosečim očesom gleda uradnika, krčevito držeč v skatljici svoj prstan.

V kotu dvorane je stal mlad možak. Da bi se bila Anka ozrla, spoznala bi bila v njem onega, s katerim je prejšni dan pred banko spregovorila par besedij.

In res je bil to Zenon. — Takoj je spoznal Anko; ko pa je sedaj pogledal v njeno odkrito lice, si je moral priznati, da njegove včerajšne slutnje niso bile prazne. Motri jo pazno in opazuje vsak njen korak.

Opazi, da je vzdignila roko s škatljico in šepnila uradniku: »Moj prstan.«

V istem hipu si Zenon sleče rokavico z desne roke, na njej pa zablesti briljanten prstan. Ga-li hoče zastaviti? Mari nima oglja ali zdravil?

Ozre se po sobi. Ne daleč od njega stoji služabnik. Pokliče ga k sebi in mu nekaj časa nekaj dopoveduje.

»Aha, Vi nečete sami : . . .« reče služabnik.

»Nočem, ker me poznajo.«

»Koliko pa je vreden prstan?«

»Naj bo vreden, kolikor hoče. Toda, poslušaj me,« in tihó služabniku nekaj naroča. Ta se nasmehe, pogleda tje, kjer stoji Anka, vzame prstan in se s silo prerine do uradnika.

»Še ta prstan, prosim,« reče in mu ga poda.

»Bodite mirni, gospica,« reče Anki; »jaz Vam izročim denar; tukaj je prevelika gnječa.«

Anka stopi v stran.

Mine pol ure.

»Dvanajst rubljev,« zakliče isti uradnik, kateremu je Anka izročila prstan; »ste-li zadovoljni gospica?«

Anka prikima z glavo.

»Osemdeset rubljev,« zakliče zopet uradnik služabniku.

»Prosim samo dvanajst; več jih ne potrebujem; zapravlil bi jih.«

Preteče še četrť ure. Slednjič dobi služabnik dve karti in 24 rubljev.

»Evo Vam, gospica,« reče Anki, »karta in dvanajst rubljev.«

Anka molčé pograbi, kar jej je izročil, in odide.

»Pa se ne motiš?« vpraša Zenon služabnika; »je-li to res njena karta?«

»Blagovolite prečitati, častiti gospod,« odgovori služabnik in poda Zenonu 12 rubljev in karto na Ankin prstan. »Slaba kupčija to,« doda, »za dvanajst rubljev izgubiti osemdeset.«

»Kaj se ti razumeš na to,« zamrmra Zenon in spravi karto. »To imaš za trud. — Sedaj pa še nekaj družega: skoči za njo in mi naznani, kje da stanuje, kako se piše, in kaj da je. Razumeš? Tu ti je moja adresa.«

Služabnik steče, kakor da bi bil brez uma.

Zenon pa cdide najboljše volje na zajutrek k Stepkowskemu.

Zastavnica, to vam je zelo važen, dobrodelen zavod.

V Ankiniej sobi v peči veselo žarí oglje, steklenica, polna zdravil, pa stoji na stolčku. Zdravnik uprav tiplje žilo Staziki. Vse časti vredni zdravnik se je potrudil priti celo pod streho. Je

namreč nekaj zdravnikov, ki zdravijo samo po nižjih nadstropjih; v višje pa se ne povpenja rada njihova umetnost.

Anka mu nekaj poda v roko. Zdravnik sprejme; kajti zdravniki, ki zdravijo pod streho, sprejemajo, morajo sprejemati.

»Morda Bog dá«, si ponavlja Anka.

Kjer zdravi Bog, ondi je zdravje gotovo; ko pa se zdravnik sklicuje na Boga, ondi je slabo, zelo slabo.

Anka stopi k postelji.

»Stazika, draga moja Stazika, kako ti je?«

Dete ne odgovori ničesar, kratko in težko diše iz tesnih prs, žalostno zre sestri v skrbno lice, diše počasi, zatvarja oči, izpod trepalnic pa jej teko tihe solze po zagorelem obrazu.

»Moj Bog, moj Bog, reši naju!« vsklikne Anka. Hitro se obleče, steče venkaj, pa se kmalu vrne z buteljko dobrega vina in poda bolnici jedno žličko. Podtakne v peči in se vsede kraj postelje.

V človeškem življenju se nahajajo trenotki, ko se človek z utripajočim srcem odreka pričakovane sreči, če ga preveč tišči nesreča.

To je čutila danes tudi Anka.

Josip, njen ljubi Josip je bil obečal, prisegel njenej materi. On se ne izneveri danej besedi; to ona veruje, kakor veruje sama sebi. Toda kedaj, kedaj? Iz torbice izvleče njegovo pismo, katero je znala že na pamet. Pisal je pred mescem dnij, pisal ljubeznivo, iskreno, srčno; obetal . . . Oj, on

bode sveto izpolnil dano besedo . . . Toda kedaj, kedaj ?

In glej, ta sirota je bolna na smrt, bolna ; vsa sredstva so uporabljena.

»Bog nama bode pomagal«, ponavlja si Anka sto- in stokrat ; »srečni bodeva, ker si ti to zaslužila pred svetom in Bogom.«

»Srečni ! . . . Toda kedaj, kedaj ?«

Pogled jej šine na roko : prstana ni. Donese jej li ta železna sila, ki jo je primorala, da to jedino blago izroči v tuje roke, tudi kaj dobrega ?

»Pismo !« zakliče nek glas pri vratih in prekine te žalostne misli.

Anka zagrabi trepetaje podano jej pismo in vsklikne radostno : »Pismo, pismo od Josipa !« Naznanja, da dojde čez teden dnij, da je dobil službo, da pa mora izvršiti še neke formalnosti, da si mora najeti stanovanje, koje uredi njegova mila Ančika.

Teden dnij ! Oj, to je za Anko cela večnost. Teden dnij ! Pa bode-li mogla v tem času odkupiti svoj prstan ? Josip jo bode prijel za roko, poljubil, pogledal, pa vprašal : »A kje je prstan ?« Zato sklene iti v skladnico ; morda dobi dela, da si kaj prisluži. Delala bode dan in noč ; prstan mora odkupiti.

Stazika se nemirno premetuje po postelji ; muči jo vročinska bolezen.

Vrata se odpró ; v njih pa se najpreje pokaže razkuštrana glava, potem kožuh iz ovčjega krzna, in slednjič roke in noge vratarja Onufrija.

»Moje noge«, reče osorno, »niso zato ustvarjene, da se povspenjajo v četrto nadstropje. Danes je dvanajstega; ako ne dobim teh borih pet rubljev, se morete, gospica, slobodno seliti.«

»Sestra mi je zbolela«, drzne se Anka opravičevati se; »saj vidite sami.«

»E, kaj, zbolela. Mari je človek zato na svetu, da večno živi? No, dobim li teh pet rubljev, ali ne?«

Anka izvleče molčé iz mošnjice denar in ga poda vratarju.

»Niste li mogli sami nesti te svote oskrbniku, da bi se ne bilo treba meni mučiti, ki imam drugih poslov preveč?« zamrmra Onufrij in odide.

Anka pohiti v skladnico, pa ne dobi nikakovega dela. Vrne se v svojo sobico, utrujena na duši in na telesu.

Misliš-li, da je dolgo časa shajala Anka s sedmimi rublji? Je-li to težko izračunati? Poglejmo.

Tri dni od tega časa je preživela ob postelji bolnice. Včasih skoči po zdravila, po vino, po živež; a vino je tako drago, in tudi zdravila niso cenejša. Morda je bolje, da se posti, da strada. Morda s tem preprosi Boga, da se je usmili. Da prebije vsaj še ta teden; potem pa dojde on... Oh, in prstan!

Na večer potrka nekdo na vrata. Za rudečo kapo, ki se je prva pokazala, stopi v sobo služabnik s svežnjem pod pazduho.

»Stanuje-li tukaj gospica Anka?« vpraša. »Pa saj to ste Vi sami«, doda in se ozre na Anko.

»Odkod me poznate?« vpraša ga začudena.

»Odkod? Iz zastavnice.«

Anka se spomni, da je to prav tisti služabnik, ki jej je izročil karto in rublje.

»Moj gospodar«, nadaljuje služabnik, »Vam tu pošilja nujno delo, — zvedel je o Vas v skladnici, — dvanajst batistovih robcev za vezenje. Kako da morate delo opraviti, je naznačeno; na račun pa Vam tukaj pošilja dvanajst rubljev. Prosim za darilo.«

Anki se zamota v glavi. Delo! to je prav ono, česar si je želela! Dvanajst rubljev! to je uprav toliko, kolikor potrebuje, da odkupi prstan!

Kako malo včasih človek potrebuje, da postane srečen! Anka je bila ta hip neizrekljivo srečna. Ko proži služabniku od radosti trepetaje darilo, bila je videti, kakor da se je spremenila. Že je videla v duhu, kako prejema v zastavnici svoj dragi prstan, že je hotela skočiti tjekaj.

»Kedaj pa bode delo dogotovljeno, gospica?« vpraša služabnik.

»Delo? Takoj se ga lotim; prosim, pridite čez dva dni. Sedaj imam za hip nekje opravila.«

Pozabila je, da je prekasno, da je na večer zastavnica zaprta.

Stazika zastoče; siroti je zmanjkalo sape. Anka skoči, privzdigne dete in mu z vodo omije lice. Dete je bilo hudo bolno.

»Oj, dragi moj«, reče Anka, »ni za hip ne morem zapustiti sestrice; morda bi bili Vi tako dobri, da bi me zamenili v zastavnici, kakor ste to že jedenkrat storili.«

»Prav rad, gospica.«

»Le-tu imate karto in dvanajst rubljev, odkupite moj prstan.«

»Aha«, reče služabnik z zvitim nasmehom, ko pogleda karto. »Gospica, imate izvršiti izvrsten posel.«

»Da, da, v resnici, najboljši posel v celem življenju, ker dobim tako drag mi prstan. Idite, hitite, prosim Vas, prosim.«

»Danes je prekasno; jutri pa gotovo. Torej pojutrašnjem ob tem času Vam prinesem prstan«, reče služabnik in odide.

Polagoma odide po stopnicah in premišljuje, bi-li ne bilo dobro o tem obvestiti gospoda Zenona.

* * *

Dva dneva, to še ni cel teden, toda včasih sta dva dneva tako težka, tako dolga, kakor celo življenje.

Anka že nekaj nočij ni spala, niti se preoblekla; nekaj dnij že skoro ničesar ni zajutrkovala, ničesar obedovala, ničesar večerjala. Koliko je v tem kratkem času obupavala, kolikor upala! Bala se je za življenje Stazikino in razmišljala o povratku Josipovem. Z nadčloveškim napenjanjem volje je gospodovala nad omagujočim jej telesom, samo da more doživeti dan, ko jo sprejme Josip na svoja prsa, ko zadobi mir, katerega jej kratijo svet in ljudje. Prstan mora imeti. Oj, kako bode vesel, ko mu odkrije svojo, dosedaj mu še neznano borbo z usodo, ko mu odkrije, kako da je

ta prstan, ki ju veže mej seboj za celo življenje, za čas izgubila, pa zopet dobila.

»Samo še dva dneva! O Bog, kako neizrekljivo bom srečna!«

Tako je preživela ta dva dneva.

»Stazika«, reče detetu, »zlata Stazika! Josip prihaja.«

Dete odpre oči, — bile so motne, — zagleda se v sestro, in nekak smehljaj jej spreleti obraz; potem pa jo zopet obide navadna zaspanost.

Anka sede na posteljo, neizmerno zmučena; nekak čuden, strašen glavobol in neka slabost se je polasti. Vrh tega prisluškuje; danes namreč dobi svoj prstan. Grobna tišina vlada v sobi; ne čuješ niti dihanja bolnice. V tem se od daleč približuje težek in počasen korak, ki čas za čas obstaja in si odpočiva. Anka skoči s postelje in stoji sredi sobe; noge jej trepečejo, srce jej silno bije; nasloni se na stolček in čaka.

Nekdo potrka na vrata, in znani jej služabnik stopi pred njo.

»Tu imate prstan«, reče in ga jej poda, zavitega v papir. Anka zgrabi ta dragi spominek in pritisne na srce.

»Oj, hvala, hvala Vam«, vsklikne; »Bog Vas blagoslovi. Ne veste, kako ste me osrečili.«

Razvije papir. Prekrasen briljant zablišči po sobi. Anka otrpne.

Služabnik se skrivoma nasmehne.

»Ha, kaj je to?« zakriči Anka; »kakšen prstan je to? Ta ni moj, ni moj...« govori kakor brez uma, držeč dragoceni prstan daleč od sebe.

»Toda, gospica«, pomiruje jo služabnik, »saj je ta še lepši.«

»Lepši? Ha, ha, ha«, — nasmeje se nekako divje, — »lepši? Ni ga lepšega, kakor je moj, kakor je moj; ali čujete? Odkod je ta prstan, odkod ta grozovita premena?« vpraša strogo.

Služabnik prekriža roke na prsih in s čudom ogleduje Anko.

»Toda, gospica, kaj je boljše, dvanajst ali osemdeset rubljev?«

»Ne razumim Vas«, odgovori Anka.

»Oni prstan, gospica, je vreden dvanajst, ta pa osemdeset rubljev.«

»Ta? ta? glejte, koliko je vreden«, in pri teh besedah vrže s tako močjo prstan ob tla, da briljant skoči iz okvirja. »Glejte, toliko je vreden . . . Oni, oni je vreden tisoče, milijone, ves svet.«

»Toda, gospica, ta preména ni . . . slučajna.«

»Kdo si je dovolil tako grozovito šalo, kdo? Govôri, človek, govôri; h komu naj grem, da dobim svoje? govôri. Glejte me, jaz sem slaba ženska, toda ta prstan me stori močno. Jaz ga iztrgam iz najmočnejše roke, jaz ga izkopljem izpod zemlje, jaz razbijem najtrdnejšo ključavnico . . . Govôri«, — reče strastno, pa proseče, — »ako si človek, ako imaš človeško srce, glej, prosim te na kolenih, povej mi, kdo ga je zamenil?«

Služabnik je bil človek; otre si oči in ginjen reče: »Isti gospod, ki Vam je dostavil delo.«

Anka se zgrabi za vročo glavo, omahuje, skoro da ne pade v omedlevico. Pa se kmalu zopet zave.

»Torej to je oni gospod, ki mi je poslal delo, ki mi je dal onih dvanajst rubljev? Mari on misli, da s tem prstanom, s temi rublji kupi bodočo Josipovo ženo? . . . Náte, vzemite izpod umirajočega deteta posteljno opravo, strgajte raz mene zadnje odelo, prodajte in dajte vse onemu gospodu, dajte mu, da mi vrne moj prstan. Boljša je smrt kakor pa sramota!«

Anka počne v svojem groznem stanju raz sebe slačiti obleko, vleči raz postelj odejo kakor brez uma.

Solze porosé služabniku lica. Pristopi k njej, prime jo za roke in reče s trepetajočim glasom: »Umirite se, gospica. Ne bil bi človek, da mu vsega tega ne povem. Jutri, a najkasneje pojutranjem prinesem Vam prstan.«

In izide iz sobe.

* * *

Mineta dva dneva.

Kasno na večer se je zbrala pri Stepkovskem družba nekoliko možakov. Pozdravljali so uprav iz Kijeva došlega tovariša, vrlega Josipa, katerega so na kolodvoru prav s silo pograbili in privedli semkaj.

Josip je dobil službo, in sicer mastno. Taka stvar se pa ne sme opraviti na suho. Vsi so bili prav dobre volje; samo Josip je bil zamišljen, Zenon pa molčeč.

Josip je sanjal zlate sanje o jutrašnjem dnevu, kako da pozdravi svojo Anko. Žal, da ni vedel o hudi Stazikini bolezni, niti o groznem materijelnem stanju svoje zaročnice.

Zenon pa je snoval v duhu, kako da obišče Anko, pa jej reče, da sta si že zamenila prstane, pa da ni treba ničesar več. Tako zamišljen često pogleduje na svoj mezinec, na katerega si je nataknil Ankin prstan. Odkupil ga je včeraj iz zastavnice na silno prošnjo služabnikovo, ki mu je, priprost, pa pošten človek, pripovedoval vse, kar je videl in čul pri Anki, pa se je Zenonu, ki se je branil to storiti, zagrozil, da vse ovadi gosposki.

»Čemu ne piješ, Josip?« spregovori rudečenosni, čakati Turcij.

»Daj mu mir«, opomni ga plavonosni Gucij; »on misli na Kijev. Mnogotera ondi za njim pretaka solze, a on premišljuje, katerej jih hoče najpreje posušiti.«

»He, he, he!« zakrohoče se Lucij, suh ko trska. »Kaj prigovarjate Josipu, ko je naš Zenon tudi dobil svojo?«

»Dajte mi mir«, zamrmra Zenon; »kdor hoče jutri dobiti zmago, mora misliti na sredstva...«

»Torej pij, pij«, zavriskne Turcij; »v tej-le čaši, glejte, je sila, sila mnogo konceptov in osnov, sredstev in načinov, toda še le na dnu. Do dna torej, in zmaga je gotova.«

Zenon molčé izprazni čašo in prazno postavi na stol.

Isti hip se Josip ozre na njegovo roko. Kakor da si ga sunil z nožem; oko mu obvisi na prstanu. Ta prstan, zavito hrastovo pero, katero ovija emajlovana kača ta prstan, na to bi prisegel, je isti, katerega je Anki nataknil na prst. Kako je prišel v roke Zenonu? Strašne misli mu razdirajo srce.

Isti večer je Anka pričakovala služabnika s prstanom, sedeč sklonjena nad posteljo. Štela je dneve; teden je minil. Josip dojde; morda se je že pripeljal; morebiti pa pride šele jutri. — Zakaj ne pride ta služabnik?

Treba je imeti orjaško moč, da se telo ne uklone pod tako težkimi udarci, kakoršni so zadnji čas padali na Anko. Toda ona ni bila orjak. Imela je sicer močno, nadčloveško voljo; ali ta je bila že prav pri kraju. Anka ni niti vedela, kako da je slaba, kako bolna: živela je z dušo, na telo pa je pozabila. Ni občutila one boli v glavi, ki jej je razjedala lobanjo, ni čutila, da je noge ne nosijo več, ni občutila gladu, ker je živela za svojo sestrico, oko uprto v sliko bodoče sreče z Josipom.

Sedi Anka na postelji, dasi je ura že čez polnoč. Tišina vlada po vsej hiši in niti ropot voz se ne čuje na ulici. Gleda na dete. Lice, nekoč polno, rudeče, je sedaj blede, upalo. Dihanje kratko, pretrgano, tiho, da ga niti ne čuješ. Dete se nemirno premetuje in z ročicama brani pred neko napastjo. Anki se temni pred očmi; grabi se za glavo . . . ah, tako jo duši . . . tako strašno, tako tiho je, kakor v grobu; a ona je sama, sama,

sama z Bogom. Čuti, da je bolna. Nagne se nad posteljo, zre sestri v obraz. Dete se nenadoma zgane, prične se premetavati, zvijati, stegovati... Kaj je to? Čula je o krčih, ki radi napadajo deco, in jej prične z vodo škropiti lice. Dete odpre oči in stegne ročici.

»Spavaj, zlato moje dete, spavaj«, reče Anka v smrtnem strahu, z zadnjimi svojimi močmi; »tako... tako... bodeva skupaj... skupaj...«

Leže na posteljo kraj Stazike, katero krčevito poljublja.

»Tako, tako... skupaj... skupaj! Bog se naju bode usmilil, sirot!« šepeta Anka, bolno dete k sebi pritiskajoč.

Od strahu za to ubogo dete, za to jedino živo bitje, ki jej je še preostalo, ne more Anka vkljub vsem slabostim, ki jo obhajajo, zaspati, marveč leži pri detetu, na pol speč, na pol bdeč. Dve je že odbilo po polnoči, ko Anka nehoté segne za licem deteta. Zatrepeče.

»Usmiljeni Bog!« vsklikne; »poti se! — Zaspala je! Morda na veke, da se ne prebudi več?«

* * *

Drugi dan okoli desete ure v jutro hiti po Lesznej ulici mlad mož in se ozira po hišah. Lice mu je milo, a bledo, čelo visoko, toda temno, oko bistro, pa nemirno.

Obstane pred jedno izmej teh hiš; vzdahne; srce mu tolče, toliko da ne počí. Josip se ustavi pred hišo, pred očmi pa mu stoji oni prstan na Zenonovem prstu. Ide k Anki, svoji zaročnici. Kaj

mu bode dejala? Ima-li njegov prstan? Ali ga je morda . . . morda . . .

Steče proti stopnicam; stopa polagoma, ker se istotako boji sreče in nesreče. Slednjič obstane pred vratni pod streho, pred naznačeno številko. Nekaj trenutkov stoji nepremično. Prisluskuje. V sobi tiho kakor v grobu. Potrka; — nihče se ne oglasi. Mrzel znoj ga oblije. Zgrabi za kljuko, odpre vrata in stopi v sobo.

Strašen, srce pretresajoč prizor! Tu mimo je letel angel smrti. Je-li tu kosil? Je-li s seboj odpeljal najdražji mu bitji?

Anka in Stazika ležita kakor mrtvi!

Josip se ozre po tem malem in strašnem siromaštvu, pa razume vse.

»Anka, Anka!« kliče kakor brez uma. »Anka, jaz sem, jaz, tvoj Josip!« vsklikne, pade pred posteljo na kolena in obupno s solzami poljublja visečo jej roko.

»Anka, Stazika!« kliče z glasom, ki bi lomil skale, obujal mrtve.

»Josip!« šepetne Anka, odpirajoč oči; suho lice pa jej pokrije lahna rudečica.

»Josip!« odzove se tih, detinsk glas, in Stazika skuša privzdigniti svojo zlatolaso glavico.

Nebo se odpre ta hip Josipu pred očmi. Skoči, da se zave vsled svoje nagle sreče. Pri tem pa mu pade oko na Ankino roko, zatrepeče in se odmakne.

»Kje je moj prstan?« izreče z grobnim glasom, pokazujoč na Ankino roko.

Pri odprtih vratih je stal že nekaj časa drug mož. Došel je semkaj pevajoč; toda pri tem strašnem prizoru in pri teh Josipovih besedah je onemel.

»Torej ta Anka, ta svetnica, to je Josipova zaročnica, katerej sem jaz ukradl prstan!«

Pogleda po sobi. Na tleh se nekaj blesti...; spozna: to je njegov prstan brez briljanta...; saj to mu je pripovedoval služabnik. Ankin prstan na njegovem prstu ga peče, grize, boli; sname ga.

Josip se ozre.

»Josip!« vsiklikne Zenon, »ona je svetnica! Tu je njen prstan! Oprostite!« in skupaj z Josipom pade na koleni pred posteljo, na katerej Anka in Stazika prelivata solze blage sreče.

XI.

Sirota v ječi.

(Povest iz francoske zgodovine.)

L. 1792. je prišla mlada vdova, kneginja Ljubomirska, potomka stare plemiško-poljske rodovine, v Pariz. Povsem je bilo neznano, kaj jo je tako nenadoma privédlo v francosko glavno mesto, in to ob času, ko so skoro vse plemiške rodovine zapustile to središče preteče prekucije. Nekateri so si pripovedovali, da je bila zapletena v neko zaroto proti ruskemu dvoru, katera se je pa odkrila, — in kneginji ni preostajalo družega,

kakor da je pobegnila iz domovine; drugi so zopet govorili, da je skrivna ruska agentinja. Gotovo pa je bilo, da je imela vsega obilo; nastanila se je v krasni palači ter je občevala z najvpljivnejšimi političnimi osebami.

Časovne razmere so jo pa prisilile, da je svoje razkošje precej omejila. Sijajni dnevi v Versaill-u (reci Versél-u) so namreč že davno prošli; razkošni Trianon, najljubše bivališče Marije Antonijete, je bil razdejan. Saj je bil celo kralj s svojo soprogo že ujetnik revolucijonarnih množ.

Odkar so odpravili divji prekucuhi vsako kraljevsko oblast in sploh družabno življenje, se je mlada kneginja še bolj umaknila javnemu življenju; le najbolj zaupni prijatelji so jo še obiskovali v njenem hotelu Saint Germain (reci Sen Žermén). Na videz je živela edino še svoji mali, ljubi petletni hčerki Rozaliji. Vse posle, ki jih je pripeljala seboj iz Poljskega, je poslala nazaj v domovino; obdržala je le starega, zvestega služabnika Gregorja.

Dné 21. prosinca l. 1793. je padla kraljeva glava pod giljotino; 6. aprila pa je pričel delovati znani »dobrodelni odbor« pod vodstvom Marat-ovim in Danton-ovim. Pričela se je grozovita morija. Ječe so se polnile, giljotina ni mogla dovolj hitro delati, da bi zadoščala neštevilnim obsodbam revolucijskega sodišča.

Zadnjega avgusta istega leta prihrumé nenadoma vojaki v stanovanje kneginje Ljubomirske. Ne da bi se ozirali na to, da je Ljubomirska tujka in torej pod varstvom narodnega prava, so vlekli pomilovanja vredno mlado gospó na že pripravljeni voz in ji vkljub gorečim prošnjam niti dovolili niso, da bi vzela slovo od svoje

ljubljene Rozalije. Komaj je še mogla solzečemu se Gregorju zašepetati: »Gregor, skrbi za princezinjo, in če je mogoče, poskrbi, da jo še danes vidim!«

Sodišče je delalo grozno hitro. Kneginjo so pripeljali kar naravnost v tisti prostor, katerega so ti nečloveški morilci zvali norčevaje »prag paradiža«. Tam je bilo obsojencem pričakovati le še ukaza, kdaj bo treba položiti vrat pod giljotino.

Kneginja Ljubomirska je bila jedna izmed tistih, ki so bili že prej obsojeni, predno so jih zgrabili. Dolžili so jo prijateljstva s sovražniki Francije; omenjali so nekatere neprevidne izraze, kateri so se ali le baje govorili v njenem domu, in trdili so, da je živel v prijateljskem znanju s privrženci Ljudovika XVI.

V resnici pa je bilo vse to prav vse jedno, in naj se je kneginja še tako dobro zagovarjala: kot »sumljiva aristokratinja« pripade smrti.

Nezavestno so jo odnesli izpred krvoločnih sodnikov. Ko se je vzbudila, se je zopet s strahom zavedla, kje da je. Prvi klic njen je bil: »Moja Rozalija!« In glej! ravno isti hip vstopi Gregor z otrokom v naročji. Podkupil je namreč čuvaja, da ga je noter izpustil. Vso noč je prebila nesrečna žena čuječa poleg ljubljenega otroka, katerega je tedaj zadnjič videla. Kako se ji je krčilo srcé, ko je prišla določena ura, — ni ga mogla izpustiti iz rok, poljubovala ga je, pritiskala na prsi, — a med tem so se straže menjale in podkupljeni čuvaj je odšel. — Vstopil je vojak in prebral imena onih, kateri imajo nastopiti zadnjo svojo pot, — k giljotini. Med drugimi je klical tudi kneginjo Ljubomirsko. Imela je komaj toliko časa, da je izročila otroka nekaterim

usmiljenim gospem, katere so isto tako čakale odloka, kdaj se jih »milostni« sodniki usmilijo in jih pokličejo pod sekuro. Še enkrat je mogla poljubiti drobna ustna milemu otroku, še enkrat pogledati v svetli očesci, — potem jo pa zgrabi surova vojakova roka in jo vleče na krvavo morišče. »Naprej, kaj mislite, da krademo čas?«

Uro pozneje je padla njena lepa glava v pesek, dva dni pozneje pa je doletela ista usoda — zvestega Gregorja. Še tisti dan so ga namreč pripravili, ko je prinesel malo Rozalijo v ječo; in drzni starec se je obnašal pred sodniki tako odločno in neustrašeno, da so ga razjarjeni krvniki še prej kakor sicer izročili smrti. Kaj jim je pa bilo za jedno človeško življenje!

Na otroka, na princezino Rozalijo ni nihče mislil.

Nesrečnim gospém v ječi se je usmilil otrok. Delile so svojo pičlo hrano z njim, skrbele so prav z matersko ljubeznijo zanj. In čuvaji so tudi zatisnili oko, — kakor bi ne zapazili mladega bitja med ujetnicami, — ker tudi v neusmiljenih prsih je še večji del kak ostanek človeškega čuta.

Kaj naj bi pa sicer z otrokom tudi storili, ki nima nobenega svojega v mestu? Ga bi morda tudi poslali pod giljotino kot »državi nevarnega«?

Rozalija je ostala v ječi, in če so to ali ono gospó zjutraj zgodaj poklicali v smrt, jo je izročila drugim z besedami: »Skrbi za njeno siroto!«

Tedni, mesci so prešli. Gospé, ki so bile soujetnice s kneginjo Ljubomirsko, so že davne izdahnile svoje duše pod giljotino. Na mesto plemenitih aristokratinj, katere so bile prve žrtve grozne prekucije, so stopile

soproge zmernih žirondistov, katere je zlobni Robespierre (reci Robspier) za njimi poslal. Usoda Rozalina se ni prav nič spremenila; le njeno rodovinsko imé in plemenito pokolenje njeno se je pozabilo, — bila ni družega kakor »njena sirota«, ki je imela skoro vsak dan drugo »mater«.

Slednjič se jame usoda nesrečne Francoske vendar na boljše obračati. Dné 10. termidora (28. julija) l. 1794. je oprostila giljotina zemljo divjega Robespier-a in tovarišev njegovih. Silni vihar je nekoliko potihnil; vajeti krvave republike so vzeli v roke zmerni možje v »direktoriju«; toda kmalu je vzrastel nad njih glavami prvi konzul, in pozneje cesar — zmagoslavni Napoleon.

Ječe so se jele prazniti. Tudi ženski jetnišnici so se odprla vrata; toda zadnje gospé, s katerimi je mala Rozalija skupno prebivala, so bile le malo časa v ječi; ko jim je zasvetila zlata svoboda, so na vse drugo mislile, kakor na »njeno siroto«. Rozalija je jokala in se branila, ko je novi nadzornik zapovedal, naj jo pošljejo v najdenišnico. Priljubila se ji je strašna ječa, kjer jo je sto mater, katere so morale ostaviti lastne otroke, pestovalo, božalo in poljubovalo.

Tu pa pristopi jetničarska perica, ki je bila slučajno navzoča, in prosi: »Dajte jo meni. Hočem jo imeti kot lastnega otroka.«

Čuvaj se glasno zasmeye: »Gospa Bernot, ravno prej ste tožili, da ne veste, kako bi nasitili svojih pet otrok, in zdaj si hočete še jednega na glavo nakopati.«

»Le nikar ne skrbite«, odgovori žena mirno in vzame otroka v naročje. »Kjer jih ima pet svoj košček kruha, tudi šesti ne bode stradal.«

Nadzorniku je njeno obnašanje ugajalo. Tudi se mu je prav zdelo, da mu prihrani sitno poizvedovanje in pisarjenje. — Rozalija je šla z vrlo perico in pri nji ostala.

Ni se ji ravno slabo godilo. Žena ni delala nika-kega razločka med njo in lastnimi otroki. Vzgojila jo je v pridno in pošteno deklico.

* * *

Ko so se razmere na Francoskem zopet vredile, se je pričelo povpraševanje po kneginji Ljubomirski. Zvedeli so, kako nesrečno je končala. In kje naj bi bila njena hči, jedina dedkinja ogromnega premoženja? Vse povpraševanje po mladi princezinji je bilo zaman.

S pomočjo denarja, katerega agentje niso štedili, in vpliva, ki ga je imela umrla kneginja v diplomatičnih krogih, se je slednjič posrečilo, da so izvedeli, da je stari Gregor z otrokom vred ostavil na dan njene smrti palačo; pozneje so našli med starimi papirji nekak odlok, po katerem je bil tudi neki kneginji služabnik obglavljen; o mladi poljski princezinji je izginil vsak sled. Naposled je priznalo domače sodišče dedščino bližnjim sorodnikom.

Leta 1806 — odnošaji med ruskim carjem in Napoleonom so bili še ugodni — je dobilo rusko poslaništvo v Parizu še jednega člana, grofa Feodorja Rzewonskega. Rusko poslaništvo ni stanovalo že tedaj v tisti bliščeči palači, katere razkosje in zlasti lepa kapela je jedna izmed prvih pariških znamenitostij, temveč bivalo je v najetih, tesnih prostorih. Novi poslaniški član grof Rzewonski si je moral poiskati stanovanje izven

poslaniškega poslopja, in dobil je je v sloveči gostilni, v hotelu Grande Batelieri.

Ko je grof kakih 14 dnij po svojem prihodu korakal po hodniku prvega nadstropja, je srečal dve ženski, ki sta nesli s perilom napolnjeno košaro in se mu prav ponižno umaknili v stran. Rzewonski je hotel iti dalje, ne da bi ju pogledal, kar čudovita lepota mlajše perice njegovo pozornost na-se obrne.

Deklica je bila v resnici nenavadno lepa; visoka, vitka postava z nežnim obrazom in gostimi plavkastimi lasmi. Najlepše pa so bile velike, temne oči s tisto čudovito temno bliščobo, ki spominja na dragi opal.

Grof je postal nekako zmeden. Zdelo se mu je, da je videl že nekje te čudovite oči, pa ni se mogel spominjati, kje in kdaj. Naposled pozdravi nehoté mlado zarudelo krasotico, — in starejša, najbrže njena mati, mu nekako neprijazno odzdravi, — potem pa odide v svoje stanovanje. Toda pozabiti ne more onih temnih očij, zopet in zopet se mu prikazujeta, dokler se mu ne vzbudi v duši spomin na dvoje družih očij, ki sta bili tako zelo podobni očescem mlade perice: domislil se je svoje nesrečne sestričinje, kneginje Ljubomirske, ki je tu v Parizu tako nesrečno končala.

Odslej se je še bolj zanimal za mlado deklico. Naroči svojemu služabniku, naj v hotelu kaj poizve o nji, — in pripravní dečko se kmalu vrne s poročilom, da ima v mislih najbrže hčer perice Bernot. Grof pokliče na to lastnika te gostilne in ta mu pové, da se perica s precejšnjo svojo družino sicer jako težko preživi, da je pa vendar ona, kakor tudi omenjena hčer skozi in skozi poštena. Po mnenju gostilničarjevem se je grof

jako motil, in še le po daljšem obotavljanju je dal perici poklicati v hotel.

Grof Rzewonski je mislil še vedno na vse drugo, kakor na to, da bode našel hčer svoje sestričinje. Kako bi pa mogel tudi kaj takega slutiti pri hčeri uboge perice? Hotel jo je pa vendar videti! Osrečiti je hotel vsaj za jedno uro deklico, ki je tako zelo podobna njegovim ranjki sorodnici.

Gospa Bernot je prišla s svojo hčerjo. Pogodila se je pa, da sme grof le v navzočnosti gostilničarjevi z njo govoriti, ker dobro je vedela, da le tako zaveže usta hudobnim jezikom.

Ko pa grof Fedor v drugič zagleda deklico, mu jame srce utripati in najti ne more besede, s katero bi jo ogovoril. Zdaj še le spozna, kako je podobna umrli kneginji; to niso samo njene oči, tudi v najbolj preprosti obleki je bil ves njen stas, vse poteze na obrazu, mala roznata ustna, sploh vse, vse je bilo kakor pri ranjki kneginji Ljubomirski.

S težavo spregovori nekoliko besedij z deklico, potem pa pokliče mater in gostilničarja v stransko sobo.

•Ta otrok, ta deklica je vaša hči?« vpraša hlastno.

•Rozalijo ljubim kakor vsacega družega svojega otroka,« odgovori perica, kakor bi se hotela izogniti pravemu odgovoru.

•Rozalija!« zakliče grof. •Moj Bog! Gospa, rotim vas pri vsem, kar vam je svetega, odgovorite pošteno in odkrito. Ali je Rozalija vaša lastna hči?«

Gospa Bernot ga osupnjena pogleda. Vendar je že slutila, da se godi nekaj važnega.

»Po srcu mi je lasten otrok,« pravi čez nekaj časa.
 »Po rojstvu — pa ne.«

»Govorite, za božjo voljo, gospa, govorite! Bog je moja priča, da mislim pošteno.«

»Torej: jaz sem vzela Rozalijo k sebi; bila je hči neke vjetnice, ki je pa bila obglavljena. Njenega imena ni vedel nihče, ko sem jo vzela k sebi; »njena sirota« — tako so ji dejali v ječi. Več vam ne vem povedati. Toda vzeli mi ne bodete nje, mojega ljubega, dobrega otroka. S temi-le rokami sem jo vzgojila, na mojem srcu je počivala.«

Grof Fedor si je prizadeval, da bi jo pomiril. Njegovo srce je bilo prepolno, hotel je planiti v drugo sobo in pritisniti na svoja prsa zopet najdeno princezinjo. In vendar mu ostane v duši zopet tesen dvom. Kaj pa, če bi se motil? Kaj, če bi morda tujko v svojo rodovino vsprejel? Zastonj je premišljeval, kako bi se prepričal.

Kar ga navdahne dobra misel. Še dobro se je spominjal ur, ko je še kot mladenič stal poleg srečne sestričinje pri zibelki male Rozalije, in še zdaj mu doni v srcu melodija otročje pesmice, s katero je zazibala vsak večer ljubeznjiva mati svoje dete, da je zaspalo. Bila je to stara poljska pesmica, katero je i njegova mati prepevala ob njegovi zibelki.

Odpre torej na lahko vrata v sobo, kjer je sedela Rozalija s sklonjeno glavo in proč obrnjenim obrazom. Videti ga ni mogla.

Ko začne bolj na tihoma prepevati v mehkih poljskih glasovih, se Rozalija na mah po konci vzravna. Rudečica jo oblije, se prime z obema rokama za čelo,

strese se po vsem životu, in potem, potem se ji izvije glasen klic, ki je prišel iz srca, iz njenih prsij: spoznala je zopet pesem iz svoje prve mladosti, pesem svoje matere.

Ni treba veliko poročati. Grof Fedor Rzewonski ne vzame samo svoje sorodnice, temveč tudi gospo Bernot z vsemi njenimi otroki k sebi, od katerih se hvaležna princezinja ni hotela ločiti.

XII.

Vaški skopuh.

Spisal —o—a—.

Naša vasica stoji na prijaznem hribcu. Daleč na okoli gleda po rodovitni planjavi; da, res prav razvidljivo ležo jej je odločila človeška roka. No so pa tudi ljudje te vasi vredni; krepki so in delavni, da jih lahko stavim drugim za vzgled. Lepa cerkvena se blišči v sredi vasi, in ljudje po dve uri oddaljeni, pravijo, da večkrat slišijo zvonjenje. Kakor se sliši naš zvon daleč na okoli, tako smo imeli v vasi originale, katere je vsa okolica bolje poznala, nego glas zvona. Prvi je bil Bučev Jernej, na videz ubog, a v resnici je imel toliko gotovega denarja, kakor vseh pet drugih posestnikov. Bil je skopuh prve vrste.]

Ker pa je Bučev Jernej v naši vaški zgodovini precej imeniten, ga malo natančneje oglejmo, da se ne pezabi pri potomcih, marveč, da živi vsaj v pohlevnih listih »Domoljuba«. Škoda bi namreč bila, če bi se po-

zabil popolnoma skopuh in oderuh Jernej, ki je vaščanom napravil toliko jeze in zabave.

Bučev Jernej je bil res pravi čudak. Hišo je imel na konci vasi in le mala ozka steza je vodila do nje. In še kako malo se je poznala pot! Pač znamenje, da je Jernej malokedaj zapustil svojo kočo, in da tudi drugi ljudje niso radi zahajali k njemu, razven, če so morali. Jernej se je torej vedno skrival v koči, sam kakor polž. Sam je gospodaril, sam kuhal, sam pomival in pral, z jedno besedo, bil je gospodar in gospodinja. Reči pa moram, da za gospodinjo ni bil prav rad. Skuhal je še, pojedel tudi, ali skled pomivati ni bil navajen in večkrat je dejal večerjo v tako skledo, kakoršno je opoludne pustil. Tudi prati ni mogel; le v največji sili je skrivaj šel k bližnji vodi, da je malo zmočil. — Ovil ni dosti, ampak obesil je na kol, da se je sama voda odtekla. Šivati, je pa dejal, da ne zna, in zato je hodil vedno strgan. Na suhej glavi je nosil ponošen klobuk, ki je imel nekaj cilindrove podobe; kupil ga je pri nekem starinarju za cele stiri groše. Oči je imel globoko vdrte in brada mu je silila proti nosu. Bril se ni in k sreči mu tudi ni raslo; le tu in tam mu je kaka dolga rudeča dlaka kazila že itak neprijeten obraz. Na debelem nosu pa je imel precej obsežno bradavico, radi katere se v mladih letih ni mogel oženiti. Vsaj tako je sam pravil. Druzega života je bilo malo. Prsi vdrte, rame naprej stoječe, hrbet precej ukrivljen, trebuha nič in nožice drobne, kakor kake palčice. Pač pa je imel stopala dolga, da je moral nositi čevlje, s katerimi bi se meril z vsakim v vasi. No, čevlji, sem dejal. Pa čevljem je bilo Jernejevo obuvalo malo podobno. Jedenkrat so bili, zdaj

pa že res niso za drugega, nego za Jerneja, ki si ne more drugih napraviti. Tu gleda debel palec kakor kak krompir, na strani kuka člen po usmiljenih ljudeh. Pa še roke! Le-te je imel dolge, suhe in koščene in na kenci prstov take nohte, da bi se ga ustrašil, kedor ni vedel, da je Jernej pohleven in miren človek.

Tako imamo pred seboj sključenega Bučevega Jerneja. Pač smiliti se je moral ljudem, da ga niso poznali. Pa pod Jernejevim klobukom je bilo kaj več. — Imel je prebrisanost glavo, da ne vsak tako. Samo to ga je kazilo, da je bil tako skop. Kakor volk je željno gledal na plen. Za krajcar bi stal lačen na dežju. — Živel bi lahko gosposki, a revež si ne privoščil; ne sme.

Ne smemo pa misliti, da je bil Jernej vedno tak. Ne, ampak v poznejših letih se je spremenil tako. Res je že od mladosti sem bil nekam prijazen denarju, a tak le ni bil, kakor v dobi, kjer ga hočemo opazovati. Predno pa kaj več zremo o njem, pogledajmo, kako je prišel do tolikega premoženja in kako je postal Jernej največji skopuh, oderuh in goljuf v vsej okolici!

Kočo je podedoval po svoji materi — očeta ni poznal — pa tudi precej denarja mu je pustila v skrinji, da se Jernejčeku ni bilo treba bati. In bal se tudi ni. Takoj po smrti svoje matere začne delati na svojo roko. Pri tridesetih letih se začne ženiti, a ne more dobiti toliko zaželjene ženice. Jedna se mu je sicer jedenkrat ponujala in že dvakrat so ga oklicali, pa se je podrlo. Vzeti ga ni hotela radi bradavice na nosu; vsaj tako je sam tožil.

Od te dobe se je Jernej zaprl v svojo umazano kočo in začel je misliti na prihodnost. Zapriseže pa, da

ljudem neče biti prijatelj; on tako dober do njih, in ti se le norčujejo iz njega. »Čakajte,« pravi jezen, »zdaj ste vi mene, od zdaj bom pa jaz vas. Še bodele potrebovali denarja, pa ga vam Jernej ne bo dal tako, kakor bodele želeli. Ne posodim več nego sedemdeset tolarjev za sto na leto!«

Tako živi Bučev skopuh sam za se in vedno le premišlja, kako bi pomnožil denarcev v črvivi skrinji. In prav dobro mu gre izpod rok. Zdaj pa zdaj pride kak dober posestnik k njemu, naj mu posodi. Jernej sicer posojuje, a v resnici dá le sedemdeset tolarjev in v pismo zapišeta sto. Pa v jednom letu mora biti gotovo vrnjeno. — Tako narašča premoženje in kmalu ima Jernej sedemnajst sto skupaj. In mati mu je zapustila samo sedemsto!

Zdaj si izmisli naš skopuh drugo. Meneč, da ga nepošteni ljudje ogoljufajo, pobere kar nategoma ves dolg po hišah, pri katerih more; pri drugih pa zapreti s tožbo, če ne prinesó v treh tednih, kar so dolžni. Ljudem se sicer to malo čudno zdi, a bojé se ga le in mu vrnejo. Ko zbere Jernej tako svoje ljubčkeke skupaj, jih dene v lonec, v katerem je njegova mati imela mast, in postavi v skrinjo na dno. Vsak dan jih hodi gledat, če so še celi, in prav natanko ima zaznamovano, da bi ložje spoznal vsako najmanjšo spremembo.

Nekega dné dobi Jernej, da so se tolarji malo pogreznili, kakor bi jih kedo kakih deset vzeli. Drugi dan se mu zdi luknja večja in tako opazuje tri dni. Nato sklene prečuti jedno noč. Najprej prav lepo tolarčke poravná, potem sede na skrinjo in bedi dolgo v noč. Pa spanec ga premaga in stare kosti padejo na tla ter

spe dalje. Drugo jutro se zbudi Jernej na tleh, ves prestrašen se vzdigne in prvi pogled je v skrinjo.

Kako se začudi, ko dobi zopet jamico v loncu. Jezen zaloputne prikrov in takoj se odpravi — tožit.

V mestu imajo usmiljenje z Jernejem, posebno ko pravi, da mu je zmanjkalo najmanj sedemsto. Hitro pride komisija v vas in najpreje gredó k Jurjevcu, katerega je Jernej sumil. Ko pa tu nič ne dobé, gredó v Bučevo kočó. Odpró skrinjo in Jernej kaže žalosten, za koliko je manj v loncu. Župan miga z glavo in z ramami. Kar pa seže v skrinjo in privzdigne lonec. Zdaj pa zleté tolarji iz lonca na strani v skrinjo. Vsi navzoči se zasmejejo in stopijo bližje. Kaj vidijo? Lonec ima na strani luknjo in skrinja je v voglu predolbena. Vsi poznajo, da je miš prejedla skrinjo in lonec je še dišal po masti. Jernej ves vesel začne iskati tolarjev po skrinji, katero še odmaknejo, in lep kupec denarja je bil pod njo. Ko pa ropotajo po skrinji, skoči iz nje velika podgana. Vsi se smejajo prestrašenemu tatu, ki leta po hiši in se naposled reši v luknjo pod mizo. Jernej še vedno išče po kotih, drugi se mu pa smejejo in se razidejo.

Kmalu ve vsa vas, kaj se je zgodilo revnemu Jerneju. Do sedaj so namreč vsi mislili, da ima le nekaj malega, a zdaj se je pokazalo. Marsikédo je dotedaj kaj dal Bučovemu Jerneju, a od te dobe so se le norčevali iz njega. Najbolj mu je pa grenil življenje Jurjevec, ki ni nikoli šel mimo Bučeve hiše, da ne bi zmerjal in zabavljaj. In v nedeljo je prišla novica pred cerkev in od tod se je razširila po vsej župniji.

Jernej si pa iz vsega tega nič ne stori, ampak se veseli, da je dobil denar nazaj. — Le med ljudi se ne

upa in niti v cerkev ne gre, ker se boji, da bi ga kdo okral. Stara Jernačevka ga sicer svari, a Jernej je bolan.

V tej preveliki skrbi za denar pa pozabi Jernej na zdravje. Dan na dan prešteva svoje ljubčke in niti skuhati ne utegne. Zato se nam ne sme čudno zdeti, če je revež lakote umrl.

Čudno je pa le to, da po smrti nihče ni mogel dobiti lonca. Najbolj je stikal za njim stari Jurjevec in še zdaj hodi na sveti večer gledat, li ne gori pri Bučevi koči zaklad. Pa nikoli nič. Pokopali menda niso denarja z Jernejem. Pripovedovali so pa, da je bil sicer suhi Jernej takrat težak, ko so ga devali v rakev, in tudi blazinica ni bila lahka. Pa stari Jernačevki za to ni bilo mar.

XIII.

Atoški menih.

(Novogrška pravljica.)

Angelj Koridalej je bil mlad, nadarjen slikar atenski. Potoval je s svojim učiteljem, ki ga je učil samo slikarskega rokodelstva, po deželi okrog, da je slikal v novozidanih cerkvah.

Stari mojster je slikal vedno isto: tu Jezusa, prijatelja otrok, tam Marijo z Jezusom v naročji, ali svetega Andreja z velikanskim križem, ali pa svetega Petra s ključi do kolen.

Slikal je pač, kakor je znal. Kdo mu je pravil kedaj o kaki umetnosti; imel je svojih sto vzorcev, iz

katerih je prerisaval na mokro steno; s par potezami je zadostil preprostemu ljudstvu popolnoma.

Drugačen je pa bil njegov učenec. V Angeljevih zilah se je pretakala vroča umetniška kri. Izrastel je v hiši bogatega in olikanega carigrajskega Grka. Tam ni spoznaval samo del velikih starih mojstrov, temveč tudi dela modernih Francozov, Italijanov in Španjcev. Slikati je hotel, kakor so bili slikali oni, toda mojster Aleksander ga je pomiril:

»Le potrpi in uči se prej slikati na stene! Tako so pričeli vsi veliki umetniki.«

»Pa oni so slikali stvari iz življenja, ki se okrog nas vršé, deželo in polje, gozd in gore, kakor so v resnici, ne pa kakor vi: višnjeva drevesa in rudeče nebo.«

»Le potrpi, sin moj, tudi ti boš tako slikal, pa prej se nauči rokodelstva.«

In Angelj Koridalej je potrpel, pa kjer je stal ali hodil, povsod je slikal na male liste s čopičem ali kredo, kar mu je posebno ugajalo: kmeta iz mrzlega severa s kratkim jopičem in kosmato kučmo, — dečka iz Akropole, ki prodaja popotnikom ponarejene starine, — psa na straži, — kako novo stavbo z delavci, — s kratka: vse, kar je videl, je »ovekovečil«.

Dobri Aleksander je majal z glavo, toda branil mu ni, ker, čeravno ga ni razumel, vendar je vedel, da je »fant nekaj posebnega«.

Nekoč so klicali Aleksandra v gorovje Eto, da bi tam starodavno kapelo preslikal. Tudi Angelj je moral z njim, kajti bil je že toliko izurjen, da je mogel slikati samostojno svetnike in angelje. Napravil jih je celo boljše, kakor mojster, kar je ta v svoji nesebičnosti sam priznal.

Mladega umetnika je moč krasne gorske pokrajine očarala, slikal je strme pečine, solnčni zahod in hudo nevihto, ki je divjala na Eti. Sprehajajoč se po gozdu ugleda nekoč drvarja, ki je po dokončanem delu sedel s sinčkom v naročji na posekani oreh, da bi povžil malo južino. Učil je otroka, kako naj »bógka naredi« : sveti Jožef z Jezuščkom, si je mislil Angelj in hitro narisal lepi prizor s svinčnikom na papir. Ta slika je njegovemu mojstru tako ugajala, da ga je prosil, naj jo naslika v kapeli za veliki oltar. Z naudušenjem gre mladi Angelj na delo.

Kakor se je naučil od svojega mojstra, tako je tudi sam v hitrih potezah staro podobo prevlekel in začel z novo. V svoje delo je bil tako zatopljen, da ni niti opazil tujca, ki je prišel med tem v cerkev; bil je puščavnik, ki je prebival v tem gorovju.

»Dobro slikaš, sin moj,« ga nagovori, »pa dovršil še ne bodeš kmalu. Saj s temi barvami ne moreš delati. Umetnost tvoja je preokorna in tvoja sredstva preslaba.«

»Ravno tista sredstva so, s katerimi delajo vsi veliki mojstri sedanjega časa,« odvrne mladi umetnik.

»Dobro, pa veliki mojstri starega časa so delali z drugimi sredstvi. Toda njih skrivnosti ne izvé nihče med svetom. Kajti lastniki stare umetnosti varujejo svoj zaklad skrbno!

»Kdo pa je lastnik?« vpraša Koridalej hlastno.

»Menihi na sveti gori Atoški. Tam sem videl podobe, ko sem tja romal, in sicer podobe, ki jih ne ustvari noben slikar na svetu. Tam hranijo skrivnost Apelovo, Protogenovo, Pavzijevo in Zevksovo. Toda

noben smrtnik je ne prenese čez strmo, gozdnato mejo Istemsko, kajti menih jo poveri le menihu. Celo podob ne sme vsakdo videti, in menihi atoški, o, ti imajo podobe. Puščavnik Parhazij hrani sliko Aleksandra Velikega, delo mojstra Apela, ki se je jedino še ohranilo do našega časa. Postani menih, sin moj, potuj na Atos, in ustvaril boš nesmrtna dela.«

Puščavnik se obrne in odide. Angelj pa stoji pred oltarjem kakor v sanjah. Vzbudila se mu je silna želja — po neumrljivosti. Puščavnikom Atoškim hoče skrivnost iztrgati, a ne, da bi se skrival zato po gozdnih samotah in jamah, ne, temveč hotel bi ponesti svojo slavo med ves svet.

Bližal se je avgust in z njim praznik »panigir«. Na Atos! na Atos! Neko megleno noč uide svojemu mojstru, da zadosti svojim željam.

* * *

S tisoči pobožnih romarjev prehodi silne višine in pride v samotno meniško republiko na Atosu, katera obseza več kot dvajset samostanov. Potrka na vrata opatova in prosi blagoslova. Častitljivi prelat se čudi lepemu, strastnemu mladeniču, ki je ležal pred njegovimi nogami in z gorečimi besedami opisaval svoje grehe, in ki hoče rajši umreti, kakor se povrniti zopet med svet. Prijazno je pokimal in izročil mladeniča očetu »mojstru novincev«.

Spolnoval je vestno svoje dolžnosti in krotil misli in želje, — da bi le kmalu izvedel skrivnost in zopet — odšel iz tega kraja. Mesto da bi o dovoljenih urah počival, je slikal neprestano podobe svetnikov, katere mu je domišljija narekovala. Podoba: »hudič skuša Go-

spoda v puščavi«, je ugajala njegovemu učitelju tako zelo, da jo pokaže opatu.

»Jeden prvih naših umetnikov postane,« méni samostanski knez. »Je-li zrel?«

»Če ne zasluži ta blagoslova, ga ne more prejeti nihče.«

»Dobro, naj torej stori obljubo, potem ga pošljite k patrijarhu, da spozna skrivnosti barvarske umetnosti.«

Ko izvé popoludne Angelj opatovo naročilo, bi kmalu na ves glas zavriskal od veselja, toda zdržal se je. Pred učitelja poklekne in joka:

»O, moj oče, nevreden sem velike milosti, ki mi jo hočete skazati, pošljite me rajši v hribe, da bodem sekal drva za svetnike atoške.«

»Ne, moj sin, tvoji višji so te spoznali vrednega in Gospod ti je milostljiv; poplača tvojo skromnost in te vsprejme v občestvo bratov. Postani luč atoška!«

In Angelj je prišel, potem ko je storil obljubo, k Parhaziju, ki je stanoval vrh visokega hriba. Bil je najznamenitejši umetnik atoški in soznanjen z umetnostjo starodavnih umetnikov.

Za njegovo cerkvico »Marijinega spočetja« mu je podaril opat stranski oltar iz samostanske cerkve, na čegar zadnji strani je našel, izbrisavši prah, veliko sliko, slikano na mecesnov les. Da so stari helenski mojstri slikali na mecesnate deske, mu je bilo znano, zato vzame delo previdno v roke, in glej, — odstranivši nakopičeni prah, vidi pred seboj s svetlimi barvami slikanega Aleksandra Velikega z bliskom v roci. Parhazij spozna takoj mojstra Apela. Parhazij sporoči opatu veliko najdbo, in ta mu veli, naj jo skrbno spravi ter le izbranim bra-

tom pokaže, kajti, naj bi se zvedelo, da ima Atos starinsko sliko, in sicer jedino, bi prihrumeli sebični ljudje nad meniško republiko . . .

Pri tem mojstru torej se je učil Koridalej skrivnosti o barveni umetnosti; toda še le čez leto dni, ko so ga druge atoške slike naukušile, mu pokaže Parhazij podobo Apelovo.

Angelj zamizi kakor oslepel, zdi se mu, da vidi v teh barvah, da se lomijo žarki žive svetlobe, kakor bóg stoji pred njim junak. In te bliščeče barve so ohranile skozi dve tisoč let tisto svežost in moč, kakor bi bile slikane včeraj.

»Posnemi sliko!« veli Parhazij. »Ti si jedini, ki more to storiti!«

Razpel mu je platno, zglajeno in s pravim zlatom prevlečeno. Potem prične Angelj po mojstrovem navodilu s temnimi barvami preslikati. S čudovito natančnostjo je slikal mladi umetnik, in ko je dovršil, ni mogel najti nikdo kakega razločka med obema slikama.

»Sedaj te oproščam,« reče Parhazij in seže učencu svojemu v roke. »Prebival bodeš odslej v lastni stanici in posnetek Apelov bodi tvoja lastnina. Hrani skrivnost in bodi zvest svoji obljubi!«

Potem se loči od mojstra učenec, ki je postal sam mojster. V tihi dolini se je Angelj ustanovil, in mislil ni na nič družega, kakor — na beg. Storit bi mogel to le po noči, ker čez dan je bil vedno kak menih pri njem, ki je hotel videti ponarejenega Apela; videti ga v izvorniku jim je bilo prepovedano.

Naposled je bilo pripravljeno vse za beg. Barve pospravljene, smola in razna olja v trdnih ceveh, po-

doba Apelova skrbno zavita, — in slednjič se je približala usodna noč. Bila je svetla in prijazna. Angelj se odpravi na pot in potuje neprestano, vedno dalje in dalje, čez doline in gore, čez gore in doline. Noč izginja in dan prihaja počasi na zemljo. Skrije se v goščavo in zaspi. Sanja o zlati svobodi in nesmrtni slavi.

Zopet leže tiha noč čez zemljo. Ubežnik ostavi svoje skrivališče in potuje dalje. Kar se privlečejo črni oblaki nad njim in zatemné svitle zvezde; silen piš maje visoka drevesa in posamne blede strele švigajo okrog njega po zraku. Toda Angelj hiti vedno dalje, ne sme počiti.

Votel grom bobni, da se stresa zemlja, bliski švigajo na vse strani. Peklenski ples se prične, Angelj pa hiti dalje . . . Mahoma udari široka, svetla iskra predenj, oslepi ga, da vidi pred seboj višnjeva in rudeča plamena, — strela udari drugič, — samotni potnik zgubi zavest in se zgrudi . . .

Ko se zbudi, vlada okrog njega črna noč. S težavo tipa dalje pred seboj, toda zadeva se v drevesa, spotika ob skale in trnje.

Ne preostaja mu družega, kakor da počaka jutra. Dolgo, dolgo sedi, a dan le še ne napoči, — vedno ista tema. Strahovita slutnja se ga poloti. Od daleč čuje glasove. Sliši klicati svoje ime. Vzdignejo ga in odvedejo v samostan . . . slepca, katerega je blisk oslepil . . .

KAZALO.

	Stran
I. Zadnji nasmehljaj	1
II. Zadnji šopek	12
III. Krvavo preganjanje Armencev	23
IV. Skrinjar in njegov hlapec	29
V. Ljubo doma	37
VI. Dobro zdravilo	48
VII. Francin	51
VIII. In vendar se povrne	61
IX. Materina ljubezen	83
X. Prstana	94
XI. Sirota v ječi	118
XII. Vaški skopuh	127
XIII. Atoški menih	132

